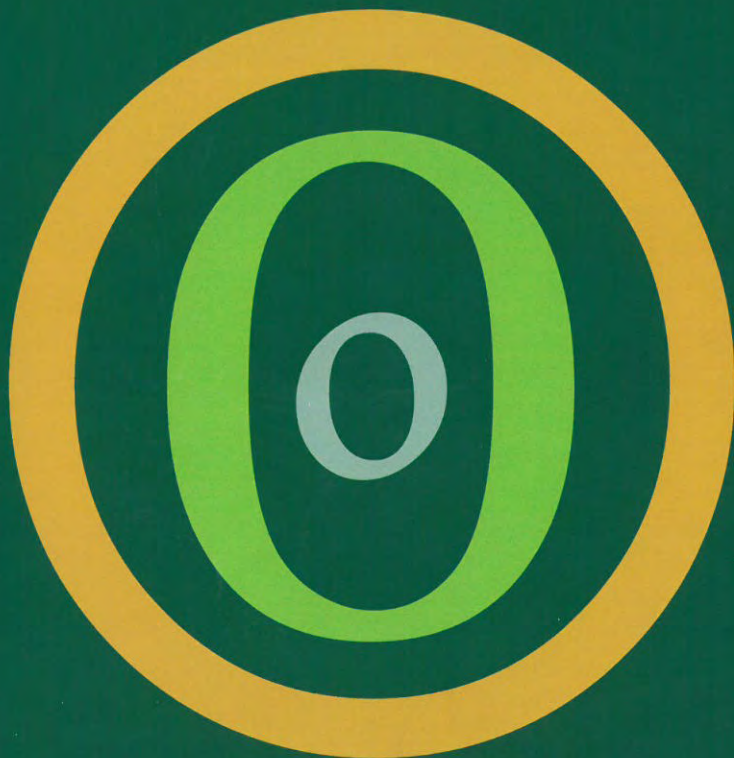

HISTÒRIA DE L'EDICIÓ A CATALUNYA

L'edició a Catalunya: el segle XVIII

Manuel Llanas

edici

a Cata

CREMI D'EDITORS DE CATALUNYA

HISTÒRIA DE L'EDICIÓ A CATALUNYA

L'edició
a Catalunya:
el segle XVIII

HISTÒRIA DE L'EDICIÓ A CATALUNYA

L'edició a Catalunya: el segle XVIII

Manuel Llanas

(Amb la col·laboració de Montse Ayats)

GREMI D'EDITORS DE CATALUNYA

2003

Sota les sancions establertes per les lleis, queden rigorosament prohibides, sense l'autorització per escrit dels titulars del copyright, la reproducció total o parcial d'aquesta obra per qualsevol mitjà o procediment –incloent-hi la reprografia i el tractament informàtic– i la distribució d'exemplars d'aquesta edició mitjançant lloguer o préstec públics.

“Aquesta obra ha comptat amb el patrocini de CEDRO (Centro Español de Derechos Reprográficos)”

© 2003 Manuel Llanas i Pont
© 2003 per la present edició
Gremi d'Editors de Catalunya
València, 279 - 08009 Barcelona

Creació de la portada i maquetació interior: Carmen Olivares
Coordinació, realització i producció: KOSMOS, S.L.

ISBN: 84-932300-4-9

D.L.: B-44804-2003

Primera edició: Novembre 2003

Sumari

Pròleg.....	9
Panorama general	13
Un cop d'ull miscel·lani.....	15
Aspectes socials i econòmics dels professionals del llibre.....	28
Novetats jurídiques en el món del llibre. Transgressions i represàlies.....	33
Traves legals a l'edició: el cas de Carles Gibert.....	45
Qui té llibres i de quina mena.....	49
Vicissituds de les associacions gremials.....	54
Els inicis de la premsa.....	68
Impremta i edició a Barcelona	75
Josep Teixidor i Pau Campins, pares i fills.....	77
Els Martí.....	83
Joan Pau Martí.....	84
Maria Martí.....	87
Els hereus de Joan Pau i Maria Martí.....	88
Mariàngela Martí.....	91

Els Surià.....	95
Jaume Surià.....	95
Francesc Surià i Ginestar.....	97
Francesc Surià i Burgada.....	101
Els Jolis i Bernat Pla.....	104
Els Piferrer.....	116
Joan Piferrer.....	116
Teresa Piferrer.....	121
Tomàs Piferrer.....	122
Eulàlia Piferrer.....	127
Joan Francesc Piferrer.....	133
El comerç de llibres dels Piferrer: magnitud i característiques.....	137
Marian Soldevila.....	141
Carles Gibert: llibreter, editor i impressor.....	142
Impremta i edició fora de Barcelona.....	149
Girona. Els Oliva i els Bro.....	152
Lleida. Senant i els Escuder.....	168
Tarragona. Barber i els Canals.....	173
Vic. Els Morera i els Tolosa.....	177
Mataró. Joan Abadal.....	183
Cervera. Els Ibarra.....	188
Reus.....	193
Tremp.....	195
Figueres.....	196
Olot.....	198

Manresa.....	201
Vilafranca del Penedès.....	202
Bibliografia.....	203
Índex onomàstic.....	211

Pròleg

A mesura que aquesta aproximació històrica a l'edició catalana s'atansa als nostres dies, els estudis específics sobre la matèria curtegen i s'aprimen. Aquesta realitat innegable, ja prevista abans de posar-m'hi, la reflecteix amb eloqüència la bibliografia que tanca el volum, molt més generalista que la de l'anterior. Qualsevol observador una mica atent en detectarà una altra, de diferència: ara ja no hi ha savis i erudits de la talla de Jordi Rubió i Balaguer que se n'hagin ocupat, de l'edició, circumstància que en el primer volum d'aquesta història em permetia moure'm amb molta més comoditat i confiança. El fet és especialment de doldre perquè el món del llibre setcentista ofereix una colla d'atractius. Per començar, la gran quantitat de professionals que s'hi dediquen (sobretot en la segona meitat del segle), símptoma inequívoc d'un període de bonança econòmica. Si fins a 1700 costa ben poc distingir els protagonistes que compten i pesen en l'edició, al llarg del XVIII la profusió de noms provoca, abans de res, *l'embarras du choix*. En segon lloc, s'adverteix una incipient especialització dels impressors-editors, si més no en el cas dels més conspicus, que malden per obrir-se camí, enmig d'una espessa competència, triant amb preferència uns gèneres i descartant-ne uns altres. Simultàniament, en tercer lloc, el llibre comença a albergar, ni que sigui amb timidesa, continguts fins aleshores inexistents: moda, normes d'urbanitat, comèdies musicals, sarsueles, tractats de ciències experimentals. Per primera vegada entre nosaltres, en quart lloc, apareix una empresa vinculada al llibre de gran alè econòmic, la casa Piferrer, que en el terreny de la comercialització no sembla tenir gaires rivals peninsulars. En cinquè i darrer lloc,

i durant el regnat de Carles III, assistim a una millora tècnica sensible de la impremta catalana, que per primer cop compta amb professionals (Tomàs Piferrer, Francesc Surià i Burgada) vagament aproximables als més granats del continent europeu. Tot això a banda, però complementant-ho, comença a desenvolupar-se, amb les limitacions pròpies de l'Antic Règim, la premsa diària, fenomen importantíssim que no es desplega del tot fins al darrer quart del segle següent.

La selecció de noms d'impressors i editors ha obeït a criteris divergents. Dins l'àmbit no barceloní he tendit a l'exhaustivitat i, en el grau que la bibliografia m'ho ha permès, he esmerçat atenció i espai a totes les iniciatives, encara que fossin (com passa sovint) de vol gallinaci. Per contrast, a la ciutat de Barcelona he hagut de procedir a una esporgada dràstica. M'hi obligava, per un costat, l'extensa nòmina d'impressors-editors que hi treballen: no pas menys de setanta amb un mínim de dos anys d'activitat (xifra obtinguda a partir del cens elaborat per Francisco Javier Burgos). I, per l'altre, la bibliografia existent, que se centra en uns noms i en desatén uns altres. No cal que subratlli la recança i el neguit que he experimentat a l'hora de renunciar a parlar de certes personalitats. Entre les exclusions més notòries hi ha els Giralt (Bartomeu, Hereus de Bartomeu i Mariàngela i Josep), els Nadal (Pau i Joan), els Altés (Joan Baptista, Josep i Raimunda), Francesc Generas, Mateu Barceló, Antoni Sastres, Manuel Texero, Francesc Guasch i Carles Sopera. Val a aclarir que alguns els he desestimat perquè, examinada la trajectòria professional i la producció coneguda, em semblava que no aportaven cap nota original; uns altres, en canvi, perquè la bibliografia no dóna més de si. És a dir: perquè les notícies que en tenim no basten per dibuixar-ne un perfil mínimament satisfactori. En contrapartida, tinc la convicció que els noms que al capdavant he inclòs al volum mereixien ser-hi. N'hi hauria d'haver afegit algun altre? En això, com en tot, qui més en sàpiga que més hi digui.

Per bé que en molta menor proporció que en el primer volum, aquest segon encara ha pogut treure profit de les informacions de Lluís Carles Viada i Lluch sobre els impressors barcelonins, informacions que es troben en la seva documentació personal conservada a l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona (Ca l'Ardiaca). El deute informatiu de més gruix, però, l'he contret amb la tesi doctoral sobre el llibre a la Barcelona del set-cents de Francisco Javier Burgos, sense la qual el coneixement de la matèria de què tracta el present llibre seria molt més primparat. Tot seguit he de mencionar la cooperació rebuda directament d'estudiosos i d'arxivers, que m'han facilitat tota mena de dades. En aquest apartat hi figura de manera destacada Modest Reixach i Pla, autor d'una recopilació bibliogràfica osonenca a punt de ser culminada, que ha tingut la bondat i la generositat de fer-me a mans la informació relativa al llibre vigatà. És un acte d'estricta i agradable justícia que continui fent constar l'auxili del Servei de Biblioteques de la Universitat de Vic, sempre disposat a fer la vida de l'investigador una mica menys complicada. Tot i que se li ha girat molta més feina, la col·laboració i el suport de Montse Ayats no m'han fallat en cap moment; com ja comença a ser habitual, a més, ha fet una útil lectura comentada de l'original. De Victòria i Eloi ja no sé què dir-ne, passat que encara no m'han tret de casa i que me'ls estimo molt.

En el curs de la redacció d'aquestes pàgines se'ns ha mort el pare Batllori, que va tenir la gentilesa de prologar un petit assaig previ (una mena de pòrtic, aparegut el 2001) d'aquesta història de l'edició. Voldria ara invocar-ne l'alt mestratge per dedicar aquest segon volum a la seva memòria.

Manuel Llanas

Juliol de 2003

Panorama
general

Un cop d'ull miscel·lani

El desenllaç de la guerra de Successió (1705-1714) determina durant molts anys la trajectòria d'impressors i editors. La producció dels Figueró pare i fill, notoris austriacistes (designats impressors reials per l'Arxiduc), declina sobtadament a partir de 1714 (ho he documentat amb xifres al volum anterior d'aquesta obra) i conclou agònicament cap a 1724. Per contrast, Josep Teixidor pare, felipista convicte i confés, prospera visiblement: no tan sols s'erigeix en un impressor amb feina assegurada, sinó que el duc de Berwick el nomena també nou impressor reial del Principat, privilegi que hereta el seu fill, del mateix nom i cognom (el 1763 passa als Piferrer), i que

Portada i primera pàgina del Decret de Nova Planta, promulgat per Felip V i imprès per Josep Teixidor el 1716

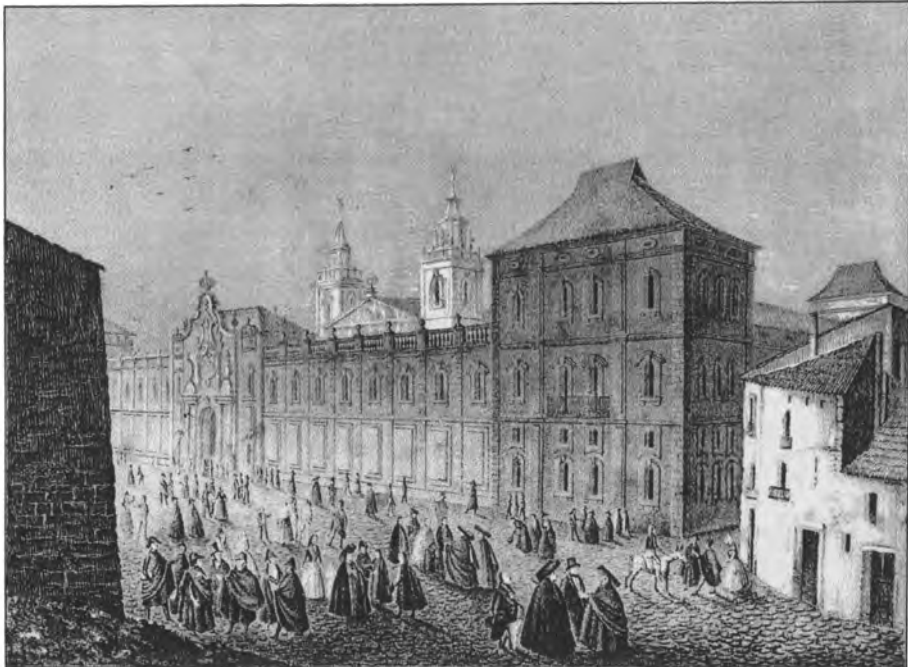
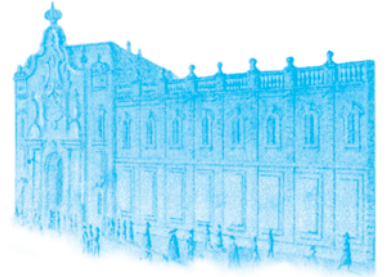

comportava, a més, l'exempció de pagar l'impost del cadastre. L'impressor així distingit gaudia de la facultat d'estampar en exclusiva tots els llibres, gasetes i disposicions oficials que la maquinària de l'Estat publicava al territori català. Es desconeixen amb exactitud els beneficis econòmics que tal càrrec reportava a l'usufructuari. Gràcies a alguns documents notariais, però, deduïm que el retard en el cobrament de la feina per part de l'impressor reial era crònic. Així, el 1789 un organisme judicial del Principat reconeix un deute, per import de 1.550 lliures, començat a contreure amb la impremta barcelonina d'Eulàlia Piferrer a partir de 1767 (vint-i-dos anys abans!). L'escarni culmina quan, per torna, la propietària del negoci es veu obligada a condonar-ne mil, d'aquestes lliures no cobrades, a fi d'aconseguir que el títol d'impressor reial passi sense entrebancs al seu fill Joan Francesc.

Una altra conseqüència de la postguerra és la supressió de totes les universitats en benefici d'una altra de nova, la de Cervera, que, sense cap tradició, neix el 1717 envoltada de privilegis reials amb el propòsit que arreli. El de més repercussió en el món de l'edició li és atorgat el juny de 1718, un privilegi en virtut del qual la impremta de la nouada universitat obtenia el monopoli d'impressió de tots els opuscles i llibres destinats a l'ensenyament. La transcendència d'una tal disposició la incrementa el fet que es referia no tan sols als textos universitaris, sinó també als dels altres nivells de l'ensenyament, començant per la gran massa de cartilles de lectura, gramàtiques, catecismes i retòriques. La concessió d'aquest privilegi desencadena al llarg del segle un bon feix de frauds i

A la pàgina següent,
la Universitat de
Cervera segons la
litografia de Francesc
Xavier Parcerisa
reproduïda a
*Recuerdos y bellezas
de España* (1839)

de conflictes legals. En realitat, de privilegis tothom sembla veure's amb cor de demanar-ne. El 1736, i seguint el precedent instaurat per l'hospital de Saragossa, en demanava un l'hospital barceloní de la Santa Creu, que al·legava la manca permanent de diners a fi de sol·licitar l'exclusiva d'imprimir els llibres de rés i d'escola i els almanacs i gasetes del Principat, petició que l'Audiència no tenia més remei que denegar, atenent tant els privilegis usufructuats per la Universitat de Cervera i per Josep Teixidor com el fet que la concessió de més privilegis podia versemblantment arruïnar els professionals de l'estampa.

L'edició en la llengua del país continua ocupant un espai tan sols residual, que les circumstàncies no ajuden pas precisament a remuntar. D'una banda, les circumstàncies econòmiques, perquè la disputa per conquerir el mercat espanyol i americà fa que els nostres editors, que competien durament en aquests territoris amb els madrilenys i els valencians, bandegin o menystinguin la llengua pròpia en la seva producció. De l'altra, les circumstàncies polítiques, sobre les quals il·lumina l'episodi següent. Arran de la promulgació de la Real Cédula de Aranjuez (1768), que prohibia l'ensenyament en català, el claustre de la universitat certerina acordava sol·licitar permís per continuar imprimint llibres en el nostre idioma, no per res sinó perquè tenien una bona demanda i representaven, doncs, una font segura d'ingressos. El 1773 el Consejo de Castilla denegava la sol·licitud en els categòrics termes següents:

[...] mandamos se guarde a esa Universidad la privativa de imprimir los libros que se contienen en la relación que ha presentado y va inserta; entendiéndose la impresión solamente en castellano y latín, pero no en catalán [...].

Que esa Universidad imprima efectivamente los mencionados libros y los ponga para su venta en sujetos de satisfacción en todos los pueblos del Principado, cabezas de partido y demás que lleguen a cien vecinos, siendo los que necesitan para la enseñanza de primeras letras y doctrina en castellano [...].

A la pàgina següent, portada de la *Máscara Real* (Tomàs Piferrer, 1764), magnífica mostra de la tipografia catalana setcentista

Per tot plegat, la impremta i l'edició catalanes, sumides més aviat en l'atonía, es mouen econòmicament dins unes magnituds discretes. I no resisteixen, no ja la comparació amb Europa, sinó tampoc amb Madrid, on Joaquín Ibarra i Antonio

Sancha s'erigeixen en impressors de primera línia. El 1775, per exemple, les impremtes de més volada de Barcelona (la de Carles Gibert i la de la família Piferrer) tenien quatre premses, mentre que cinc anys abans, a la cort, de les 24 impremtes que hi havia una en tenia 14, una altra 13, cinc en tenien 7 i quatre entre 5 i 6. (Val a afegir, però, que en el conjunt de l'Estat només l'extraordinari impressor valencià Benet Montfort arriba a disposar de sis premses cap a 1780, el mateix nombre que els Piferrer barcelonins el 1794; els tallers corrents en feien anar, al llarg del segle, entre una i dues). Contrastant amb aquestes modestes dimensions, en el curs del regnat de Carles III (1759-

1788) reneix la tipografia i els llibres semblen recuperar una part si més no de la digna presentació formal perduda des de finals del segle XVI. El monarca, en efecte, dicta disposicions, sobretot fiscals, que afavoreixen l'activitat d'impressors, gravadors, punxonistes i fonadors de lletres. En aquest context sorgeix l'exponent més reeixit de la producció tipogràfica catalana, la *Máscara Real*, una edició que, sufragada pels gremis de la capital, surt del taller barceloní de Tomàs Piferrer el 1764 amb motiu dels fastos commemoratius d'una visita a Catalunya, cinc anys abans, de la família reial (que pel que sembla no devia venir gaire sovint). En paraules de Jordi Torra, “la impressió és excel·lent i impecable, i l'acompanyen un seguit de vinyetes, làmines i altres ornamentacions gravades sobre dibuixos de Francesc Tramulles. Capçaleres, inicials i vinyetes van ésser cisellades per Pasqual Pere Moles, mentre que el frontispici i les onze làmines són obra de Defhert. Es tracta d'una obra mestra del gravat i de l'art tipogràfic [...]”.

Uns quants anys abans, exactament el 1751, de la impremta barcelonina de Joan Pau Martí (nét de l'impressor homònim) n'havia sortit un *Epítome de la ortografía castellana. Con los elementos de la tipografía y un modo para enseñar de leer bien. Muy útil para los impresores, correctores de imprenta, maestros de escuelas y para otros cualesquiera escribanos*, obra de Josep Blasi, natural de Vallmoll. Ens trobem potser davant del primer tractat d'ortotipografia aparegut a casa nostra, un autèntic manual d'estil que, com corrobora la dedicatòria (a sant Joan *Ante Portam Latinam*), té per principals destinataris impressors i correctors d'impremta. Tot i que la secció ortogràfica

àèìòù áéíóú

combina les llengües castellana, catalana i llatina, en el pròleg del volum Blasi declara sense embuts que l'ha escrit atenent *“lo mucho que la lengua castellana se halla ya introducida por todas partes de España, en donde apenas se escribe o imprime cosa alguna que no sea en este idioma y la falta grande que hay de su ortografía en algunos impresores, maestros de escuelas y otros muchos escribanos [...]”*. Convençut, a més, que els errors tipogràfics no són pas menys importants que els ortogràfics, Blasi pretén que dels obradors tipogràfics en surtin llibres *“con aquel ornato y aliño que piden materias tan elevadas como suelen ser las que se dan a la imprenta”*. Així, els *“elementos de la tipografía”* abunden en instruccions sobre la presentació d'originals, la selecció de tipus, la composició i l'ornamentació de la pàgina o la correcció de proves.

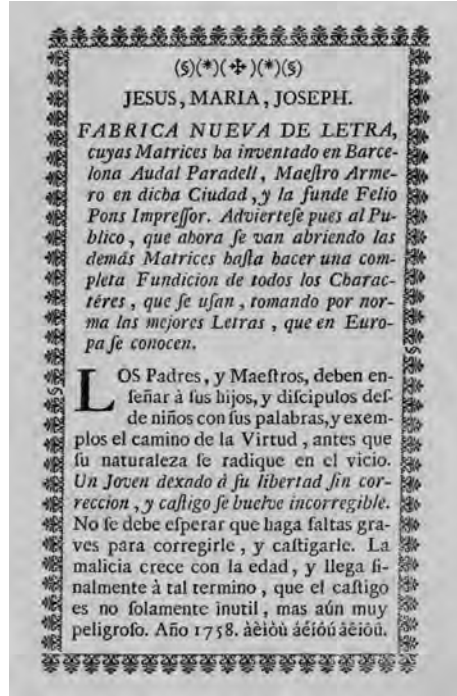
L'àmbit de l'enquadernació coneix algunes novetats. Subsisteix i predomina encara la relligadura tradicional en pergamí (la més ràpida de fer, la més duradora i la més soferta), però sorgeix la moda de relligar en pasta i ja es presenten casos de relligats en cartró i d'enquadernacions en rústica. Val a afegir, en aquest punt, que el llibre importat arribava sense enquadernar, presentació que s'anomenava “en paper”. I arribava així per dues raons de caire econòmic: per un costat, el menor pes dels llibres n'abaratia els costos del transport; i per un altre, el

gremi de llibreTERS havia aconseguit dels poders públics la prohibició de comprar obres a l'estranger bo i enquadernades, de manera que els agremiats almenys es veien compensats pels encàrrecs de relligar-les.

La millora en la confecció formal del llibre deu molt a destres artesans que treballaven expertament el ferro amb burins. Es tracta dels punxonistes, els veritables creadors de tipus a partir de punxons de metalls durs que es gravaven sobre planxes de coure a fi d'obtenir les matrius. A Catalunya sembla que el taller pioner i més actiu en l'elaboració de punxons i en la foneria de tipus és el que, a partir de 1746, s'instal·la al convent de Sant Josep dels Carmelites Descalços de Barcelona, emplaçat en terrenys de l'actual mercat de la Boqueria. De fet, aquest convent forneix de tipus una extensa clientela de tot el Principat i de Mallorca, com són ara els stampers Josep Altés, de Barcelona, i Antoni Oliva, de Girona, o la mateixa impremta de la universitat ceriverina. Diversos frares carmelitans sobresurten com a figures capdavanteres del taller, que continua actiu fins ben entrat el segle XIX. Un dels primers és fra Pau de la Mare de Déu, al costat del qual és probable que treballés el gran artesà Eudald Pradell.

De fet, els primers grans artesans hispànics en l'elaboració de punxons assoleixen la plenitud durant el regnat de Carles III, a l'empara de les mesures decretades per impulsar les arts gràfiques. Eudald

Pradell (anomenat també Paradell), nascut a Ripoll el 1721, fill d'armer i armer ell mateix, aviat destaca per la perfecció tècnica amb què gravava punxons de lletres. Ja a Barcelona devia entrar al taller del convent carmelità tot just esmentat, i el 1758, havent constituït una societat amb l'impressor i fonedor Felio Pons, dona a conèixer el primer catàleg de lletres seves: *"Fábrica nueva de letra, cuyas matrices ha inventado en Barcelona Audal Paradell, maestro armero en dicha ciudad, y la funde Felio Pons, impresor"*. Cinc anys després, seguint el consell d'alguns aristòcrates ben

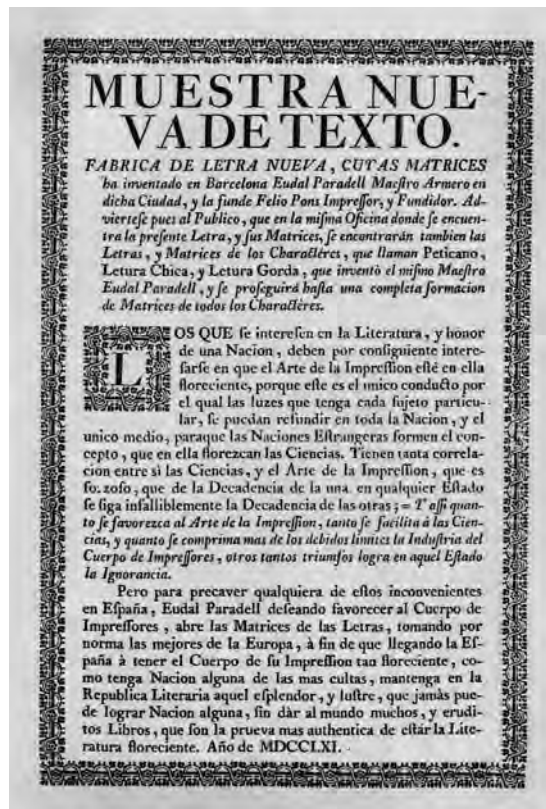
Mostrari tipogràfic
d'Eudald Pradell
i Felio Pons
(Barcelona, 1758)

situats a la cort i avalat per la Junta de Comerç, presenta a Carles III un memorial sol·licitant una pensió a canvi de completar els cinc caràcters ja confeccionats amb altres de llatins, grecs, hebreus i aràbics. I tot això, segons l'erudit setcentista Josep Finestres, que el va conèixer, sabent llegir i escriure amb prou feines. En qualsevol cas, Pradell veu com li accepten la petició amb la condició que s'estableixi a la capital de la monarquia i que, en efecte, proveeixi totes les impremtes d'Espanya *"así de caracteres latinos, como hebreos, griegos y árabes, según ha propuesto"*. És a Madrid, doncs, on, instal·lat a partir de 1765, el nostre home triomfa definitivament i té ocasió de demostrar les seves excepcionals aptituds, potser al servei de la Imprenta Real fins a 1784, any en què, malalt, torna a Barcelona, on mor el 1788. A la cort hi deixava, fent-se càrrec del taller i del material, viuda, fill i un gendre (Pere Isern). Tot i limitar-se a fondre amb els punxons i matrius del difunt, el taller va rebre el 1800 el nomenament de Real fábrica de fundición de letras.

Al marge d'aquestes mostres d'excel·lències tipogràfiques, de ressenya obligada, convé no perdre mai de vista que l'aclaparadora majoria de la producció editora es concentra en els impresos menors, d'extensió breu (un simple full volant o d'un a tres plects) i de precària presentació formal: romanços, comèdies, estampes, goigs, cançons o devocionaris. Se'n conserven minses mostres, de tots aquests gèneres. Però dels llibres de registre de la impremta del barceloní Joan Piferrer entre els anys 1737 i 1750 se'n dedueix que el 85% de la producció hi pertanyia, a aquest tipus d'imprès. A partir de dades com

aquesta, Francisco Javier Burgos, a qui dec aquestes informacions, opina que Barcelona esdevé, al llarg de la centúria, “un centre de producció de primer ordre de molts d’aquells impresos que avui coneixem genèricament com literatura popular”. Fos com fos, el cert és que les xifres d’edició, amb algunes oscil·lacions, indiquen un visible *crescendo* a mesura que transcorre el segle. Dades reunides per Moreu-

Mostrari tipogràfic
d'Eudald Pradell i
Feliu Pons
(Barcelona, 1761)

M

Rey indiquen que els tiratges superiors als mil exemplars eren corrents al llarg de la centúria; aquesta xifra se solia incrementar si disminuïa el format del llibre, de forma que per a volums en vuitè un tiratge de mil cinc-cents exemplars resultava habitual.

Cenyint-se als llibres de més de cent pàgines (els únics comptabilitzats), el mateix Burgos ha quantificat que entre 1715 i 1744 surt de les premses barcelonines una mitjana de tan sols 6,6 llibres l'any, inferior fins i tot als 8 llibres per any del període 1705-1714, sacsejat per episodis bèl·lics. La situació comença a remuntar entre 1745 i 1754 (8,8 llibres per any), i a partir d'aquest moment (que coincideix amb la implantació de mesures encaminades a protegir el llibre autòcton) les xifres s'enfilen: 13,6 llibres per any entre 1755 i 1764 i 15,9 entre 1765 i 1794. En altres paraules: l'edició barcelonina es triplica en el darrer terç de segle en relació amb la dècada 1720-1730, la de producció més baixa. A banda de disposicions legislatives (com la supressió parcial, el 1762, de les taxes sobre els llibres), altres factors, com la millora de l'alfabetització, la renovació dels afanys culturals de les minories cultes o l'impuls rebut pels oficis urbans que requerien la lectura i l'escriptura, contribueixen a explicar aquest increment. Dóna fe involuntària d'aquesta etapa d'expansió econòmica llibrera l'escrit que un llibreter barceloní, Francesc Ribes, dirigeix al gremi en protesta perquè se li ha aplicat un impost molt superior al de dos col·legues seus:

[...] que con el negocio corriente de la tienda e imprenta hacen trabajar a distintos, y en especial Sapera, a cuatro o más mancebos y Ossset su yerno aprendiz y mancebo [...] y pagan menos no obstante de tener muy buenas tiendas

capaces y abastecidas, [i] aunque no tienen imprenta, sí [que tienen] compañía con otros libreros e impresores que hacen trabajar mucha gente en varias impresiones que requieren cantidades crecidas de dinero. Verdad es que el suplicante hace su tráfico con distintos libros forasteros, pero no de las imprentas de estos Reinos, cuando los sobre otros hacen venir muchos libros de otras partes, y de a más a más están todos comprando cada día libros para su comercio, ya en las imprentas de ésta como de Gerona, Viçue y otras partes de España, con lo que dentro del año giran crecidísimas sumas.

Aquesta pròspera realitat l'avalua també el creixement de la magnitud de les llibreries, si més no d'algunes de les barcelonines més conspícues. És el cas, entre algun altre, de la dels Piferrer. Cap a 1750 disposava de la més que respectable xifra de 14.000 exemplars, que es converteixen en 30.000 el 1764 i en 60.000 deu anys després. Doncs bé: el 1794 ja necessitava dues botigues i sis magatzems, escampats per la ciutat, per poder albergar 160.000 llibres i 80.000 comèdies. D'aquesta família i dels seus negocis amb el llibre se'n torna a parlar més endavant *in extenso*.

Al llarg del segle, la impremta arriba per primera vegada a una colla de ciutats, totes capitals de comarca: Cervera, Figueres, Manresa, Mataró, Olot, Reus, Tremp, Vic i Vilafranca del Penedès. (A la Seu d'Urgell, en canvi, ciutat que tradicionalment figurava en aquesta llista, les fonts consultades asseveraren que no hi ha constància documental que al set-cents s'hi imprimís res). Dins l'estructura urbana de Catalunya, aquests municipis teixien una xarxa de relacions amb les zones rurals respectives i, doncs, articulaven el territori. Demogràficament, a més, la majoria s'acostaven als 10.000 habitants. Així, i segons el cens

de Floridablanca de 1787, a Barcelona, amb poc més de 90.000 habitants, la seguien, a molta distància, Reus (14.400) i Lleida (10.400), i a continuació un grup que oscil·lava entre 8 i 9.000: Mataró, Girona, Vic, Olot, Tarragona, Valls i Manresa.

El segle assisteix també a la instauració de la figura jurídica del dipòsit legal en els territoris de la corona hispànica. Un primer pas es troba en una reial cèdula de Felip V, d'octubre de 1716, en virtut de la qual a la Biblioteca Real se li atorgava el privilegi de rebre un exemplar de tots els llibres impresos en el regne. Molt més endavant, el 1761, es dicta l'obligació que tots els impressors lliurin un exemplar de totes les obres que estampen abans que es posin a la venda.

Aspectes socials i econòmics dels professionals del llibre

A partir de les llistes del cadastre de 1716 (en el qual es basa un impost establert per la hisenda borbònica), Francisco Javier Burgos ha esbossat un perfil econòmic de llibreters i impressors a Barcelona. Les dades de possessió d'habitatges confirmen l'elevada posició dels primers dins la jerarquia social ciutadana (se situen en sisè lloc i, posem per cas, per damunt dels metges) i el baix nivell de riquesa dels segons, entre els quals, però, hi ha una majoria d'assalariats dels tallers d'impremta. La localització urbana també resulta simptomàtica. Una gran majoria d'habitatges o botigues de llibreters es concentra als carrers Freneria i Llibreteria i a les places del Rei i de l'Àngel; la resta, al darrere de l'església del Pi i pels carrers Boqueria i Portaferriça. Es tracta, en suma, de la zona comercial

A la pàgina següent, distribució d'impremtes i llibreries a Barcelona a primers de segle

més densa, i alhora de la més pròxima a les seus del poder civil i eclesiàstic. Per contrast, els impressors tendeixen a ubicar-se a sota del Portal de l'Àngel, entre la plaça de Santa Anna i la Riera de Sant Joan, en un sector perifèric de baixa densitat de població on es troben professionals d'altres oficis d'escàs poder adquisitiu. En fi: tot i que en el mateix cadastre del cas llibreters i impressors apareixen agrupats, els segons pagaven la meitat d'impostos que els primers. Més enllà de la unificació fiscal, doncs, aquesta circumstància palesa que la mateixa administració atribuïa als dos oficis un diferent rang social.

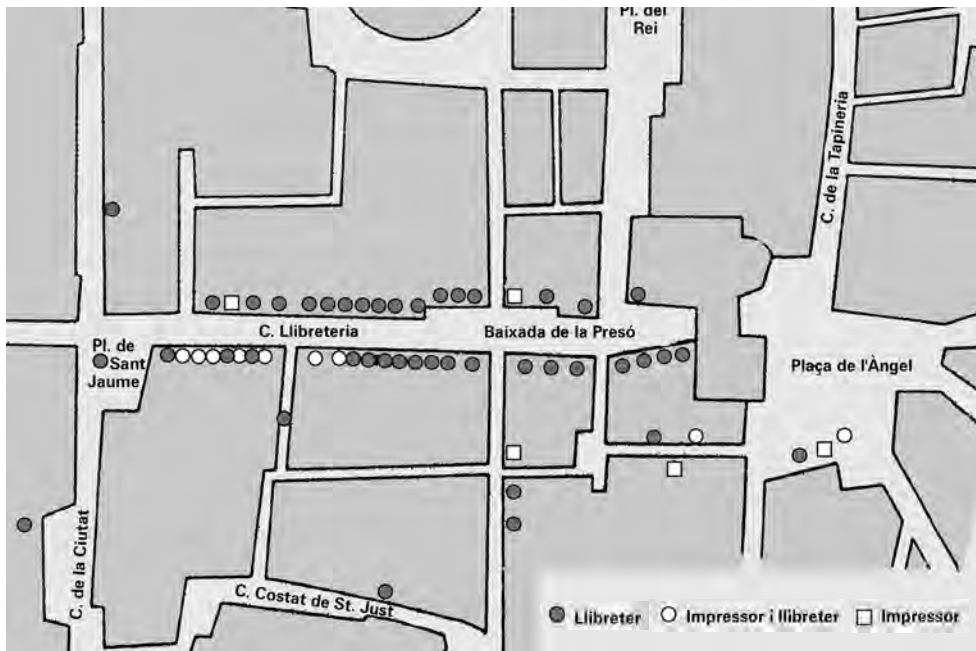

Arran de *l'auto* del jutge Curiel (descriu en l'apartat següent), publicat el 1754 i orientat econòmicament al proteccionisme del llibre hispànic, sorgeixen una sèrie de companyies mixtes d'editors, llibreters i impressors que, com a accionistes de la societat, acorden explotar conjuntament negocis d'edició. Allà on no arribava la iniciativa individual, sempre de capital limitat, sorgia la col·lectiva, que sumava les aportacions econòmiques dels coparticipants. De la societat creada a Madrid el 1758, la Compañía de Mercaderes de Libros (des de 1763, Real Compañía de Impresores y Libreros del Reino), en formen part rellevants professionals catalans del ram, com és ara Pau Campins, Francesc Surià, Carles Saperà, Mariàngela Martí, Tomàs Piferrer i el germà d'aquest darrer, Antoni, negociant de paper a la cort i responsable durant molts anys del magatzem de la Compañía en qüestió. A Barcelona se n'han identificades cinc fins a 1800, de societats d'aquesta mena, entre les quals hi ha la que el 1785, amb 200 accions de mil rals cadascuna, promou Carles Gibert. A més del de Gibert, com a directors hi figuren els noms de Joan Centené i Joan Nadal, de tresorer feia Joan Sellent, la responsabilitat de guardamagatzem l'exercia Francesc Surià, Francesc Madriguera feia de comptador i secretari i, per acabar, el càrrec de consellers l'ocupaven Bernat Pla, Mateu Barceló i Ramon Martí.

A la pàgina següent, localització dels professionals del llibre dins el rovell de l'ou barceloní setcentista

En la primera meitat del segle, els professionals barcelonins dedicats en exclusiva a la impressió (com ara els Figueró, Jolis o Campins), comparteixen el mercat amb els impressors desdoblats de llibreters (Teixidor, Piferrer, Surià o Martí), que a partir de 1750

esdevenen el grup majoritari en l'òrbita del qual, a més, gira la major part de l'activitat editora. Les llibreries més ben assortides podien arribar a albergar diverses desenes de milers d'exemplars, corresponents a un miler de títols. Les més modestes, amb dos o tres-cents títols que ocupaven un parell d'habitacions del mateix domicili del propietari, es guanyaven la vida sobretot, com en els orígens de l'ofici, amb la venda de material d'escriptura i amb l'enquadernació. La liberalització dels preus dels llibres decretada per la corona el 1762 afavoreix notòriament editors i llibreters; a partir d'aquell moment, s'elimina la taxa oficial per plec (és a dir,

el preu obligatori, vigent des de 1588) de tots els títols a excepció dels considerats de primera necessitat, “*que son de un uso indispensable para la instrucción y educación del pueblo*” (bàsicament catecismes, textos escolars, sovint en llatí, i cartilles de lectura). Ara: la distribució dels papers impresos, especialment els més humils i els de segona mà, molts cops tenia lloc, infringint l'exclusiva gremial, per mitjà d'una espessa xarxa d'establiments aliens al món del llibre (se'n despatxaven a les merceries, a les tavernes, a les sabateries o a les sastreries), i sovint en venien a l'aire lliure, en parades improvisades i de forma ambulat, cecs, rodamons i indigents. Què oferien? Bàsicament, comèdies, romanços de sang i fetge, goigs, estampes i llibres de devoció, és a dir allò que s'ha convingut a denominar literatura de canya i cordill, transmesa a través de fulls volants i de plec solts.

És versemblant que fos ara quan s'inicien i es consoliden les tertúlies a les llibreries, de vegades convertides també en incipients gabinets de lectura, en especial de publicacions periòdiques. Així ho documenta per a Barcelona el *Calaix de sastre*, del Baró de Maldà, que amb relació a les reunions diàries en l'establiment del llibreter Ribes diu que “i a fe que tal tertúlia està de vegades plena de concurrents, parlant-se de guerres que varien els sistemes del món, volent uns que triomfi una potència, altres una altra nació; i per últim, tot és broma, soroll i passatemps”. Segons el mateix testimoni, també congregaven tertúlies la llibreria d'Esterling, un alemany-hongarès establert al carrer del Call; la de Rafel, al carrer de la Boqueria (on anaven sobretot els sacerdots de la veïna parròquia del Pi); i la d'Agustí Roca, instal·lada al carrer de la Llibreteria.

Novetats jurídiques en el món del llibre. Transgressions i represàlies

Abans de 1716, any d'aplicació de la Nova Planta, a Catalunya no sembla haver-hi hagut cap corpus jurídic específicament dirigit a controlar la producció impresa. Hi regien, no cal dir-ho, les prohibicions inquisitorials, recollides periòdicament en els índexs expurgatoris. Però les diferents edicions de les constitucions catalanes no recullen cap normativa sobre la qüestió. Això mateix constatava el 1754, entre el desconcert i l'estupor, el jutge delegat d'impremtes al Principat en un informe dirigit al seu superior de Madrid. I tot seguit descrivia els expeditius procediments que vigien a Catalunya per autoritzar la publicació d'un llibre, un plec solt o un full volant fins a la imposició de l'administració borbònica. Un cop obtinguda del vicari general la llicència eclesiàstica, se sol·licitava la civil al regent de l'Audiència, el qual la concedia previ dictamen aprovatori d'una *"persona de ciencia y conciencia a quien se remitió el libro"*. Amb aquest darrer permís, el civil, n'hi havia prou, a més, quan el llibre era de tema jurídic.

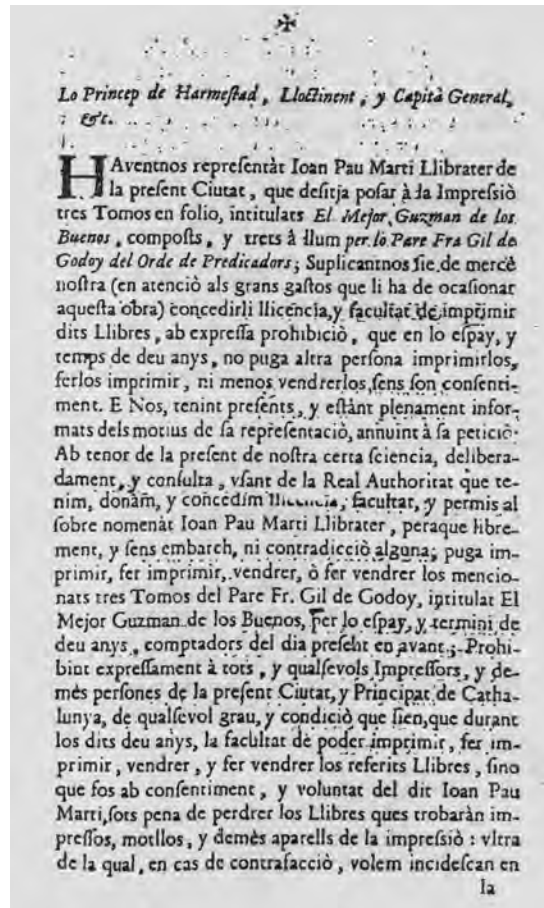
Arran de la unificació política de 1716, amb la subsegüent imposició de la legislació castellana, la darrera paraula en matèria d'impremta passa a tenir-la el Consejo de Castilla. En efecte: en virtut d'una reial cèdula de desembre d'aquell any, s'estenien a Catalunya, pel que fa a les llicències de llibres, els procediments fixats per una pragmàtica de Felip II de setembre de 1558. Quins eren, aquests procediments? A grans trets, el Consejo de Castilla (que, com acabo de dir, centralitzava la concessió de llicències o

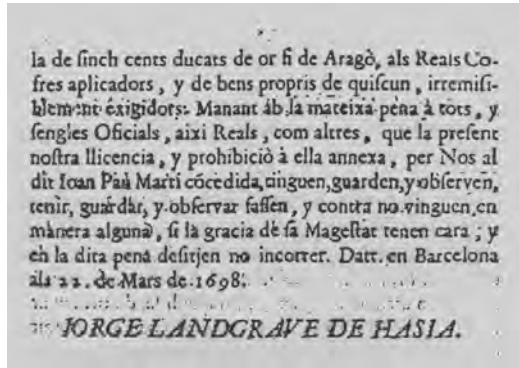
Venedor ambulant de llibres, fulls volants i plecs solts segons un gravat italià de finals del segle XVIII

H

permisos de publicació) rebia els originals, usualment manuscrits, que, si eren aprovats, es rubricaven i que més endavant un corrector s'encarregava d'acabar amb el text imprès definitiu a fi de certificar-ne la fidelitat. A més a més, el Consejo fixava el preu de venda de l'obra (la taxava) tot indicant el de cada plec

En aquesta pàgina i en la següent, concessió d'una llicència d'impressió al llibreter i impressor barceloní Joan Pau Martí abans de la unificació política de 1716

(fins, com hem vist, el 1762, any en què els preus es liberalitzen). Superats tots aquests tràmits, la publicació de llibres encara topava amb més traves. Els que es referien a Amèrica, per exemple, necessitaven llicència del Consejo de Indias; els relatius a alguna activitat econòmica o a fàbriques s'havien de presentar a la Junta de Comerç; els que contenien mapes passaven la censura de l'Academia de la Historia. *Et sic de ceteris*.

En fi: l'esmentada cèdula reial, de desembre de 1716, dirigida al comandant general del regne d'Aragó, prenia peu en "*los conocidos y notorios fraudes que se ejecutan en los reinos de Aragón, Valencia y Cataluña por no acudir de ellos, como deben, a pedir licencias al Consejo para las impresiones y reimpressiones*", i no s'estava d'invocar "*la abolición de los fueros y nuevas reglas establecidas para el mejor gobierno de cada uno de los expresados reinos*". De fet, el desig d'impedir la impressió il·legal de llibres no perseguia tan sols la preservació del monolitisme ideològic i de

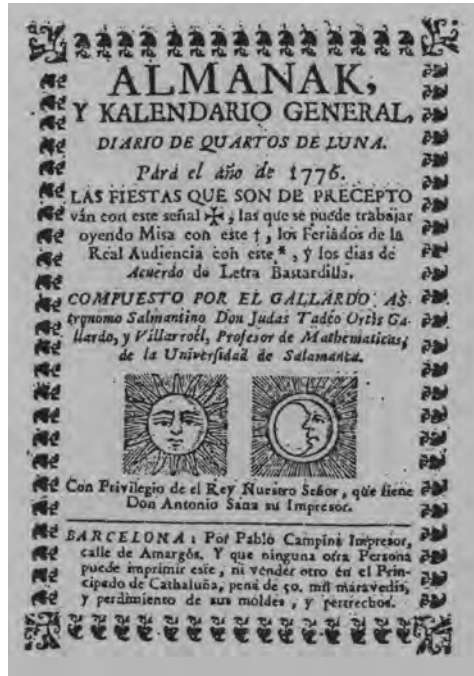
l'autoritat de la corona, sinó també la dels drets dels impressors respectuosos amb la llei, econòmicament damnificats per aquesta pràctica. Això només serà possible a partir d'ara, quan per primera vegada els territoris de la monarquia hispànica constitueixen un mercat editorial únic:

[...] y porque de este pernicioso abuso pueden resultar muy perjudiciales consecuencias contra la pureza de nuestra sagrada religión, buenas costumbres, derechos y regalías de la Corona y otras que se dejan considerar, además del notorio daño que se sigue a los mismos impresores, que ignorando unos los libros que los otros imprimen, obtienen licencias del Consejo y duplican o reimprimen incautamente las impresiones y se embarazan la venta con la pérdida de sus caudales.

El rigor d'aquests preceptes s'endolcia amb dues concessions. En primer lloc, el fet que fos l'Audiència l'organisme facultat per continuar concedint llicències d'impressió quan es tractava de fulls volants, concessió revocada el 1749; i en segon lloc, i sobretot, que la mateixa Audiència podia nomenar un corrector d'originals, a partir dels quals, un cop revisats, es fixava el preu per plec del volum i es remetia tot plegat al Consejo de Castilla. Amb aquesta segona mesura correctora, de caire descentralitzador, probablement es pretenia evitar un excés de greuges comparatius amb els editors i impressors radicats a Madrid.

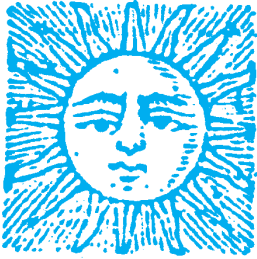
Amb el transcurs del temps i en la pràctica, l'aplicació d'aquest plec de mesures es va anar relaxant. El 1753, i amb relació a la petició de llicències, els mateixos impressors barcelonins no s'estaven de confessar que *“con sólo la licencia de la Audiencia o del juez subdelegado han impreso hasta la fecha los libros de*

A la pàgina següent, portada d'un volum de Pau Campins que detalla, al peu, la vigència de la llicència d'impressió i les sancions als infractors

corto volumen, porque ir a la Corte a pedir licencia les supone crecidos gastos". I el mateix any, ara en referència a la figura del corrector, el jutge delegat d'imprentes de Catalunya asseverava que "las muchas erratas y defectos que tienen los libros y papeles impresos en este Principado nacen principalmente de que los mismos impresores eligen corrector a su arbitrio; y aun suelen salir impresos sin corrección alguna". A aquest panorama cal afegir-hi una pràctica fraudulenta dels editors per saltar-se les limitacions temporals fixades per les llicències d'impressió. Aquesta pràctica, coneguda en tots els

temps (i entre nosaltres encara habitual durant la dictadura franquista), consistia a falsificar la data del peu d'impremta i fins el lloc d'edició, manipulacions que permetien reimprimir una obra sense permís quan ja havia expirat el termini de la llicència.

Alguns d'aquests incompliments (però no pas tots, ni de bon tros) no comencen a redreçar-se fins que el 1752, a Madrid, Juan Curiel accedeix al càrrec de ministre jutge d'impremtes. De seguida dóna a conèixer una recopilació legislativa (coneguda com l'"*auto de Curiel*") sobre la matèria de la seva competència que es mostra decidit a aplicar de forma inflexible. Quedi entès que no es tracta pas d'una nova ordenació jurídica, sinó d'una mena de circular destinada a refrescar la memòria dels infractors (editors, impressors i llibreters) més recalitrants, que devien ser gairebé tots. La transcripció de sis dels manaments difosos per Curiel dóna una idea ben precisa, primer, del context legal en què es mou el món del llibre al llarg del segle; segon, del grau d'intervencionisme del poder públic (que pretén controlar fins i tot el tipus de paper); tercer, de la permanent obsessió per fiscalitzar els textos litúrgics i canònics de la religió catòlica; i, quart, de la duresa de les sancions, que arriben a la pena de mort:

I. Que ningún impresor pueda imprimir libro, memorial u otro algún papel suelto de cualquier calidad y tamaño, aunque sea de pocos renglones, sin que conste y tenga licencia del Consejo [de Castilla] para ello, o del señor Juez Privativo y Superintendente General de Imprentas, so pena de dos mil ducados y seis años de destierro.

XII. Que todas las impresiones de libros, gacetas y cualesquiera otras se hagan en papel fino, semejante al de las fábricas de Capelladas, y de ningún modo en papel

ordinario, que comúnmente se llama de imprenta, bajo la pena de perdimiento de las obras y de cincuenta ducados a los que contravinieren por la primera vez, y de otras más graves a esta proporción por las reincidencias.

XIII. Que asimismo ningún librero o tratante en libros, ni otra alguna persona, pueda vender o meter en estos reinos libros ni obras compuestas por los naturales de estos reinos impresos fuera de ellos, sin especial licencia de Su Majestad, so pena de muerte y de perdimiento de bienes.

XIV. Que dichos tratantes y librereros, así naturales de estos reinos como extranjeros, no puedan vender los libros impresos que trajeren o metiesen en ellos sin que primero sean tasados por el Consejo, para lo cual envíen a él uno de dichos libros, so pena de cien mil maravedís y de haber perdido los libros que metieren y vendieren sin preceder la dicha tasa.

XVIII. Que no se puedan reimprimir, ni meter ni vender en estos reinos misales, diurnales, pontificales, manuales y breviarios en latín ni en romance, ni otro algún libro de coro, impresos fuera de estos reinos, aunque lo estén en el de Navarra, sin que primero se traigan al Consejo y se examinen por las personas a quien dicho Consejo lo sometiere, y se les dé licencia firmada del real nombre de Su Majestad para que en ellos no pueda haber ningún vicio contra lo ordenado por Su Santidad, y si los impresores, librereros o otras cualquier personas, de cualquier calidad que sean, contravinieren a ello, incurran en pena de perdimiento de bienes y destierro perpetuo del reino; y las justicias ordinarias, donde no hubiere subdelegados de imprentas, embarguen los tales libros [...].

XIX. Que todos los referidos capítulos se entiendan no sólo en los reinos de la Corona de Castilla, sino igualmente con los de la Corona de Aragón, a excepción de que en estos la corrección de los libros se ha de hacer por las personas que a este fin nombraren las audiencias respectivamente [...].

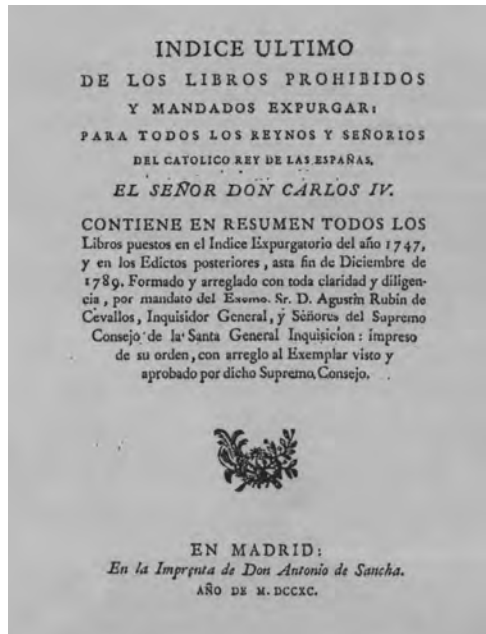
K,

Com era esperable, l'“*auto de Curiel*” desencadena una de vessall de reaccions adverses entre els professionals del llibre, que, començant pels madrilenys, protesten obertament i inicien un llarg debat. Però no va servir de res. El text de Curiel se sancionava i publicava el 1754, amb la substitució de la pena de mort del punt XIII, això sí, per una altra de presó. Una de les rèpliques d'aquest funcionari judicial a les queixes rebudes il·lustra amb eloqüència insuperable els ressorts ideològics que l'impulsaven a actuar:

Que entonces corrían al descubierto las herejías; pero como así se embarazaba su entrada en estos reinos, se aplicaron los herejes, con pretexto de literatos y críticos, a ingerir en sus obras cautelosamente el veneno con tanto disimulo y artificio que se necesitaba de muy cuidadosa reflexión para evitarlo. Que entonces no se había dado tanto al público, ni entre personas iliteratas, la crítica, que ya en estos tiempos era delicada, y tan común a todo género de personas, por franquearse en lengua vulgar, que entre legos y aun entre mujeres se oían disputas y dificultades en materia de religión, de culto y eclesiásticas que jamás se habían oído sino entre los doctos; que siendo la nación tan propensa a la novedad, a la emulación y a la presunción de saber, les parecía a muchos que sabían más con saber dificultar y disputar aquellas sencillas creencias que la devoción o la piadosa tradición había hecho correr entre la gente menos instruida; que cuanto era útil y ventajosa la severidad de la presente crítica en la historia, en las artes y en las ciencias, tanto era perjudicialísima y ocasionada en materias delicadas de religión cuando se daba al pueblo ignorante y sencillo en lengua vulgar.

Un dels objectius perseguits per les directrius de Curiel era impedir la importació de llibres en castellà impresos a l'estranger. De quins llibres es tractava? En bona part, d'obres religioses de litúrgia, però també

de novel·les de consum de gran demanda, reiteradament reeditades al llarg dels segles, com ara la *Historia de Carlomagno*, el *Partinobles*, el *Roberto el Diablo*, l'*Oliveros de Castilla* o el *Pierres y Magalona*. La finalitat d'aquesta prohibició era doble, censora (barrar l'entrada a obres prohibides o no desitjades) i econòmica (ajudar els impressors autòctons), per bé que la mesura no frena la dependència forana dels llibres en llatí (que sumen tres quartes parts de tots els importats). Sigui com sigui, aquesta és la raó per la qual, a partir de 1757, es comencen a inspeccionar regularment impremtes i llibreries de tot Espanya. Així ho testimonia el jutge delegat d'impremtes a Barcelona el 1767:

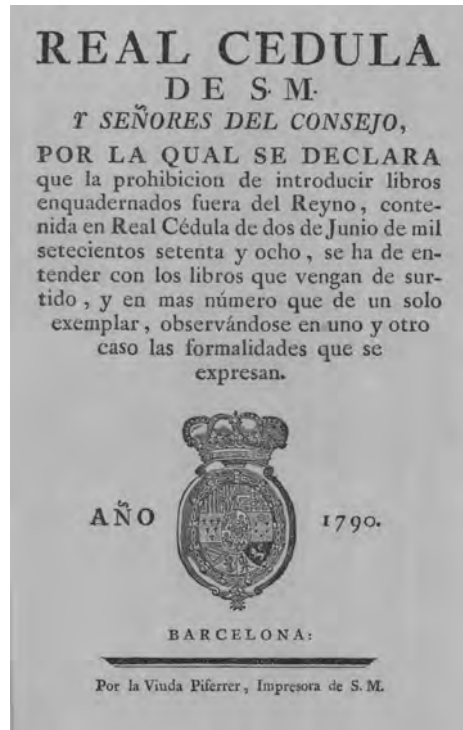

Aquest índex de llibres prohibits, de 1790, és el darrer publicat per la Inquisició espanyola

1790.

Se continúan de cuando en cuando las visitas de imprentas y librerías, y aunque no se encuentra cosa particular, conducen no obstante a la observancia de las órdenes dadas. Este administrador general ha convenido en que no dará pase a la introducción de libros en esta ciudad sin que primero me presenten la lista o factura de ellos y ponga yo en ella mi visto bueno, y de esta forma, haciéndolos reconocer sin causarles retención, se guardarán muy bien de introducirlos como lo han hecho hasta ahora [...].

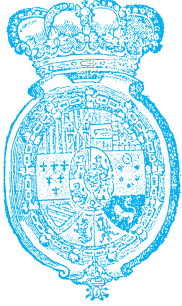
No hi ha dubte que el zelós i disciplinat funcionari redactava la mena d'informe que els seus superiors jeràrquics a Madrid volien llegir. La realitat, però, no feia sinó desmentir aquests falaguers pronòstics. La realitat l'exemplifica el fet que un dels canals de circulació i venda de llibres prohibits eren els inquisidors mateixos, o alguns nobles que, en virtut de les seves influències, feien entrar furtivament llibres de França, alguns dels quals, degudament camuflats, s'exportaven al continent americà. L'exemplifica també un episodi que té lloc a Barcelona poc després de 1767 i que cal contextualitzar en una reial ordre, de maig de l'any anterior, que prohibia que els ordes religiosos establissin o regentessin tallers d'impremta. Almenys des de 1746, el convent dels carmelites descalços barcelonins n'albergava una, d'impremta, a més d'una foneria tipogràfica, tan notable que assortia de tipus de lletra molts impressors catalans. I que, el 1767, tancada ja la impremta en virtut de l'esmentada reial ordre, continuava funcionant. El cas és que, amb la complicitat innegable i protagonista dels monjos mateixos, el taller l'havia substituït un substanciós negoci il·legal de venda de llibres en castellà impresos a l'estranger. Hi tenia un paper central el llibreter Carles Gibert (a qui el jutge subdelegat de llibreria

acusa de “*grandísimo tráfico y comercio*”), però hi participen fins a onze dels seus col·legues barcelonins, entre els quals hi ha alguns de tanta notorietat com Tomàs Piferrer. Quines obres comercialitzaven? Breviaris i oficis litúrgics, gairebé tots estampats a Venècia entre 1750 i 1760 i, doncs, posteriors a l’“*auto de Curiel*”. En paraules de Francisco Javier Burgos, a qui manllevo tota aquesta informació, la peripècia il·lustra la resistència dels llibreters a sotmetre’s a les lleis quan això implicava renunciar a lucratives operacions.

D’uns quants anys abans daten algunes altres notícies d’infraccions i sancions. El març de 1756, per exemple, i seguint ordres directes de Curiel, el jutge subdelegat d’impremtes de Barcelona comença a investigar la procedència d’exemplars de la *Comedia famosa de la dama doctora o la teología en la rueca*,

Cèdula relativa
a la prohibició de la
importació de llibres

una traducció del francès impresa a la ciutat papal d'Avinyó a la qual des de Madrid se li havia denegat temps enrere el permís de publicació. Les indagacions del funcionari el duen a la llibreria de Tomàs Piferrer, que en tenia una pila d'exemplars. Detingut, van cremar-li els llibres i van multar-lo amb trenta mil maravedisos, que al capdavant es redueixen a la tercera part. El mateix any, 1756, però ara pel setembre, quatre impremtes barcelonines són clausurades i precintades i els seus propietaris (Lucas Vezares, Carles Saperera, Francesc Surià i la viuda Mariàngela Martí), empresonats. La causa? Haver imprès i difós llibres sense llicència. Les acusacions contra Surià i Martí, però, aviat es desinflen. El primer havia imprès uns fulls per encàrrec del bisbat i el bisbe en persona surt a defensar-lo al·legant el consuetudinari fur eclesiàstic de concedir llicències a Catalunya; mentre que la segona, víctima d'un malentès, havia coeditat una obra de la qual havia demanat llicència un soci seu. Tot i això, el rigor de les sancions exemplifica la sòlida voluntat política d'imposar l'exclusivitat de l'autoritat reial en l'atorgament de llicències. Una voluntat que reforça encara més una altra cèdula reial, d'abril de 1773, a través de la qual Carles III nega a l'autoritat eclesiàstica aquestes facultats. La cèdula la suscita la publicació d'un text de filosofia escolàstica que imprimeix a Barcelona Tomàs Piferrer només amb permís del bisbe i de l'Audiència. I aclareix sense ombra d'ambigüitats que la inspecció eclesiàstica valia en tant que censura, però que *“de ningún modo tenía facultad positiva de mandar o dar licencia para la impresión”*. El poder civil, en suma, ja no tolerava certes interferències.

Traves legals a l'edició: el cas de Carles Gibert

Sempre inquiet i amb el cap bullint-li d'idees, l'agost de 1788 Gibert en concep una altra que tot seguit materialitza: la tramesa al Consejo de Castilla, en forma de memorial, d'una sol·licitud per reimprimir, sense permís previ, llibres autoritzats prèviament pel mateix Consejo. Heus aquí, en un castellà burocràtic de sintaxi triturada, els termes exactes de la petició, que Gibert acompanya de totes les garanties:

[...] se sirva conceder al suplicante la competente facultad para reimprimir todas y cualquiera de las obras que ya anteriormente se hubiesen dado a la prensa con licencia del Consejo, exceptuando aquellas que disfruten privilegio privativo y prohibitivo, bajo la obligación de producirlos a la Real Audiencia de Barcelona y que cotejadas con sus respectivos originales se vea estar en un todo conformes; sujetándose en caso de

En aquesta pàgina i en les dues següents, gravats descriptius de l'obtenció del paper tal com es feia, per exemple, al molí paperer de Carles Gibert

contravención a las penas que corresponden; haciendo la impresión en buen papel y observando las demás circunstancias prevenidas por V. A. y presentando en el Consejo los ejemplares que se le manden, con la certificación del visto bueno de la Audiencia.

Aquesta pretensió, el sol·licitant la falca esgrimint arguments econòmics i culturals. Per un costat, el volum i la qualitat de la seva impremta (la responsable, diu, de les impressions “*mejores y más curiosas de todo el Principado*”), que

no ha podido fomentarla ni acreditarla en las demás provincias por faltarle la proporción de licencias para reimprimir aquellas obras de mejor salida y que tienen entre los literatos la mayor aceptación.

Per un altre, el fet de posseir un molí paperer; en tercer lloc, l'alt preu dels llibres que, impresos fora de Catalunya, arriben a Barcelona, més cars a causa del

transport i del cost més elevat del paper i dels salaris; en quart lloc, encara, l'edició feta a Barcelona també s'encareix perquè la prèvia i contínua tramitació de permisos obliga els editors a tenir un representant permanent a Madrid. Aquest còctel de factors, conclou Gibert, redunda en perjudici del nivell cultural general, no tan sols del peninsular, sinó també del de l'Amèrica hispanòfona, on des del port barceloní s'hi podria fer arribar una producció bibliogràfica més barata que la madrilenya. Tot seguit extracto els passatges d'aquest memorial que despleguen aquesta estratègia argumentativa:

Si residiendo el que representa en la ciudad de Barcelona ha de acudir a esta Superioridad en solicitud del correspondiente permiso para reimprimir las obras que no gozan [de] privilegio exclusivo, nunca podrá dar a la imprenta el fomento y adelantamientos que apetece; pues atendidas las diligencias reiteradas que al intento deben

practicarse, necesita tener un agente sin otro destino, de suerte que, habiendo de satisfacerle sus honorarios como corresponde, es imposible que sufraguen a ellos los beneficios y utilidades que puede reportar al que representa con las reimpresiones. Los adelantamientos del público serían sin duda muchos y recomendables, especialmente en Cataluña, por la oportunidad de comprar las obras que se reimprimiesen a precios muy moderados; y como en el día tengan que traerlos del resto de la Península, son insoportables los gastos del transporte y otros que se agregan [...].

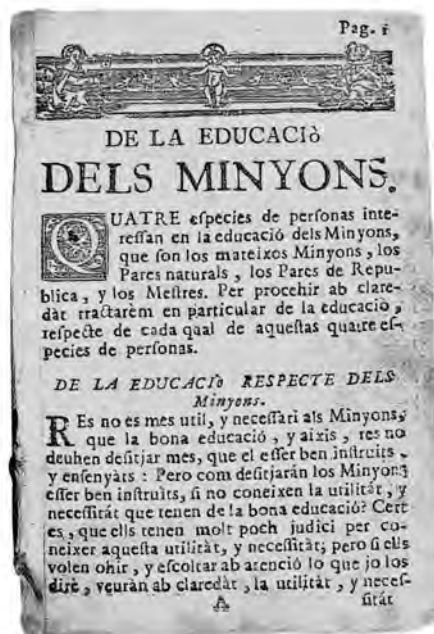
[...]

Aun a las Américas serían trascendentales las ventajas que se seguirían agraciando al exponente con la facultad de reimprimir, pues la abundancia de papel en aquel Principado y el estar más bajos los jornales de los oficiales reducirían el valor de los libros a precios más moderados y equitativos, y podría en algún modo compensarse el coste de su conducción, verificándose proporcionalmente igual ventaja en las demás provincias del continente, la que serviría de estímulo para que hasta lo ínfimo del pueblo procurase siquiera la instrucción racional de que carece en el día. Los perjuicios que en el público reporta por los extraordinarios costos que en la actualidad tienen los libros nadie los ignora; todo lo cual podrá íntegramente subsanarse sirviéndose el Consejo dispensar al exponente la gracia que solicita, pues los alivios que con ella iba [a] conseguir le servirían de estímulo para hacer cuantas impresiones sean útiles a la instrucción pública.

La iniciativa al capdavall no prospera. I segurament no prospera, diu Jaime Moll, perquè s'avança al seu temps. En altres paraules, Gibert topa amb una rígida i vetusta legislació, pròpia d'un temps i d'un sistema econòmic que es resisteixen a cedir pas als nous.

Qui té llibres i de quina mena

Tenim notícies sobre la presència i l'extensió social del llibre a la ciutat de Barcelona al llarg del segle gràcies a Francisco Javier Burgos, que ha resseguit les biblioteques particulars consignades en una sèrie d'inventaris *post mortem*. De les seves recerques, que jo ara aquí glosso sintèticament, se'n dedueix, en primer lloc, que en un terç dels inventaris examinats hi consten llibres i que en el transcurs del temps s'observa un creixement, menor però sostingut, de possessió d'exemplars, creixement sobretot rellevant entre les dones; en segon lloc, que la difusió del llibre està lògicament en funció de la professió dels individus,

Primera pàgina de les *Instruccions per a l'ensenyança de minyons* (1749), de Baldiri Rexach, tractat pedagògic reiteradament reimprès al llarg del segle

i que al capdamunt dels que en tenen s'hi troben, per aquest ordre, clergues, advocats, metges i nobles (tots plegats al voltant de 9 biblioteques de cada 10 inventaris), amb un alt nivell de possessió per part dels professionals liberals; i que, en tercer lloc, l'increment més significatiu es produeix en el nombre de llibres de les biblioteques particulars, i que són les més nodrides les que més creixen. En aquest sentit, la propietat de les biblioteques de dimensions més grans ja no correspon a la clerecia, sinó a la noblesa, seguida per advocats i metges, dos terços de biblioteques de tots els quals sobrepujen els 99 volums.

L'escalafó temàtic dels llibres presents en els inventaris està encapçalat pels textos religiosos (en una proporció que bascula entre el 35 i el 40%), dins els quals dominen de forma abassegadorament les obres de pietat i de devoció (en particular les hagiografies). La història i la literatura ocupen el lloc següent del rànquing. La primera, amb un marcat protagonisme de la de Catalunya i la d'Espanya, i la segona amb un notori predomini de l'espanyola, amb una aparició testimonial de la catalana i amb una presència minoritària de la clàssica grega i llatina, de la francesa i de la italiana (llengües de les quals, en canvi, sovintegen diccionaris i gramàtiques). Un tercer bloc està integrat per un conjunt miscel·lani: llibres jurídics, de ciències aplicades (no gens teòrics i en especial abundants entre metges, mestres d'obres i apotecaris) i d'economia i comerç (sobretot manuals mercantils i recopilacions de reglaments).

Aquest esbós de la tipologia de volums presents en les biblioteques particulars dels barcelonins de l'època, per fortuna podem complementar-lo amb més

dades. A partir de l'inventari de les existències, el 1794, de la casa Piferrer, l'empresa d'edició i de distribució més important d'aleshores, Josep Fontana ha traçat un cenyit perfil dels tipus de llibres de més demanda. De fet, l'inventari és tan complet que la suma d'exemplars dels llibres dels quals hi ha més de cent fa un total de 130.000. I és tan detallat que permet, alhora, afegir al costat de cada títol el nombre d'exemplars que se'n comptabilitzen als magatzems dels Piferrer. El llibre religiós ocupa en aquest cens un lloc molt destacat, tant en la vessant del tractat d'oració i de devoció –com la *Guía de pecadores* (1.458 exemplars) o els *Pensamientos y reflexiones cristianas para todos los días del año* (1.296)– com en la de les hagiografies –la de sant Antoni Abat (2.295), la de sant Francesc de Paula (1.840)–, els llibres de pietat –*Ramillete de flores* (2.040)– o els litúrgics –*Oficio de la Virgen* (2.283 en castellà i 613 en llatí).

Aquesta primera posició en el rànquing la disputa el llibre escolar, també integrat, això sí, per una part del religiós, dins la qual sobresurten els catecismes i els llibres de doctrina, com el de Ripalda, amb 2.104 exemplars, i la *Declaración copiosa de la doctrina cristiana* (1.791), de Roberto Bellarmino; destinada també a l'ensenyament és la gramàtica llatina de

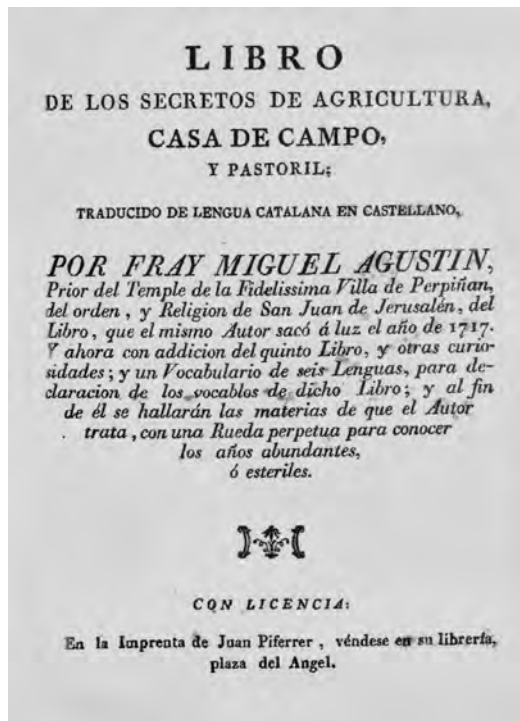
Nebrija (3.348 exemplars), coneguda generalment com l'*Antonio*, una *Historia universal sagrada y profana* (1.496), unes *Reglas de buena crianza* (2.955), una *Instrucción de la juventud* (1.600) o, en fi, les *Lecciones de leer y escribir*, de Josep Pau Ballot.

Un tercer bloc està format pel que Fontana anomena llibre pràctic, del qual són mostra títols com *Estilo de cartas* (1.793 exemplars), *Reducción de monedas en reales de vellón* (1.200) i alguns de divulgació mèdica: un *Tratado [...] sobre las heridas de armas de fuego* (1.437) o un memorable *Discurso sobre el saludable y seguro método de hacer levantar a los enfermos de la cama para uso de los médicos principiantes* (900), obra del vigatà Josep Pasqual.

L'àmbit literari se situa en quart lloc. Està representat tant per mostres de literatura popular –*Oliveros de Castilla* (2.181 exemplars), *Carlomagno* (1.241) o *Bertoldo* (1.616)–, com de literatura culta, dins la qual els autors de més èxit són el Padre Isla (de les *Cartas de Juan del Encina* hi ha 2.180 exemplars), un preromàntic avui oblidat, Cristóbal Lozano, Cadalso (dels *Eruditos a la violeta* es compten 1.976 exemplars), Quevedo, Solís (l'historiador de la conquesta de Mèxic), Gracián i Cervantes.

D'aquest cens destaquen, a primer cop d'ull, dos fets. Primer: la presència testimonial de la llengua catalana, relegada a uns quants llibres de devoció, com ara el *Llibre del roser* (970 exemplars) o la *Font mística* (135). Sens dubte, continuava sent el mitjà d'expressió d'una bona colla d'impresos menors (auques, goigs, romanços i llunaris), però aquests gèneres no figuren en l'inventari dels Piferrer. I segon fet, que Fontana descriu així:

la inexistència de qualsevol títol dels que se suposa que han estat els grans autors il·lustrats espanyols; no hi ha ni Feijoo, ni Campomanes, ni Jovellanos, ni Ward, ni textos relacionats amb les societats econòmiques d'amics del país, ni res que s'hi assembli. Pel que es veu, aquesta literatura "il·lustrada" tenia poca importància en els sectors mitjans de la societat catalana –consumidors d'aquesta mena de llibres castellans que trobem als magatzems dels Piferrer– i molt menys, com és natural, havia de tenir-ne entre les capes populars que consumien aquella altra mena de literatura, essencialment catalana, que hauríem de seguir sobretot a través de l'estudi de la publicació de romanços, llunaris i pronòstics.

Obra del prior perpiyanès Miquel Agustí que, en aquesta versió castellana, esdevé un dels llibres més difosos del segle

Vicissituds de les associacions gremials

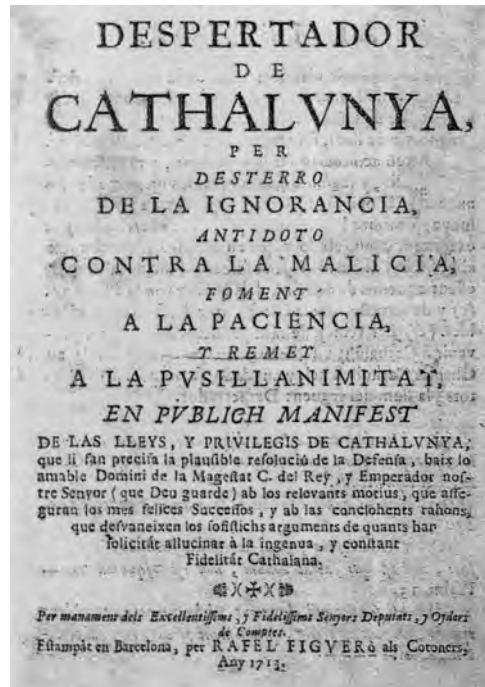
El primer episodi de rellevància col·lectiva per a la professió el protagonitzen Rafael Figueró pare i fill, que a petició pròpia reben el gener de 1706, coincidint amb una estada del rei Carles III, arxiduc d'Àustria, a Barcelona, el nomenament d'impressors reials. Tal nomenament (en rigor, un privilegi), concedit, segons es diu, en agraïment pels serveis prestats a la monarquia, comportava la facultat d'imprimir, en exclusiva i durant deu anys, les publicacions oficials. Els Figueró devien disposar de molta capacitat d'influència i de maniobra política, perquè, per a més inri, el privilegi (al peu del text del qual, per cert, hi figura la firma, com a secretari de la cancelleria reial, de Ramon de Vilana Perlas) s'ampliava a algunes de les obres que pare i fill havien imprès o estaven aleshores imprimint:

[...] ... nos han suplicado les hiciésemos gracia y merced de concederles Privilegio para que ninguno, sino dichos padre e hijo Figueró, puedan imprimir Gacetas, Relaciones de Servicios, Papeles políticos, de Estado, y demás, que de su sola inspección se comprehenda pertenecer a nuestro Impresor, cuyo título asimismo nos suplican les otorguemos, con la facultad de imprimir cualesquier obras que a sus costas, actividad y diligencia saldrán a luz en este Principado, con expresa prohibición de que ninguna otra persona, en dicho Principado y Condados, pueda reimprimir dichas obras, ni papeles, ni los que tienen ya impresos, como son los Oficios y Rezos de los Santos Nuevos, que actualmente se hallan y los venideros, así en forma de libro como de por sí; el gran Piscatore de Sarraval; Interrogationes, brevesque Responiones, o por otro nombre Mille Casus, su autor

el padre Ottavio Maria; Luz de verdades católicas; Aelii Antonii Nebrissensis, con las adiciones que nuevamente ha impreso; la Corte Santa; y los dichos Anales históricos, que de presente se están componiendo.

H

Com és natural, una explosió tan insolent de favoritisme encén les ires dels professionals del món del llibre. Les dues confraries que s'hi vinculen, la dels llibreters i la dels impressors, s'afanyen a presentar conjuntament un escrit d'empara al Consell de Cent barceloní. Un escrit que, apel·lant al lliure comerç i a la prohibició catalana del dret de vet, invocava les lleis

Fins a 1714 l'obrador dels Figueró rep una pila d'encàrrecs oficials, una mostra dels quals és aquest volum

T

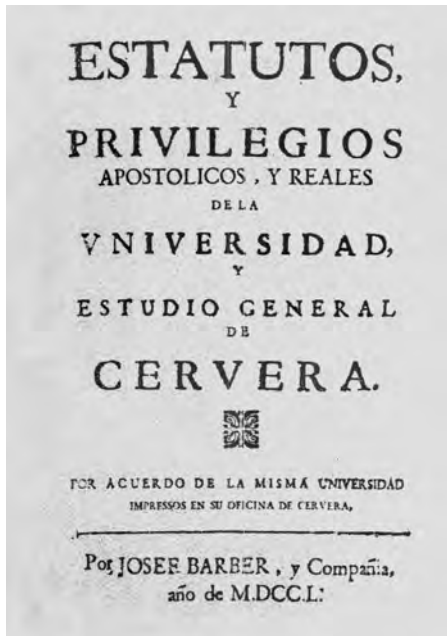
municipals i les constitucions del país i que el juny d'aquell 1706 rep, per part de la institució receptora de la queixa, una còmoda i evasiva resposta: la de remetre la resolució de l'afer a la Reial Audiència, on també arriba un plet procedent del síndic de la confraria dels llibreters. Les instàncies judicials eren, aleshores com ara, d'una lentitud geològica. La sentència no es publica fins a l'abril de 1711 i és favorable als interessos dels Figueró, que, per tant, conserven el privilegi obtingut. Per arrodonir el panorama anterior a la guerra de Successió, repetiré aquí una informació ja consignada al volum anterior: un contingent de membres de la Confraria de Sant Jeroni, aplegat dins l'anomenada Companyia dels Llibreters, defensa Barcelona el 1714 del setge de les tropes borbòniques. I l'11 de setembre, fent guàrdia al Portal Nou, mor el capità de l'esmentada companyia, Francesc Bassols.

En síntesi, la facultat de crear i suprimir confraries d'oficis i d'aprovar-ne les ordinacions estava en mans d'alguns municipis en virtut de privilegis reials concedits entre els segles XIV i XVI. D'aquesta manera, el Consell de Cent barceloní va donar carta de naturalesa a la Confraria de Sant Jeroni dels Llibreters i a la de Sant Joan *Ante Portam Latinam*, que agrupava els impressors. Arran de la imposició de la Nova Planta, la jurisdicció sobre les confraries recau en la Reial Audiència de Catalunya i, en darrer terme, en el Consejo de Castilla, que al capdavant dicta sempre les aprovacions o les denegacions definitives. De fet, però, les incorporacions gremials, igual que l'Antic Règim que les havia vistes néixer i els permetia viure, estaven tocades de mort. Com totes les altres,

A la pàgina següent, portada i primera pàgina dels estatuts i privilegis de la universitat cerverina, un niu de raons amb llibreters i impressors al llarg del segle

les dels llibreters i dels impressors duien una activitat lànguida, assetjada pels deutes (incrementats per la reducció numèrica dels afiliats i per la resistència a abonar les multes) i moralment corcada per la transgressió regular de les ordinacions. A mesura que el segle avança, aquest procés no fa sinó accentuar-se. Segons un exemple reportat per Francisco Javier Burgos, el 1781 dos comerciants francesos instal·lats a Barcelona, Simond i Bonnardel, renunciaven a la llicència que, concedida per la Confraria de Sant Jeroni el 1772, els autoritzava a vendre llibres, estampes, mapes i dibuixos i, per tant, s'hi donaven de baixa. La raó era ben simple i il·lustrativa: dos altres

P

comerciants, també francesos i en la mateixa situació, venien lliurement els mateixos articles per decisió de la Reial Audiència i, doncs, sense pagar cap llicència a la confraria. De fet, escodrinyar en la realitat dels gremis de llibreters i impressors equival a descobrir constants nous de raons. Com la demanda interposada per la Hermandad de San Jerónimo de mercaderes del libro de Madrid contra l'impressor Pau Campins i un grup de llibreters també de Barcelona, acusats d'imprimir i vendre un llibre del qual l'Hermandad del cas usufruïa el privilegi. O els litigis quotidians de la Confraria de Sant Jeroni dels Llibreters contra la munió de personatges (revedadors, petits comerciants, captaires, firaires) que, al carrer o en botiga pròpia, venien tota mena de llibres, vulnerant sense manies el monopoli gremial. O els conflictes de classe entre els propietaris d'impremtes i llibreries i els aprenents o oficials que hi treballen a sou. O, en fi, la dura i llarga pugna de llibreters i impressors amb la Universitat de Cervera, a la qual, com ja s'ha dit, un privilegi reial concedia l'exclusiva d'impressió i venda dels llibres destinats a tots els nivells de l'ensenyament.

En realitat, els conflictes dels professionals del llibre amb la universitat certerina s'estenen al llarg del segle. Per començar, el 1721 el jutge escolàstic de la universitat feia notar al Consejo de Castilla que la cèdula reial que contenia el privilegi de 1718 havia omès la gran quantitat de llibres escolars que, abans d'aquell any, es trobaven en mans de llibreters i impressors; sense haver-los recollit prèviament, afegia, el monopoli atorgat no tan sols es veia molt perjudicat, i se'n veuria durant una colla d'anys, sinó que també

s'obria la porta als fraus sistemàtics. Així, l'esmentat jutge demanava que s'ordenés als llibreters i als impressors catalans que lliuressin a la universitat tots els exemplars que tinguessin, enquadernats o no, dels compresos dins el privilegi reial, acompanyats del corresponent inventari. Un cop rebuts, la universitat els posaria a la venda a totes les poblacions caps de corregiment i liquidaria als propietaris les quantitats obtingudes. Com és natural, la petició va posar en peu de guerra impressors i, sobretot, llibreters, que, sense gaire èxit, es van afanyar a presentar un recurs davant el capità general i l'Audiència. Una primera declaració dels llibres afectats per aquesta disposició, presentada pel gremi el 1726, inclou 108.000 exemplars, dels quals 52.000 cartilles de lectura, 15.000 franselms (denominació corrent del *Llibre de bons amonestaments*, d'Anselm Turmeda), 10.000 pelegrins (*Llibre del romiatge del venturós pelegrí*) i 10.000 doctrines de Ledesma. Uns estocs tan considerables només s'expliquen pel fet que es tractava dels títols que la Confraria de Sant Jeroni,

en virtut de les seves ordinacions (ho he detallat en el volum anterior), podia imprimir i vendre en exclusiva. Ara bé: amb l'agilitat pròpia de la burocràcia, el 1729, vuit anys després d'aquesta proposta universitària de requisar de llibres el Consejo de Castilla encara no havia reaccionat. Respon el 1729 accedint a les pretensions de la universitat, la qual, però, sens dubte per atenuar les previsibles protestes, concedeix als llibreters l'enquadernació dels volums en plec.

Per començar, el monopoli editor i impressor de Cervera col·lapsa les finances de la Confraria de Sant Jeroni dels Llibreters, que en bona part se sustentava amb la venda de textos escolars; tres anys després de recollits els exemplars mencionats, el gremi havia de vendre la casa que l'acollia. D'aquesta sotragada la confraria ja no se'n devia refer, almenys si hem de guiar-nos per l'instructiu episodi següent. Cap a 1780, en ocasió de ser nomenat administrador de la casa Piferrer, Joan Sellent havia d'ingressar obligatòriament en el gremi. Ara: aprofitant-se que la corporació sempre anava curta d'armilla, li fa una proposta desvergonçada en la qual llegim que, sentint-se

capaç per obtenir la mestria i fer lo examen rigorós de llibreter, que a no estar tan ocupat en lo càrrec de l'administració de la botiga de Casa Piferrer ho hauria practicat, ofereix que, exonerant-lo del material de l'examen i fent i presentant una peça negra i altra de pergamí fetes de sa pròpia mà als cònsols i los papers corresponents, ofereix al gremi la quantitat de seixanta lliures barceloneses.

Quina va ser la reacció gremial? Empassar-se l'orgull, però apujant la tarifa. Joan Sellent, en efecte, va esdevenir mestre llibreter sense examinar-se a canvi, no de seixanta, sinó de setanta lliures.

Si aquesta era la situació corporativa, els particulars, llibreters o impressors, especialment els més petits, que treballaven per al mercat local, sens dubte es veieren molt afectats. El 1730, per exemple, la Confraria de Sant Jeroni denuncia que

se hallan los individuos de este gremio reducidos al miserable estado de no tener qué trabajar, respecto de ser los libros contenidos en dicho Privilegio [el de la Universitat de Cervera] los de más consumo y que diariamente vendían, con los cuales mantenían sus tiendas y mancebos [...].

Exagerada i tot, la descripció responia a una crisi real. Ara bé: si les queixes no van gaire enllà ni es fan sentir massa és probablement perquè les vulneracions del

Martiri de sant Joan Evangelista (*Ante Portam Latinam*), sota l'advocació del qual es posa la confraria dels impressors

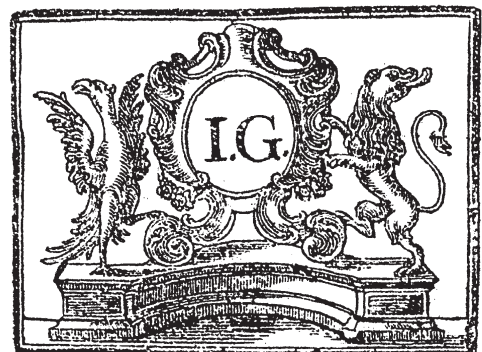
privilegi cerverí devien resultar moneda corrent. En un moment donat, la universitat denuncia que impressions il·legals senceres, que transgredien de ple el monopoli, es guardaven en convents i esglésies. D'aquí que el 1746 la institució obtingués llicència per regirar els edificis eclesiàstics sospitosos d'albergar llibres d'aquests. Podem fer-nos una idea de la intensitat del frau que hi havia si afegim el detall que, el 1753, la mateixa llibreria de la universitat despatxava llibres per als estudiants que no s'havien imprès a Cervera. Encara el 1771, un informe d'un fiscal qualificava d'inútil la concessió del privilegi d'impressió atenent les infraccions constants i públiques que se'n feien. I el mateix any, el claustre de la universitat deplorava que havien *"llegado ahora los fraudes a tal exceso que se imprimen y venden por impresores con sus propios nombres y sin el menor recelo de ser castigados"*.

Com queda dit en el primer volum d'aquesta obra, la suspensió del caràcter polític i civil de la Confraria de Sant Joan *Ante Portam Latinam*, vigent durant catorze mesos entre 1684 i 1685, va sumir la vida corporativa dels stampers en una profunda prostració. Al llarg del segle XVIII continua sent, com des dels orígens, una confraria de devoció, dedicada a auxiliar els agremiats amb dificultats, però el contratemps sofert a finals del segle anterior sembla haver-ne desfet la cohesió. Així, el 1751 només comptava amb vuit membres, i la feina va ser trobar-ne algun de disposat a fer-se càrrec de la gestió de la confraria.

A la pàgina següent, marca d'impressor que incorpora una àguila (símbol de sant Joan Evangelista, patró dels impressors) i un lleó (relatiu a sant Jeroni, patró dels llibreters)

Per part seva, la confraria dels llibreters el 1764 elabora unes noves ordinacions. La causa? Les múltiples i creixents violacions del monopoli sobre la venda de llibres. O, en altres paraules, el fet de

“trobar-se lo present gremi decaigut i ahogat per haver-hi molts que usen i contrafan lo dit ofici de llibreter venent llibres i altres coses privatives al gremi abolint los estatuts, ordinacions i privilegis d'est”. Aquesta nova reglamentació, que consta de 41 capítols, la redacta una comissió de set agremiats (Josep Avinyó, Tomàs Piferrer, Pere Trias, Carles Saperà, Ignasi Jordi, Gabriel Pagès i Joan Subirana), que alhora la presenta a la Reial Audiència perquè l'aprovi. Els canvis introduïts respecte a les ordinacions de 1553 responien només al propòsit de blindar el monopoli de l'ofici. És a dir: davant els canvis que la societat experimenta i a les envistes de

l'extinció de l'Antic Règim, la confraria només sap reaccionar aferrant-se a l'immobilisme més absolut. Així, es reforça la burocràcia dirigent, s'agreugen les sancions per infraccions de la reglamentació i, amb el desig de preservar encara més l'endogàmia de la professió, s'incrementa sensiblement la tarifa dels drets d'examen dels nouvinguts per ingressar a la confraria. En fi: era tan accentuada la tendència a l'enrocament que l'Audiència no va tenir més remei que denegar aquestes noves ordinacions.

Les autoritats mateixes, de fet, s'adonaven que els nous aires exigien algunes transformacions, si més no en el sentit lampedusià. D'aquí que l'Audiència i el municipi barceloní maniobressin per reformar els gremis, relaxant les condicions per ingressar-hi i unificant els que, com el dels llibreters i el dels impressors, pertanyien al mateix ram d'activitat. En aquesta direcció, l'agost de 1782 l'ajuntament de Barcelona ordenava a la corporació dels llibreters

que forme inmediatamente el Gremio nuevas ordenanzas para su gobierno y las presente a dicho Superior Tribunal [vol dir la Reial Audiència]. Y en el interín y hasta tanto que tomare otra providencia, no se exija por razón de las licencias de vender papeles, estampas, romances y comedias cantidad alguna, ni a Antonio Plana, vecino de esta ciudad, ni a los demás comerciantes regnícolas o extranjeros que quieran dedicarse a este tráfico, dejándoles en absoluta libertad para que puedan sin estas trabas vender semejantes géneros.

L'exhortació, el gremi se la va prendre amb calma. Tanta, que tres anys després, el setembre de 1785, vist que sempre havia hagut de pledejar, sense acabar de sortir-se'n, contra "estampers i altres persones que s'han plantificat en esta ciutat i han venut romanços i

llibres en paper”, la confraria dels llibreters, fent virtut de la necessitat, va aproximar-se al gremi d'impressors amb la intenció d'unir-s'hi. L'Audiència aprovava el text d'unes noves ordinacions, comunes a tots dos gremis, el desembre de 1787 i el Consejo de Castilla les ratificava l'abril de 1789. Era l'acta de naixement del Colegio de Libreros e Impresores de Barcelona, posat sota l'advocació conjunta de sant Jeroni i de sant Joan *Ante Portam Latinam*. Per primer cop, els impressors podien vendre llibres sense impediments. L'ordinació dinovena, que regula aquest punt cabdal, incorpora també algunes curioses excepcions, com unes “*niñerías*” posades a la venda per firaires ambulants:

Como sea uno de los indispensables requisitos para la subsistencia de todo el cuerpo de artífices la privativa de trabajar de su oficio y de vender las obras pertenecientes a él, por tanto, en conformidad a principio tan razonable, ninguno que no sea individuo de él podrá por sí, o por otro que tampoco lo sea, imprimir ni encuadernar ni plegar obra, libro o papel alguno, ni venderlo en Barcelona y su territorio, ya sea con cubiertas o sin ellas, aunque sea de pliego o medio pliego tendido, de figuras, letra o en cualquier manera impreso, sea pública o privadamente, bajo pena de cinco libras por cada obra que hubiere trabajado o vendido y perdimiento de las mismas obras e instrumentos, distribuyéndose la pena en la forma expresada en la ordenanza XI, vendiéndose las obras e instrumentos a los individuos de este Colegio y aplicándose su producto para los cultos de los Santos protectores. Nota. Esta ordenanza no comprenderá a los que como comerciantes van siguiendo el reino vendiendo solamente estampas, romances, comedias entremeses y otras semejantes niñerías, permitiéndose a los tales la pasajera residencia de dos meses, en la que podrán vender libremente los expresados géneros, pagando al Colegio la moderada cantidad que pareciere [a] su

B

R

E

Excelencia y Real acuerdo o [a] aquel superior a quien se ocurra. Nota. Asimismo, cualquier impresor, sea del reino o extranjero, podrá vender en esta capital y su territorio las impresiones que hubiere impreso en su oficina, por mayor o por menor, con tal que sean sin encuadernar y de las que no esté prohibida su entrada; a cuyo fin presentará a los cónsules nota individual de todas las obras que llevare, y con la misma circunstancia de sólo dos meses de tiempo, y pagar al Colegio cien reales de vellón por lo que le perjudica o la cantidad que su Excelencia dispusiere.

La unificació gremial semblava haver posat fi a segles de topades i plets. Encara, però, es va haver de superar un altre escull. Un grup de vint-i-dos assalariats dels tallers d'impremta, dels anomenats "fadrins impressors", al·leguen tot seguit que, havent-se portat les negociacions sense tenir-los en compte, es neguen a acatar els capítols de les ordinacions que els fixaven les quotes a abonar i els limitaven la llibertat de moviments. Com sol passar, aquest conflicte, el darrer de tots, se soluciona a base de concessions mútues. Entre 1793 i 1794, la gran majoria d'aquests fadrins impressors ingressa a la nova corporació gremial.

El mateix fenomen d'integració gremial es produeix a Girona. La Confraria de Llibreters gironina, que com sabem incloïa també els barretaires i que el 1745 era el gremi ciutadà que pagava els tributs més baixos, és versemblantment absorbida per la dels impressors, posada sota l'advocació de sant Jeroni i amb seu a l'església del convent de Sant Agustí. Les recerques documentals d'Enric Mirambell, a qui dec aquestes notícies, el duen a concloure que aquesta absorció s'havia produït ja el 1749, l'any en què per cert s'examinava Josep Bro per ingressar oficialment

Z

a la corporació. El 1775, justament unes discussions sobre l'accés a l'ofici desemboquen en un litigi entre les famílies d'impresors Oliva i Bro. Un litigi que il·lustra la competència entre aquests professionals de l'estampa i que es resol quatre anys després, el 1779, amb l'admissió de tots els aspirants de les dues famílies en igualtat de condicions. La Confraria comptava aleshores amb el màxim nombre d'agremiats, sis, per bé que els tallers només eren quatre: els de Narcís Oliva, Anton Oliva, Josep Bro i Francesc Bro.

Recopilació de les ordinacions comunes del gremi unificat de llibreters i impresors, els quals, sens dubte massa tard, posaven fi a segles de discòrdies

Els inicis de la premsa

El set-cents assisteix a l'aparició d'iniciatives periodístiques que, vinculades ideològicament a l'esperit il·lustrat, donen alguns fruits dignes de ser presos en consideració. Es tracta d'iniciatives agrupables en quatre blocs, no sempre descompartits de forma nítida: premsa informativa, erudita, instructiva i de crítica de costums. En general, i a mesura que el segle avança, els successius borbons tendeixen a considerar les publicacions periòdiques com un element de promoció de la cultura, un signe de modernitat i, alhora, un instrument de control polític. Qüestions ideològiques a banda, és innegable que la premsa recluta un públic lector nou i que, per tant, eixampla el consum de lletra impresa.

Un dels primers a obrir el foc, a Barcelona, és Josep Teixidor pare, receptor el 1716 del privilegi de publicar una gaseta o setmanari titulat *Notícies de diferents partes venidas a Barcelona*. Hi predomina l'actualitat internacional, mentre que la local, reclosa al final de la publicació, queda en un lloc marcadament subaltern. Amb la capçalera de *Gaseta*, el privilegi de publicar aquest setmanari el 1763 passa a Tomàs Piferrer.

Una altra mostra apareix el gener de 1762; es tracta del *Diario curioso, histórico, erudito, comercial, público y económico*, promogut per Pedro Ángel de Tarazona, un agent de negocis navarrès establert a la capital catalana que dóna vida a un seguit de publicacions periòdiques. A imatge i semblança d'un *Diario noticioso* que sortia a Madrid des de 1758, Tarazona, que s'anomena a si mateix "*el diarista*", distribueix els continguts de les vuit pàgines d'aquest seu diari

segons els epítets que el defineixen. Així, la secció denominada *Curioso* comenta efemèrides coincidents amb la data del dia; la de *Moral* sol referir-se als evangelis; la d'*Histórico* (aviat fosa amb la d'*Erudito*) alterna la història universal amb la d'Espanya i la local de Barcelona. Per part seva, les seccions *Comercial*, *Público* i *Económico* són les úniques que, a través d'anuncis, permeten albirar l'actualitat: la vida

**-DIARIO
CURIOSO, HISTORICO,
ERUDITO, Y COMERCIAL,
PUBLICO, Y ECONOMICO,**

Q U E,

**. CON REAL PRIVILEGIO,
ofrece al Publico de esta Ciudad , y Principado
de Cathaluña**

**DON PEDRO ANGEL DE TARAZONA
Agente de Negocios.**

CON LAS LICENCIAS NECESSARIAS.

**Barcelona: En la Imprenta de Christoval Escudér,
administrada por Francisco Felip y Codina,
en la calle de Condàl.**

Primer número del
Diario de Tarazona

quotidiana barcelonina a mitjan segle. El favor dels lectors no va recompensar tants esforços i, a desgrat d'un seguit de modificacions de forma i de preu, Tarazona es veu obligat a tancar la publicació quatre mesos després d'haver-la iniciada. La reprèn deu anys després, el juny de 1772, i aquesta segona etapa s'allarga tot un any, fins al juliol de 1773 (a partir d'aleshores i fins al març de 1775 el diari es transforma en setmanari). Tampoc no l'acompanya l'èxit, com ho delata el fet que aviat demanés auxili econòmic a la Junta de Comerç. La petició, Tarazona la fa precedir d'una dècima on destil·la les seves desil·lusions i deplora que li hagi tocat de viure en una època en què el públic està mancat de sensibilitat cultural:

*Cierto: causa admiración
(si en esta reflexión toco)
el que se compre tan poco
vendiéndose erudición.
Mas, ¡ay!, ilustre nación,
ya todo se ve estragado,
ya no es lo sabio estimado;
pues si a la prueba me ciño,
lo que antes sabía un niño
no sabe ahora un barbado.*

Deixant de banda altres capçaleres de periodicitat setmanal o diària (com ara la *Gaceta de Gerona*, de 1793, o el *Correo de Gerona*, de 1795, totes dues publicacions impreses per la dinastia dels Bro), la de més relleu i durada correspon sens dubte al *Diario de Barcelona*, aparegut el 1792. Es deu a la iniciativa d'un napolità amb cognoms d'ortografia dubtosa, Pere Pau Husson de Lapezaran, que sembla que venia de

Madrid (on probablement feia d'operari a la *Gaceta* oficial de la cort) i que havia obtingut de Carles IV el privilegi d'impressió del diari (requisit imprescindible per publicar-ne un). Inspirat per l'utilitarisme il·lustrat, el decret reial de concessió de l'esmentat privilegi palesa un fort caràcter restrictiu, en part explicable pel ressò i el sentit dels recents esdeveniments a França. Així, i sense cap rubor, limita les pàgines del diari (no pas

**CORREO
DE GERONA:**
DEL
JUEVES 5 DE FEBRERO
DE 1795.

CON LICENCIA:

Gerona : En la Imprenta de Maria Bró , Viuda
administrada por Fermin Nicolau.

Una de les dues
publicacions
periòdiques
aparegudes a Girona
al llarg del segle

més nombroses que les de la gasetta oficial de Madrid) i detalla quins havien de ser-ne forçosament els continguts:

[...] se acordó expedir esta mi cédula por la cual concedo al citado don Pedro Pablo Usson el privilegio que solicita para establecer un diario en la ciudad de Barcelona, con tal de que en su extensión se ciña precisamente a los términos con que se publica el de mi Corte [...], insertándose como quiero se inserten en dicho diario las noticias públicas y avisos de navíos y sus cargas y demás conducentes al comercio e industria, y a las noticias eclesiásticas [...], por lo mucho que puede contribuir al fomento del comercio y fábricas de dicha ciudad de Barcelona facilitando la salida de las manufacturas del país.

Amb aquest permís decidí i amb l'empara de l'ajuntament barceloní, al qual Husson demana autorització per estampar l'escut de la ciutat a la primera pàgina, el diari, imprès en tallers propis, surt l'1 d'octubre d'aquell 1792 amb quatre pàgines de format de quart i a columna única. Els continguts es dividien en dos apartats. El primer, destinat a la "general instrucción", comprenia notes culturals i un seguit d'informacions industrials, comercials i legals; el segon, guiat per la "común utilidad", duia l'epígraf genèric de "Noticias particulares de Barcelona" i constituïa un autèntic calaix de sastre: "Vacantes eclesiásticas", "Libros", "Noticias sueltas", "Ventas", "Pérdidas", "Hallazgos", "Alquileres", "Sirvientes", "Amas de leche" o "Teatros". La voluntat d'Husson, expressada en un *Prospecto* on exposava les característiques del diari, sintonitzava de ple amb la idea que la premsa, lluny de ser un mitjà informatiu i d'opinió, havia de contribuir a la instrucció i a la utilitat

generals. De la mateixa impremta del rotatiu (Imprenta del Diario) en surten també, entre 1793 i 1806, un mínim de vuit llibres, entre els quals hi ha una de les primeres guies urbanes del municipi: *Calendario y guía de forasteros en Barcelona para el año de 1798. Contiene los tribunales, juntas, oficinas, administraciones y academias de esta ciudad* (se'n conserva també una altra edició, la de 1806).

Núm. 1

DIARIO DE BARCELONA.

Del Lunes 1 de Octubre de 1792.

SAN REMIGIO, OBISPO Y CONFESOR.

Esta la Indulgencia de las Quarenta Horas en la Iglesia de los Angeles de Religiosas de Santo Domingo.

F E R I A.

Mañana 2 hay Feria en Alforge Domingo y Brañm.

Afecciones Astronómicas de hoy.

El 15 de la Luna menguante. Sale a las 6 hor. con 47 min. y 10 seg. del amanecer se pone a las 7 hor. con 59 min. y 18 seg. de mañana 11 y esta en los 23 grad. 1 min. y 7 seg. de Aries. Sale el Sol a las 6 hor. con 10 min. se oculta a las 5 hor. con 50 min. y está en los 8 grad. 57 min. y 50 seg. de Libra. Debe señalar el reloj al mediodia las 11 hor. con 49 min. y 11 seg. La Equacion mengua 18 seg. en 24 horas y el Equinoccio dista del Sol 11 hor. con 27 min. y 5 seg. Hoy celebra la Luna aspecto de conjuncion con el Planeta Saturno a las 12 horas con 55 min.

AFECCIONES METEOROLOGICAS DE ANTES DE AYER.

Epoca del día.	Termómetro.	Barómetro	Vientos y Atmosfer.
A las 6 de la mañ.	15 grad. 9	28 pulg. 01	S. S. O. Nubes.
A las 12 de la tard.	17 9	27 10 8	S Nub. dex. cub. llu.
A las 11 de la noc.	17	27 9	S fuer. enrrecub. llu.
Calor medio. . . .	18 9	27 10 6	Elevacion media.

EL EDITOR DEL DIARIO A LA CIUDAD DE BARCELONA.

Cuna siempre gloriosa
De Heroes y Sabios, donde se han criada
Letras, virtud, honor arisolado,
Artes, valor, nobliza victoriosas

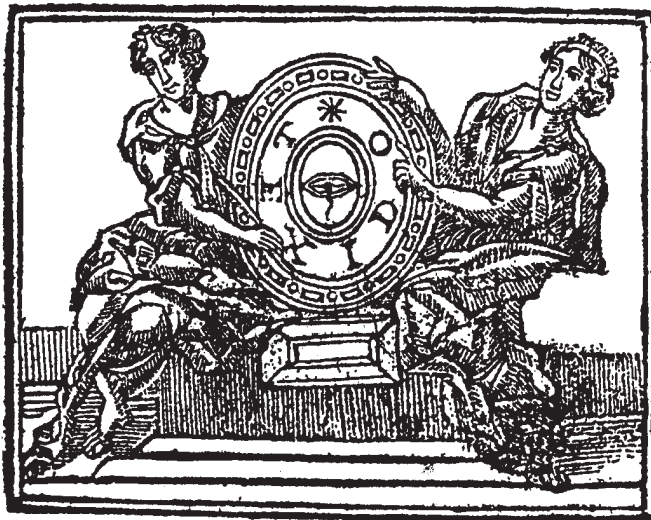
Diz.

Primer número del *Diario de Barcelona*

Impremta i
edició a
Barcelona

Josep Teixidor i Pau Campins, pares i fills

Imposada la monarquia borbònica triomfant, els Josep Teixidor pare i fill, amb l'obrador al carrer de Sant Domènec del Call, esdevenen els impressors reials a Catalunya en substitució del pare i fill Rafael Figueró, titulars del mateix privilegi per a la causa austriacista. De Josep Teixidor pare, actiu entre 1701 i 1722, se'n coneixen uns 50 títols, la gran majoria corresponents a opuscles i plec solts. Fins a 1714 només se'n documenten 16, la majoria dels quals són religiosos i, com és freqüent, desproveïts de cap interès especial (mencionaré, si de cas, una reedició, de 1703, de *l'Arte poética española*, de J. Díaz

Marca d'impressor de
Josep Teixidor pare

Rengifo). A partir d'aquell any, però, les publicacions religioses cedeixen el pas a les oficials de l'ocupant: edictes, instruccions, disposicions legals (com el text de la *Nueva Planta de la Real Audiencia del Principado de Cataluña*, promulgat el 1716), declaracions, pamflets de propaganda política (com la *Carta que un amic escriu a son corresponent, amb la qual lo desenganya de ses errades idees sobre la situació actual de les coses d'Europa i en particular per lo que toca a Catalunya*, de 1719) i, en lloc numèricament destacat, els successius lliuraments de les *Noticias de diferentes partes venidas a Barcelona*, circumloqui amb què es denomina, a partir de 1714, la prohibida *Gaceta* oficial de notícies.

La trajectòria de Josep Teixidor fill, que comprèn els anys 1723-1750, calca la paterna posterior a 1714. La calca fins i tot en el nombre de títols coneguts, una cinquantena, dins els quals els de caire oficial (començant per les *Noticias de diferentes partes...*) alternen amb els religiosos. Només fugen d'aquestes línies hegemòniques dos almanacs i pronòstics (de 1733 i 1734) i una sens dubte interessant monografia sobre el basc, obra de Juan de Perochegui amb un afegit al títol que il·lustra eloqüentment el clima polític (*Origen y antigüedad de la lengua vascongada y de la nobleza de Cantabria... A que se le añade otras dos partes, probando en ellas de ser dicha lengua la estirpe y origen de la augustísima casa de Borbón*, de 1731 i 1738).

Fill de pagesos de Sant Genís de Vilassar i instal·lat al carrer d'Amargós, Pau Campins pare (Ponsdevall de segon cognom), pel que se'n sap de producció molt irregular, que suma una cinquantena d'obres, no

reclamaria la nostra atenció si no fos per un reduït nombre d'edicions de singular gruix o rellevància. La majoria, datable entre 1706 i 1759, s'inscriu dins l'adotzenada temàtica religiosa compartida per gairebé tots els impressors (devocionaris, tractats morals, sermons, oracions, litúrgia i història sagrada), però de tant en tant ofereix algun títol que fuig de la mediocritat. És el cas, per exemple, d'una reedició del *kempis* en castellà, de 1715, i d'una altra del *Lexicon*

La impressió d'aquest full oficial de notícies és un dels encàrrecs rebuts pels Teixidor pare i fill

ecclesiasticum latino-hispanicum (1739), de Diego Jiménez Arias. Els més notoris pertanyen al camp de la història eclesiàstica: el primer volum de la història de Poblet feta per Jaume Finestres (*Historia del Real Monasterio de Poblet*, de 1746) i la de Montserrat, obra de Pere Serra i Postius (*Epítome histórico del portentoso santuario y Real Monasterio de Nuestra Señora de Monserrate*, de 1747). En els escassos títols d'altres matèries n'hi ha també alguns de perdurable memòria: un de molt extens sobre la redempció de captius, degut a Manuel Marian Ribera (*Real patronato de los Reyes de España en el real y militar orden de Nuestra Señora de la Merced redención de cautivos*, de 1725); dues reedicions de l'aritmètica de Juan Bautista Corachán (*Aritmética demostrada teórico-práctica para lo matemático y mercantil*, de 1735 i 1757); una altra de cervantina (la *Historia de los trabajos de Persiles y Segismunda*, de 1734); i, per acabar, una bibliografia mèdica, elaborada per Cristòfol Carrió (*Biblioteca manual médico-práctica y general distintiva decisión sobre los opuestos pareceres de los más célebres autores de Medicina*, de 1745).

La producció de Pau Campins fill, anomenat Pau Campins Bòria, se situa cronològicament entre 1759 i 1780 i amb una visió actual sobrepuja en interès la del pare tot i ser quantitativament inferior (al voltant de 35 títols). Les publicacions religioses, minoritàries, cedeixen el pas a dos gèneres que semblen l'especialitat de Campins Bòria: els almanacs i pronòstics (tots ells d'autor únic, Judas Tadeo Ortiz Gallardo y Villarroel) i les sarsueles i les comèdies musicals (com ara la *Zarzuela bufo-cómica de figurón*,

A la pàgina següent, portada de la història del monestir de Montserrat, de Serra i Postius, una de les obres més destacades de Pau Campins pare

intitulada *Jugarla del mismo palo y Amor puede más que el oro*, de Juan Antonio Castrillo i sense data, o *La casa de los locos convertida en estancia del placer a influjos del alto asunto que festeja*, peça anònima de 1774). Tres altres volums esparsos presenten també un positiu interès: un dels títols més coneguts de Francisco Mariano Nipho

(*El duende especulativo sobre la vida civil*, de 1761); un vocabulari comercial de Josep Broc (*Prontuario trilingüe, en el que se manifiestan con toda claridad todas las voces que generalmente sirven para el*

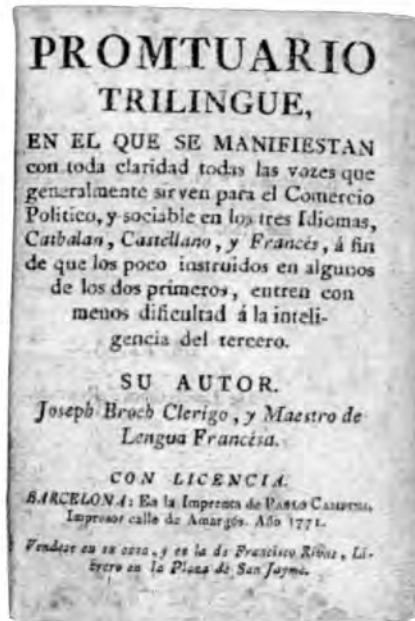

A. Monasterium.	K. S. M ^o Magdalene.	} Eremus
B. S. Crucis.	L. S. Iacobi Ap.	
C. S. Dyma.	M. S. Onuphy.	
D. SS. Trinitatis.	N. Natiuit ^o S. Io Bapt.	
E. S. Benedicti	O. S. Catharinae Ver ^o M.	
F. S. Anna.	P. Sacellum S. Michaelis.	
G. SS. Saluatoris.	Q. Locu ^o unde eructa imago.	
H. S. Antony Abb.	B. V. M.	
I. S. Hieronymi.	F. ueter. Fecit. Bar ^o	

EPITOME HISTORICO
DEL
POR TENTOSO SANTUARIO.
Y REAL MONASTERIO
DE
NUESTRA SEÑORA
DE MONSERRATE,
ILUSTRADO
CON LOS SUCESSOS HISTORICOS
mas memorables de los Principes sus Devotos,
y Bienhechores,
DIVIDESE EN QUATRO PARTES,
QUE CONSAGRA
AL AUGUSTISSIMO
LUSITANO REY
DON JUAN V.
PEDRO SERRA, Y POSTIUS,
Academico de la Academia de Barcelona.

CON LICENCIA, Y PRIVILEGIO.
Barcelona: Por PABLO CAMPINS Impressor, Año 1747.
Se hallará en la Caja de la Prenta de Nonserate de dicha Ciudad.

M

comercio político y sociable en los tres idiomas, catalán, castellano y francés, de 1771); i un manual mèdic de divulgació, obra d'Ignasi Francesc Ameller (Preservativo saludable particular o botiquín para sí mismo, con el cual se provee de ciertos medicamentos que cada uno puede traer consigo, de 1777). Cal destacar en darrer lloc que, amb el peu d'impremta de Viuda de Pau Campins Bòria, Serafina Campins (González de soltera) treu a la llum el 1790 un compendi aritmètic d'Anton Ricart de títol ben explícit (Resumen breu de les quatre regles de l'aritmètica, que són sumar, restar, multiplicar i dividir. Per a aprendre l'operació d'estes regles sens auxili de mestre, amb curta demostració dels trencats, regles de tres, companyies, testaments i altres).

Vocabulari català-
castellà-francès
estampat per
Pau Campins fill

Els Martí

El primer de la dinastia, el llibreter i estamper Joan Pau Martí, comença a treballar el 1700 comprant el taller tipogràfic dels Cormellas. Establert a la plaça de Sant Jaume, amb portes al carrers del Paradís i del Bisbe (aleshores anomenat de la Reial Audiència), l'edifici dels Martí albergava, a més de l'habitatge familiar, la llibreria, el magatzem i l'obrador d'impremta, que disposava de quatre premses i era, doncs, un dels més ben proveïts de la ciutat. Amb el temps, els Martí teixeixen unes relacions comercials molt extenses, tan catalanes com hispàniques.

Marca d'impressor
de Joan Pau Martí

Joan Pau Martí

La producció de Joan Pau Martí, actiu fins a 1722, any en què mor, consta d'una seixantena de títols i apareix migpartida entre el tema religiós (integrat sobretot per sermons i tractats morals) i l'oficial. De fet, aquest primer Martí, que després de 1714 (i això ja el retrata) només dona a conèixer el 10% del seu cens de títols, a primers de segle ostenta el títol d'impressor de la ciutat i llibreter del General i Casa de la Diputació. Això explica la profusió de publicacions d'encàrrec que rep per part del poder civil, sobretot fins a 1706, any en què Rafael Figueró pare esdevé impressor reial. De quines publicacions es tracta? Bàsicament, de plec solts amb cartes reials (com ara la *Còpia i traducció de la carta de l'augustíssima Senyora Dona Wilhelmina Amàlia Emperatris, muller de l'augustíssim senyor emperador Josep I, escrita als excel·lentíssims senyors consellers, senat i poble de la ciutat de Barcelona*, títol quilomètric de 1706, o la *Carta del Rey Nuestro Señor Carlos III del despedimiento a la excelentísima ciudad de Barcelona*, del mateix any), d'exaltacions monàrquiques, de prerrogatives i ordinacions de diferents corporacions i de corpus jurídics i legals d'un cert gruix (com els *Capítols del General del Principat de Catalunya, comtats de Rosselló i Cerdanya, fets en les Corts celebrades en lo monestir de Sant Francesc de Barcelona*, de 1702). En realitat, el 1704, i amb la participació de l'obrador de Josep Llopis (regentat aleshores per la seva viuda i per Joan Piferrer), Joan Pau Martí estampa tres volums més d'aquest mateix gènere, entre els quals hi ha les *Constitucions i altres drets de Catalunya, compilats en virtut dels capítols de cort LXXXII de les Corts per la S. C. i R. Majestat del Rei*

*Don Filip V Nostre Senyor celebrades en la ciutat de Barcelona any MDCCII (1704). Sens dubte, però, la coimpressió més rellevant de les empreses per Joan Pau Martí és la que, el 1709, pacta amb la viuda Llopis un altre cop i amb Jaume Surià per treure a la llum els tres volums dels *Anales de Catalunya*, de Narcís Feliu de la Peña. Col·laboracions a banda, el primer dels Martí treballa també per a diferents municipis catalans (entre els quals hi ha Mataró, Tortosa i la Seu d'Urgell)*

Mostra d'un dels encàrrecs oficials rebuts per Joan Pau Martí com a impressor de la ciutat de Barcelona

R G

i escadusserament estampa algun volum que escapa de les línies temàtiques predominants. És el cas d'un opuscle sobre la guerra de Successió (*Respuesta de un aragonés a un amigo suyo en Barcelona sobre la defensa de Cataluña, resuelta por sus brazos el 5 de julio de 1713*, de 1713); el d'un llunari de Jeroni Cortès (*El non plus del lunario y pronóstico perpetuo y general*, també de 1713); i el del *Libre compost per Fra Anselm Turmeda. Amb lo jorn del Judici, l'Oració de Sant Miquel, Sant Roc, Sant Sebastià i Sant Antoni de Pàdua*, una edició de 1718 costejada per la Confraria de Sant Jeroni dels Llibreters.

Maria Martí

Entre 1723 i 1737 es fa càrrec de l'obrador de Joan Pau Martí la seva viuda, que adopta el nom comercial de Viuda Maria Martí. Se li coneix una vuitantena de títols, presidida per una aclaparadora majoria dels religiosos, que no se singularitzen gaire (o no gens), però ofereixen en compensació un gran ventall de gèneres: tractats morals i doctrinals, sermons, devocionaris, hagiografies i, sobretot, per ordre de freqüència, oracions i oratoris sacres. Una part molt

Crònica històrica i
bèl·lica sortida de
l'obrador de la viuda
Maria Martí el 1732

sensible d'aquesta producció religiosa, tan aviat en volum com en opuscle i tot sovint en llatí, té per objecte l'exaltació de la virginitat de Maria, expressada en títols tan pomposos com aquest: *Poema heroico al arca del Nuevo Testamento. María Inmaculada en su primer instante, preservada del universal diluvio del pecado original* (1733). Com el seu marit, Maria Martí executa encàrrecs rebuts d'altres municipis (Vilafranca del Penedès, la Seu d'Urgell, Vic o Reus). Ara: la seva producció més perdurable amb ulls d'avui és la més residual numèricament: un tractat mèdic sobre la pesta, de Josep Fornés (*Tractatus de peste, praecipue gallo-provinciali et occitanica grassanti*, de 1725), la retòrica de Juan Díaz Rengifo (*Arte poética española*, de 1727), el vocabulari llatí de Jiménez Arias (*Lexicon ecclesiasticum latino-hispanicum ex sacris bibliis conciliis pontificum*, de 1728) i un parell d'exemples de cròniques d'esdeveniments militars (*Rasgo épico de la conquista de Orán*, de 1732, i *Conquista del reino de Nápoles por su rey D. Carlos de Borbón*, obra de Diego de Torres Villarroel de 1735).

Els hereus de Joan Pau i Maria Martí

Pel que es dedueix dels inventaris bibliogràfics, de 1737 a 1754 l'obrador dels Martí alterna cinc denominacions diferents: Hereus de Joan Pau i Maria Martí, Hereus de Joan Pau Martí, Hereus de Maria Martí, Maur Martí (fill de Joan Pau i Maria) i Joan Pau Martí (fill de Maur i, doncs, nét, mort prematurament, del fundador de la dinastia). Tant amb un peu d'impremta com amb un altre, en conjunt la producció d'aquests anys presenta una acusada

homogeneïtat, marcada per una aclaparador predomini del tema religiós (sobretot oratoris sacres). De vegades algun d'aquests volums es distingeix dels altres, ja sigui pel ridícul abarrocament del títol, tan allunyat de la sensibilitat actual (com ara els *Villancicos. Descripción alegórica del afán amoroso de una nave que por las cerúleas campañas de los mares,*

LA CONSTANCIA DEL ARCA,
Y CAIDA DE OZA.
ORATORIO SACRO ALEGORICO,
Que en los Solemnes Cultos, que à la Immaculada Virgen **MARIA**
confiaga en la Iglesia de Belén de Barcelona la Congregacion
Mariana, y Suarística Escuela.

SIENDO SU PREFECTO
EL MUY ILUSTRE Sr. D. BLAS RAFAEL DE QUINTANA,
y Aguilar, Dr. en ambos Derechos, Canonigo de la S. Iglesia Cathedral
de Barcelona, Juez Synodal de su Obispado, Vicario General,
Juez Ordinario, y Examinador Synodal del
Obispado de Barcelona, &c.

Y SUS MAYORALES
EL DR. MIGUEL VILADOMAT PRESBYTERO, EXAMINADOR
Synodal de los Obispados de Barcelona, Gerona, Urgel, y Solsona; El Dr.
Cheribovai Moxi Presbytero; El Dr. Joseph Vives Presbytero; El Dr.
Juan Rossell Presbytero; Y el Dr. Jayme Sanpere Presbytero.

Cantò la Capilla de la Santa Iglesia Cathedral de Barcelona, siendo
su Maestro el Licenciado Joseph Pujol.

Dia 26. de Mayo 1749.

Barcelona: En la Imprenta de los Herederos de MARIA MARTI.

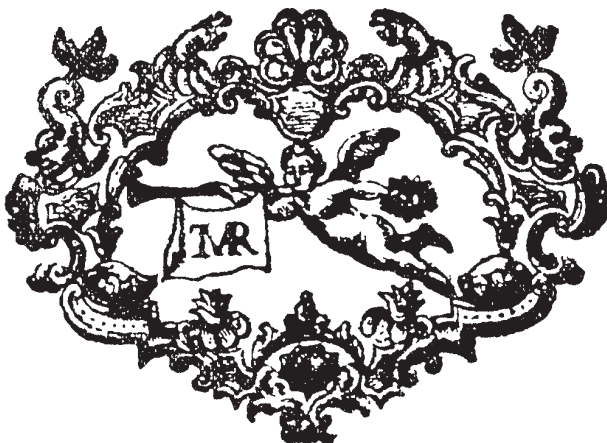
Els oratoris sacres com aquest, en vers i amb format de plec solt, són una de les especialitats de la família Martí

guiada del más expedito piloto, ansiosa busca a tres naves que del mismo astillero salieron, fulletó de 1738 estampat amb el segell dels hereus de Joan Pau i Maria Martí), o, i això ja és més grat, per la personalitat de l'autor (cas del jurista Ignasi de Dou i de Bassols, que el 1745 firma el *Maria coelestium donorum oceanus; pacto decantotoque poemate*, amb el peu d'impremta d'Hereus de Joan Pau Martí). Aquests anys també ofereixen alguna novetat, com els fulletons encarregats pels jesuïtes, especialment a través del col·legi barceloní de Cordelles, on es formaven les elits ciutadanes. Valgui com a exemple aquesta semblança, deguda a Antonio Espada, del fundador de la institució: *Cordellense Collegium Illustrissimo suo fundatori D. D. Jacobo de Cordellas, par parentaus novi caeli novum Atlantem obtestatur & utrumque commendat* (Hereus de Joan Pau Martí, 1742). Finalment, ofereixen també tres títols dignes de menció, tots tres apareguts amb el segell de Maur Martí: una mena de retòrica amanida amb consells pràctics, obra de Francisco Antonio de Artiga de 1750 (*Epítome de la elocuencia española. Arte de discurrir y hablar con agudeza y elegancia en todo género de asuntos de orar, predicar, argüir, conversar, componer embajadas, cartas, recados...*), la primera edició del tractat d'heràldica en dos volums de l'arxiver Francesc Xavier de Garma i de Duran, publicada el 1753 (*Adarga catalana. Arte heráldica y prácticas reglas del blasón, con ejemplos de las piezas, esmaltes y ornatos de que se compone un escudo, interior y exteriormente*), i unes diguem-ne normes de comportament en societat, traducció de 1753 d'una obra de Valeri de Borja (*La verdadera política de los hombres de distinción*).

Mariàngela Martí

És molt probable que la impremta Martí arribés al zenit durant l'etapa (1754-1770) en què la regenta (sola o amb l'auxili del mestre Antoni Rovira) la viuda Mariàngela Martí, esposa de Maur i mare del segon Joan Pau (mort, molt jove, el 1758). En aquests anys la producció creix molt (al voltant dels cent trenta títols coneguts, però com sempre passa havien de ser molts més) i s'especialitza en un inacabable ventall de gèneres religiosos: sermons, hagiografies, devocionaris (com l'enèsima reedició, de 1767, del *Libro de la oración y meditación*, de Fray Luis de Granada), oracions, novenaris, rituals i breviaris, tractats místics i teològics, el *kempis* traduït al castellà per Juan Eusebio Nieremberg (edicions de 1760 i 1767), reglaments i regulacions de la vida religiosa i monàstica (com l'*Examen de las que quieren ser*

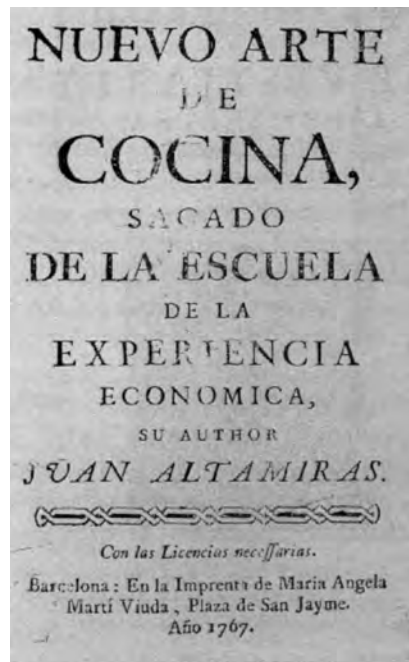
Marca d'impressor
de Mariàngela Martí

monjas. Utilísimo a las que ya lo son, obra d'Antoni Codorniu apareguda el 1763) i, amb molta abundància, doctrines, tractats morals, drames sacres habitualment en honor d'alguna divinitat o d'algun sant o santa, molt sovint sant Antoni de Pàdua (com *Las manos de Moisés, depósito de la omnipotencia y figura de las del taumaturgo de la ley de gracia, San Antonio de Padua. Drama sacro-alegórico que en los solemnes anuales cultos que en su novenario tributa a su glorioso patrono la Cofradía*, de 1758) i oratoris sacres, també de títols espaterrants (*La tormenta del golfo desvanecida y la nave apostólica divinamente patrocinada. Oratorio sacro-histórico que aplaude por estupendo protector de la Santa Iglesia, combatida por la diabólica protervidad de los herejes sacramentarios*, de 1754). Dins el 15% que no pertany a l'àmbit religiós és on es troben els llibres estampats o editats per Mariàngela Martí d'interès més perdurable. En primer lloc, dins el terreny de les humanitats sobresurten dues retòriques (la de Díaz Rengifo i l'*Epítome* de Francisco Antonio de Artiga, cadascuna reeditada dos cops), un *Thesaurus Hispano-Latinus*, de 1757, degut a Bartolomé Bravo, dos manuals d'història (*Nuevos elementos de la historia universal, sagrada y profana de la esfera y geografía, con un breve compendio de la historia de España y Francia*, obra de Claude Buffier publicada el 1758 i l'*Enquiridión de noticias particulares que han sucedido en España y otras partes desde la creación del mundo hasta fin del año 1731*, recopilació anònima de 1760), i tres títols literaris: les *Obras* (1757) en dos volums de Gracián (encara amb Lorenzo de nom de fonts), unes polèmiques *Voces llenas de amor* (1759) de l'escriptor i periodista Francisco Mariano Nipho i una edició de

les *Novelas ejemplares y amorosas* (1763) de María de Zayas. En segon i darrer lloc, corresponen a l'àrea del que avui s'anomena llibre pràctic el promptuari aritmètic de Francesc Ifern (*Compendi breu de les quatre regles generals de l'aritmètica pràctica*, de 1758); els *Secretos de artes liberales y mecánicas*. (*Física, pintura, arquitectura, química, doradura, etc.*), obra de Bernardo Montón de 1760; l'enèsima reedició de la traducció castellana del *Libro de los secretos de agricultura, casa de campo y pastoril* (1762), de Miquel Agustí; un formulari epistolar anònim (*Nuevo estilo y formulario de escribir cartas misivas y responder a correspondencias a lo moderno*, de 1763); o una

A,

Aquest manual culinari és un dels més reeditats del segle

monografia gastronòmica de Joan Altamiras (*Nuevo arte de cocina sacado de la escuela de la experiencia económica*, de 1767).

Segons sembla, a partir de 1770 les llibreries més importants de Barcelona, a gran distància de les restants, són la dels Piferrer i la dels Martí. L'inventari *post mortem* de Mariàngela Martí, datat el mateix 1770, posa en relleu que els gravats constituïen una de les especialitats de la casa. Així ho avalen les 682 matrius o planxes consignades en l'esmentat inventari, de les quals 530 eren xilogràfiques (de fusta) i la resta calcogràfiques (d'aram). Algunes s'havien aprofitat molt, fins al punt que se'n troben d'usades per Sebastià Cormellas el 1638. Doncs bé: la majoria d'aquestes planxes es destinaven a l'estampació de fulls volants, plec solts i impresos menors, material del qual l'establiment dels Martí reunia un copiosíssim estoc. Així, en l'inventari del cas hi figuren 29.250 goigs, 21.250 estampes, 18.750 novenes, 8.625 indulgències, 5.375 resos o 2.500 auques, a més d'un nombre indeterminat de devocionaris i d'hagiografies.

En el moment en què una filla de Mariàngela Martí, Ignàsia, es casa amb un llibreter barceloní, Francesc Oliver, l'empresa passa a anomenar-se Oliver Martí. I a partir de 1789 adopta el nom de Sierra, Oliver i Martí, resultat del matrimoni d'una filla d'Ignàsia i Francesc amb Valero Sierra, llibreter saragossà. Amb aquesta darrera denominació, l'activitat de la llibreria i de la impremta dels Martí s'allarga si més no fins al primer terç del segle XIX.

Els Surià

Jaume Surià

Fill de l'impresor i llibreter siscentista Vicenç Surià, que compra el taller dels Cormellas i s'instal·la al carrer barceloní de la Palla, Jaume Surià, actiu entre 1700 i 1742, dóna a la llum una producció bibliogràfica tan anodina i despersonalitzada com la del seu pare. De la vuitantena aproximada de títols que se li

Volum segon (1709) dels *Anales de Cataluña*, de Narcís Feliu de la Peña, imprès i coeditat per Jaume Surià

coneixen, amb una gran majoria de religiosos i un complement diguem-ne civil, fruit d'encàrrecs de gremis i d'altres organismes, costa bastant, en efecte, destriar-ne algun de passablement remarcable. Dins el ram religiós, en el qual Surià toca una gran varietat de gèneres (tractats morals, regulacions eclesiàstiques i monàstiques, catecismes i doctrines (els uns i les altres en català), novenaris, festivitats, oratoris sacres i devocionaris), abunden sobretot les oracions i els sermons, alguns dels quals criden l'atenció per la febrada retòrica barroca que en contamina els títols (com el d'aquest, predicat pel pare Jeroni Giribets a Manresa el 1725: *Panegírico de los candores de gracia y rosicleres y arreboles de gloria con que se vio hermoseedada la Reina de los Ángeles María en su concepción soberana*). Val a afegir que, per fortuna, uns altres títols (ben pocs) es fan notar per raons més substantives, com ara la primera edició d'un clàssic de la nostra història eclesiàstica, el de Pere Serra i Postius (*Prodigios y finezas de los santos ángeles hechas en el Principado de Cataluña*, de 1726). Les publicacions no religioses inclouen disposicions salarials (*Tarifa per als pagesos conforme l'ordre que ells aporten lo pagar los mossos de soldada (...) seguint lo estil tret de la Paeria de Lleida*, de 1700), visites, festivitats i exaltacions monàrquiques, litigis judicials, ordinacions notariales, dos volums de Quevedo de 1702 (*Obras i Política de Dios, gobierno de Cristo*) i, en fi, fins un fulletó sobre la darrera redempció de captius cristians (*Breve relación de la redención que en Argel se ha ejecutado en 1738 por las provincias de Castilla y Andalucía*). El tarannà i la ideologia de Jaume Surià queden reflectides pel fet que, del total de la seva producció, el 68% és posterior a 1714.

Francesc Surià i Ginestar

Francesc Surià i Ginestar, nascut el 1722, fill de Jaume, als vint-i-dos anys esdevé mestre llibreter. L'any 1750 figura com a propietari de la botiga i obrador familiar del carrer de la Palla, i la seva producció bibliogràfica se situa entre 1743 i 1771. Cònsol de la Confraria dels Llibreters el 1757 i impressor reial de Barcelona des de data

Una de les més pulcres impressions de Francesc Surià i Ginestar

indeterminada, Surià i Ginestar dóna un fort impuls a l'empresa familiar. D'una banda, diversifica molt més la producció i, de l'altra, la sotmet a un procés de millora qualitativa, gràcies al qual (i a base d'una pulcra tipografia i una acurada compaginació i amb el concurs dels millors gravadors) l'obrador dels Surià esdevé el més prestigiós en edicions selectes i de luxe. Amb vinyetes de dos gravadors de talla, Francesc Tramulles i Pere Muntanya, Surià i Ginestar dóna a conèixer publicacions de notòries excel·lències tipogràfiques, entre les quals figuren una *Memoria de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona. Origen, progresos y su primera junta general* (1753), unes *Reales cédulas de erección y ordenanzas de los tres cuerpos de comercio del Principado de Cataluña que residen en la ciudad de Barcelona* (1763) o, en fi, una *Pompa fúnebre y solemnes exequias que la Real Junta Particular y Consulado de Comercio de Cataluña consagró a la memoria del Rey Carlos III* (1769). Tot i aquestes innovacions, el gros de la producció del segon Surià setcentista, de la qual es coneixen uns 120 títols, continua fidel, com el seu pare, al camp de la religió. Consta essencialment d'oratoris i drames sacres, de sermons i d'oracions, i, com sol passar, es fa difícil distingir algun títol per algun motiu. En aquest cas en destacaré dos (o, més ben dit, tres): un oratori sacre anònim per al culte a sant Eloi (*Eco de la voz divina formado por el famoso platero Beseleel en la maravillosa fábrica del santuario en que se eternizó la memoria de la divina virtud*, de 1763) i dos opuscles (una oració fúnebre de 1763 i una exaltació de la monarquia de Carles III de 1765) obra del jesuïta Francesc Xavier Llampillas, tots dos, com és notori, anteriors a l'expulsió de l'orde. Deixant de banda

aquest bloc religiós i saltant per damunt de l'oficial o paraoficial (integrat per litigis judicials, al·legacions jurídiques, edictes, plets i reglaments), numèricament poc significatiu, queda per referir-se a les nombroses publicacions del col·legi barceloní de Cordelles, que, regentat pels jesuïtes, encarrega a Surià i Ginestar l'edició de sessions acadèmiques,

Aquesta recopilació legal i jurídica de la Vall d'Aran surt també de l'obrador de Surià i Ginestar

1752.

semblances biogràfiques, exercicis literaris i exàmens dels estudiants. I si la literatura té en aquest catàleg una presència testimonial (tres comèdies insignificants i una reedició de la versió castellana del *Bertoldo*, de Giulio Cesare Croce), molt més relleu ofereixen un seguit de volums heterogenis d'agrupació impossible. Parlo, per començar, d'una mena de mètode d'aprenentatge del francès, degut a M. M. Vionnet (*Diálogos que para facilitar el ejercicio de la lengua francesa dispuso ...*, potser de 1752); de la lletra (de Pedro Pablo Gregori) i la música (de Josep Martí) d'una sarsuela (*Zarzuela nueva. Una vez de amor la paz*, de 1746); d'un tractat d'artilleria de Tomàs Cerdà (*Lección de artillería para el uso de la clase...*, de 1764); d'un altre de construcció, a mig camí de l'arquitectura i l'enginyeria, de Pedro de Lucuce (*Advertencias para la medida y cálculo de los desmontes o excavaciones en terrenos irregulares, con una regla general para todos ellos*, de 1766); i parlo finalment, perquè bé he d'acabar, de dos llibres d'una gran transcendència per a la nostra indústria, tots dos deguts a un fabricant d'indianes, Joan Pau Canals i Martí, i probablement impulsats per la Junta de Comerç. Es tracta de la traducció d'un manual agrícola francès (*Recopilación de las reglas principales sobre lo cultivo i preparació de la planta anomenada roja o grana, altra de les més útils i necessàries a l'art de la tintura*, de 1766) i d'un compendi divulgatiu (*Resumen de las principales memorias sobre la grana Kermes d'Espanya o grana de coscoll, utilíssima a la tintura i altres arts*, de 1770).

Francesc Surià i Burgada

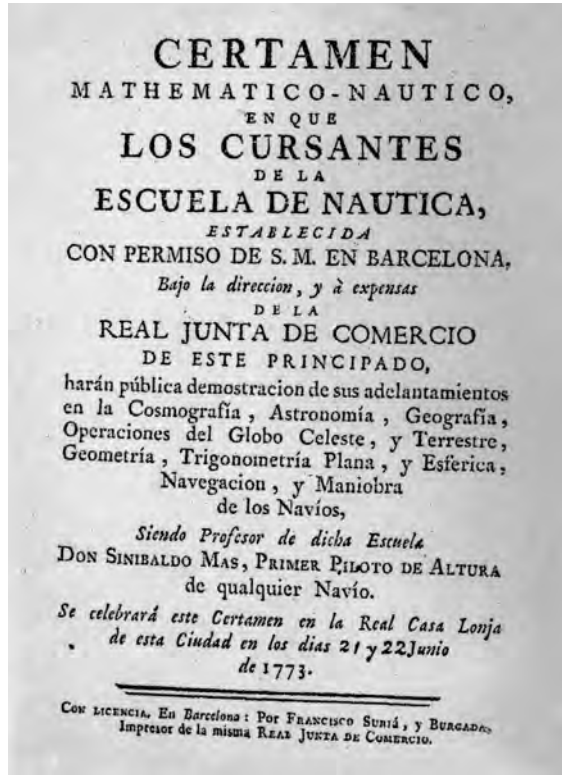
A Francesc Surià i Burgada, fill de Surià i Ginestar, se li atribueix el mèrit, per començar, d'haver superat el pare en tècnica tipogràfica i en pulcritud d'estampació, a banda d'excel·lir en els gravats sobre metall. És probable que aquest judici tan falaguer respongui a la realitat, perquè aquest quart representant dels Surià, actiu entre 1771 i 1805, eleva el prestigi de la casa (que continua establerta al carrer de la Palla) al capdamunt: esdevé l'impressor diguem-ne titular d'una colla de corporacions i organismes de pes (l'Acadèmia de Bones Lletres, l'Acadèmia de Ciències Naturals i Arts, l'Acadèmia mèdico-pràctica o la Junta de Comerç) i

Una de les corporacions acadèmiques per a les quals treballa Surià i Burgada li encarrega aquesta excel·lent impressió dels seus estatuts

continua ostentant el títol, heretat del pare, d'impressor del rei a la ciutat de Barcelona. Surià i Burgada és també l'impressor més prolífic de la dinastia. Dels 150 títols que se li documenten, de diferents àmbits temàtics, un terç correspon a publicacions religioses, la majoria decrets i pastorals episcopals, sermons i oracions. En segon lloc se situen els estatuts, certàmens, memòries, informes i discursos de la clientela acadèmica i corporativa; valgui com a mostra un discurs infectament llagoter de Ramon Llàtzer de Dou (*In aniversario Philippi V funere. Oratio habita ad Academiam Cerveriense*, de 1783), una memòria científica, de Miguel Gamborino, de títol literalment immortal (*Experiencias aerostáticas en Barcelona. ¿Qué falta para volar? Que cueste poco*, de 1784) i un certamen de l'escola de nàutica (*Certamen matemático-náutico, en que los cursantes de la Escuela de Náutica en Barcelona bajo la dirección y a expensas de la Real Junta de Comercio de este Principado...* de 1773). Associats a aquesta mena de textos se'n troben d'altres (exercicis literaris, premis escolars, celebracions) sortits de les escoles patrocinades per la Junta de Comerç. Seguint la tradició familiar, el catàleg de Surià i Burgada passa de puntetes damunt la literatura (tot just quatre o cinc peces teatrals menors i una comèdia de Calderón de la Barca), però en canvi dispensa a l'ensenyament una atenció fins aleshores desconeguda. Una atenció que es manifesta en un mètode de lectura, un altre de llatí en tres volums, de Cirus Valls i Geli (*Método práctico y fácil para promover los estudios de latinidad y bellas letras*, de 1790) i, sobretot, en un reguitzell de manuals d'àlgebra i d'aritmètica que es reparteixen dos autors: Ventura de Ávila i Manuel Poy i Comes. A la secció final de vària hi

1773.

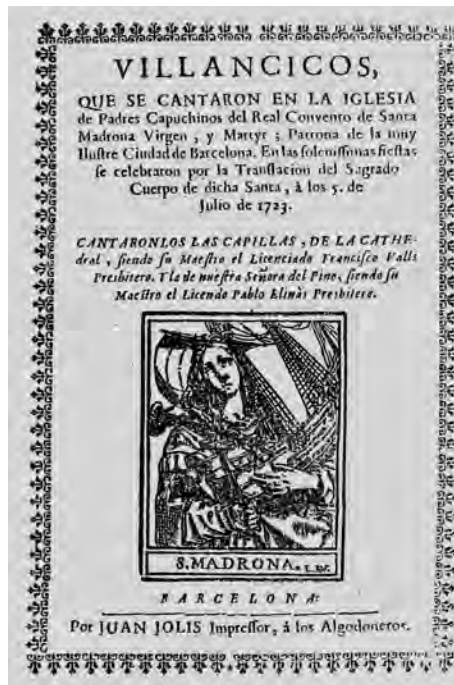
correspon algun tractat mèdic (sobretot l'extensíssim *Tratado teórico-práctico de materia médica*, obra de Juan Rance de 1773); un curiós directori mèdic (*Lista de los médicos de la ciudad de Barcelona con expresión de su antigüedad, habitaciones y empleo*, de 1798); dos compendis històrics (*Tablas cronológicas, que contienen la serie de los papas, emperadores y reyes que han reinado desde el nacimiento de Jesucristo hasta el día presente*, traducció d'una obra de G. Marcel de 1774, i *Memorias históricas del real Monasterio de San Cucufate del Vallés*, monografia de Benet M. de Moxó i Francolí de 1777 i reeditada el 1790); i, obra de Judas Tadeo Ortiz Gallardo y Villarroel, nou almanacs i calendaris (els vuit darrers dels quals cobreixen successivament l'any 1781 i següents).

Surià i Burgada té també de client la Junta de Comerç, institució que convoca aquest certamen

Els Jolis i Bernat Pla

Com queda dit en el volum anterior, a la mort de Joan Jolis (1705), fundador del llinatge impressor, és la seva viuda, Maria Oliver, qui es fa càrrec de l'obrador familiar. Sembla probable que, com el seu cunyat Rafael Figueró, Oliver es decantés per la causa austriacista. Hi fan pensar títols tan llagoters (i tan inacabables!) com aquest, pertanyent a un opuscle sense datar: *Nueva relación en que se declara una corona de flores que determinaron las aves hacer a Carlos III, eligiendo al águila imperial (por ser la más entendida) que la fabricase, por lo cual le presentaron, cada una de por sí, la flor más hermosa que pudieron hallar; y después la presentó la águila en manos de su majestad (que Dios guarde) con los debidos acatamientos*. En qualsevol cas, la seva producció és molt minsa (un sol llibre localitzat entre 1714 i 1722), i el 1717 un document de la Confraria de Sant Jeroni dels Llibreters acredita que Maria Jolis, l'única viuda amb "botiga d'estampa", no pot pagar el cadastre, entre altres coses, pel fet de tenir un "fill de poca edat, i no del tot pràctic, i no treballar sempre". Per un altre costat, al cadastre barceloní de 1722-1723 la impremta Jolis no hi figura, cosa que potser es deu a una activitat somorta o nul·la. Fins a 1733, any de la mort, Maria Oliver estampa, que coneguem, una quarantena curta de llibres, la immensa majoria religiosos (sermons, devocionaris, villancets, textos litúrgics, hagiografies) i tots plegats d'aparença tan irrellevant que costa destacar-ne algun. Citaré, si de cas, un sermó de fra Agustí Eura, *Las Musas del Parnaso substituidas en el monte del Carmelo* (1715?), el *Ramillete de varias flores para el espiritual recreo de*

las almas y desterrar del mundo el hedor de las letras profanas (1710), obra de Cristòfol Mercader, i un dels escassíssims títols en català, *Lo anglès, lo català i africà. Inglès per ser nat a Londres, català per haver pres lo hàbit en Barcelona, africà per ser martiritzat en Alger. Lo invencible màrtir i animós cavaller Sant Serapi* (1731), hagiografia deguda a Pere Pau Feuria. Entre l'exigua minoria dels no religiosos, consignaré una reedició més de la traducció del català del *Libro de los secretos de agricultura, casa de campo y pastoril* (ca. 1722), del prior Miquel Agustí.

Aquests villancets surten de l'obrador de Maria Oliver, viuda de Joan Jolis, el 1723. Tot i així, el gravat pertany a l'impressor i gravador sicientista Llorenç Déu

L'inventari dels béns de Maria Oliver, fet el mateix 1733, proporciona, en paraules d'Immaculada Socias, “una mena de radiografia de l'utilatge tipogràfic i del parament domèstic dels Jolis en aquest moment”. Pel que ara ens interessa, en efecte, el document en qüestió relaciona, just en l'entrada de la casa del carrer de Cotoners, un seguit de raimes de romanços, d'aforismes catalans, d'estampes i de novenes de sants, de goigs, d'hagiografies i de novel·letes de consum (com ara el *Venturós pelegrí*, el *Partinobles* o el *Roberto el Diablo*). Tots aquests gèneres (als quals caldria afegir estampes, religioses i profanes, i auques), difosos en fulls volants o en plec solts, van constituir de sempre, juntament amb textos destinats a l'ensenyament primari (com els *Franselms* –el *Libre de bons amonestaments*, de fra Anselm Turmeda– o els *Isopets* –les faules d'Isop), la base del negoci editor i impressor dels Jolis a través de les diferents generacions. Feien companyia a les raimes d'aquests materials uns quants lots de llibres, bona part dels quals eren d'oració i de devoció. “En lo segon aposento de dit segon sostre”, continua l'inventari, s'hi troben igualment piles de llibres diversos, entre els quals hi ha mil exemplars de les faules d'Isop, “vuit tomos de novel·les de Cervantes”, dotze del *Guzmán de Alfarache*, de Mateo Alemán, dotze de les novel·les de María de Zayas o “quatre jocs d'obres de sant Joan de la Creu”. I s'hi troba sobretot, dins les calaixeres d'un armari, el que la mateixa Socias anomena “vertader tresor de la família”, les planxes gravades amb il·lustracions diverses:

A la pàgina següent, sant Anastasi, un dels gravats del fons dels Jolis

Primo quinze planxes de full enter de diferents efigies de sants, trenta-quatre de mig full, vint-i-quatre de quart, vint-i-quatre en octau, seixanta-quatre en setzè, cinquanta de

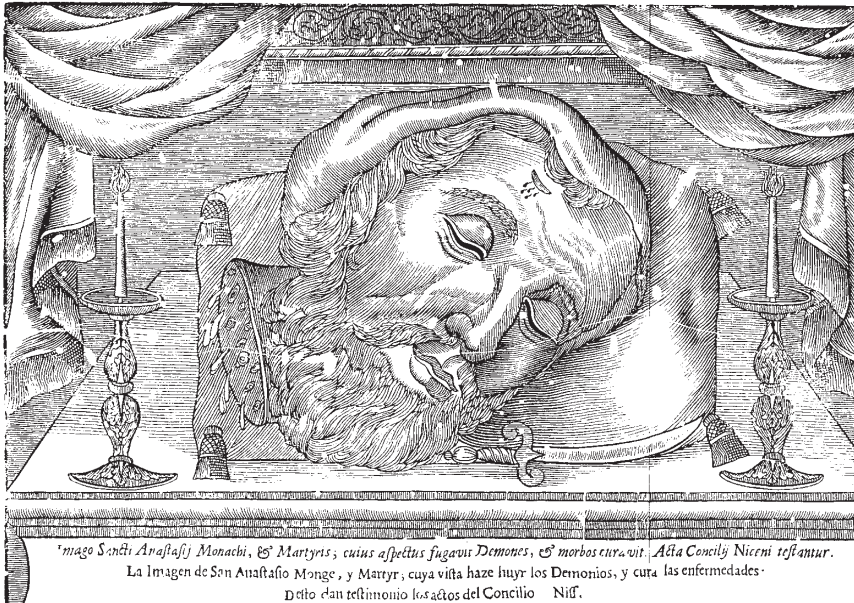
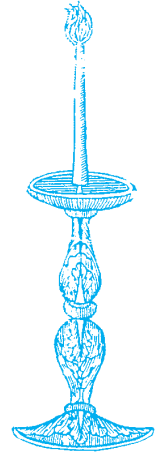
vint-i-cinc, totes les planxes de les fàbules d'Isop, vuit planxes del llibre del Pelegrí, quinze per lo llibre del Roser, setze de rètols d'Apotecari, diferents planxes del llibre de Villalba i del Llunari perpetu, diferents altres sorts de planxes petites de sants i de figures de romanços.

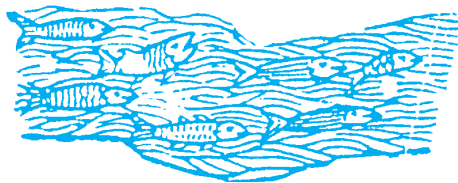
[...]

Ítem tres planxes d'aram, una de full, una de quart i altra d'octau de l'effigie de Sant Tomàs Aquino.

Ítem dos planxes d'aram de mig full, una de Santa Caterina i altra de Sant Ramon de Penyafort.

De 1733 a 1759, el continuador de la impremta és Joan Jolis fill, que, com la mare, continua usant el nom comercial d'Impremta de Joan Jolis. La seva

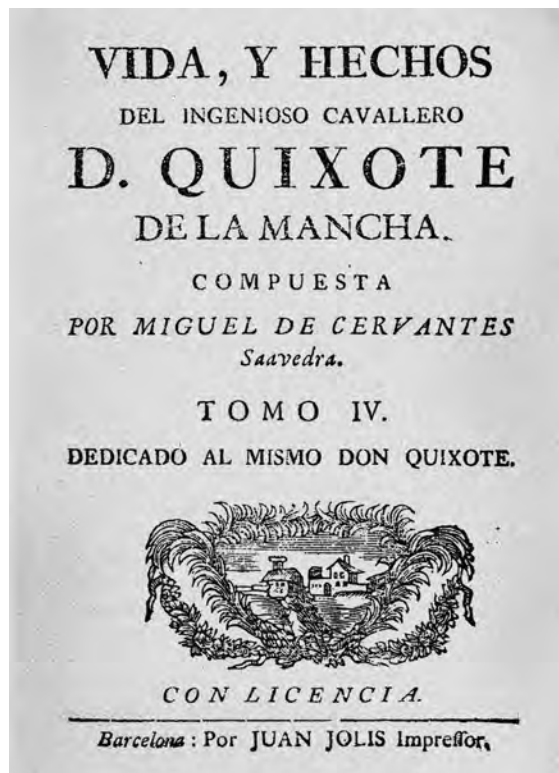

Gravat de sant Antoni, una altra mostra del fons de la família Jolis

producció bibliogràfica gira al voltant dels 115 títols, la majoria encarregats per ordes religiosos i difícils de singularitzar. Dins aquest ram sobresurt *Lo pagès sant del Vallès, gloriosíssim màrtir i ditzós català Sant Medir. Sa vida, miracles i martiri* (1733), obra de Fra Anton Vicenç Domènech traduïda del castellà al català, el *Triunfo de la fe en los santos hermanos mártires Luciano y Marciano, ínclitos hijos y patrones de la ciudad de Vique* (1737) i el *Compendio historial, o relación breve y verídica del portentoso Santuario y*

Cámara Angelical de Nuestra Señora de Montserrat (1758). Ara: Jolis fill estampa també nombroses sentències, memorials i al·legacions jurídiques, una mena de textos que pot exemplificar la *Sentencia definitiva promulgada en el Tribunal de la Junta de Comercio y Moneda de este Principado [...] en el pleito de los Cónsules Marcadores y Colegio de Plateros de la ciudad de Barcelona y los Gremios de Plateros de las ciudades de Gerona y Vique* (1753).

Aquesta edició del *Quixot*, de 1755, és la primera il·lustrada que veu la llum a Catalunya

Q

Com sol ser habitual, però, els títols de més pes i substància corresponen a matèries impreses només de forma escadussera. És el cas d'una *Aritmètica especulativa y pràctica y arte de álgebra* (1745), deguda a Andreu Puig, i de la literatura, representada per les *Novelas ejemplares y amorosas* (1752) de María de Zayas i, sobretot, per una edició del *Quixot* de 1755, la primera il·lustrada que se'n publica a Catalunya i la primera peninsular en quatre volums i en vuitè.

Arran de la mort de Joan Jolis (1759), una seva germana, Isabel, es fa càrrec del negoci familiar, que passa a denominar-se Hereus de Joan Jolis. Només se li coneixen una vintena de llibres (entre els quals hi ha unes *Assertiones theologicae juxta doctoris Angelici doctrinam*, de 1764, un *Modo de resar lo rosari a cors*,

obra de Francesc Estrada també de 1764 i una reedició, apareguda el 1762, del *Quixot* estampat set anys abans pel seu germà), circumstància que potser es deu al fet de la dedicació simultània d'Isabel Jolis al gravat, art que aprèn del pare. Des dels inicis, Isabel compta amb la col·laboració, com a mestre impressor, de Bernat Pla, que amb tota probabilitat havia entrat a la casa d'aprenent quan la regia Joan Jolis fill. Pla, originari de Rupit i casat amb Tecla Boix el 1759, devia guanyar-se la plena confiança d'Isabel, perquè aquesta, morta soltera el 1770, el designa, en dos documents diferents, hereu de la totalitat de l'utilatge tipogràfic, les valuoses planxes incloses:

Ítem deixo i llego a Bernat Pla, impressor i administrador de la impremta que tinc en ma casa, per los bons serveis que d'ell tinc rebuts i espero haver, tota la lletra i aines de

En la pàgina anterior i en aquesta, dos dels gravats que il·lustren l'edició del *Quixot* estampada per Joan Jolis fill el 1755

la impressió [que] tinc en ma casa perquè d'ella i elles faça i disposa a ses voluntats.

[...]

Ítem deix i llego a dit Bernat Pla, per los bons serveis que d'ell tinc rebuts i espero rebre, lo armari ab les planxes, així d'aram com de fusta, que lo dia de mon òbit jo tindrè per a imprimir, en les quals puga fer i disposar a ses lliures voluntats.

De 1770 a 1801 (any en què mor), Bernat Pla es mostra molt actiu: participa en la vida gremial dels llibreters, coedita amb altres col·legues (com els

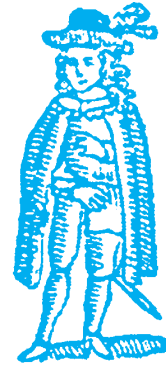
En aquesta pàgina i en la següent, dues mostres dels romanços que, en format de plec solt, constitueixen un dels productes més genuïns de la raó social Jolis-Pla

ROMANCE,
DE COMO EL CONDE DON RAMON DE BARCELONA
libró à la Emperatriz de Alemania, que la tenian para quemar,
con todo lo demás que verá el curioso Letor,

<p>EN el tiempo que reynava y en virtudes florecia este Conde Don Ramon flor de la Cavalleria: En Barcelona la grande, que por suya la tenia nuevas eiertas de dolor de un Estrangero sabia, Que allí en Alemania grande llanto se hacia, por la Noble Emperatriz, que en virtudes resplandecía. Que dos malos Cavalleros la acoban de alevosia ante el gran Emperador, que mas que à sí se queria. Diciendo: Sepa tu Alteza, gran Señor si te placia, que nosotros hemos visto à la Emperatriz un dia</p>	<p>Holgar con un Cavallero no mirando que hacia, traicion à ti, Señor, y à tu gran genesologia. El Emperador muy turbado, deste suerte respondia; si es verdad Cavalleros esa tan gran villania, Yo haré un tal castigo qual conviene à la honra mia; mandóla luego prender, y en prisiones la ponia. Hasta ser cumplido el plazo, que la ley te disponia, buscasse dos Cavalleros, que defendan la su vida. Contra los Acusadores, que en el campo se veria la justicia cuya era, y à quien Dios favorecia.</p> <p style="text-align: right;">Pues</p>
---	---

Piferrer), imprimeix una gran quantitat d'estampes, goigs i romanços i rep nombrosos encàrrecs d'ordes religiosos (sobretot caputxins, franciscans i dominicans) i del seminari i el bisbat barceloní. La seva producció coneguda, amb el peu de Bernat (o Bernardo) Pla, s'aproxima als vuitanta títols, que continuen inscrivint-se dins el ventall temàtic tradicionalment majoritari de l'obrador dels Jolis, presidit pels textos religiosos (sermons, novenes, hagiografies, manuals litúrgics). En aquest àmbit, tres noms s'erigeixen en protagonistes: Fèlix Amat de

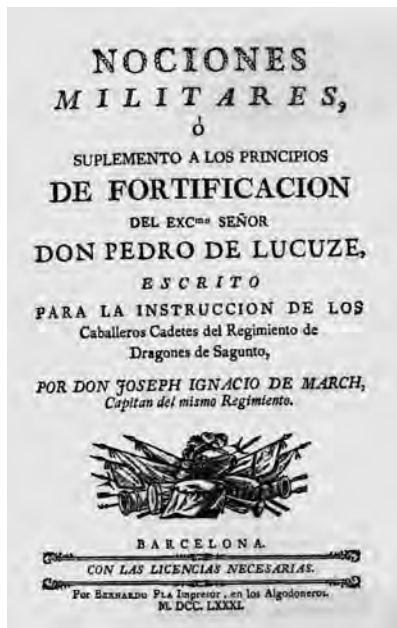

ROMANCE NUEVO,
Y CURIOSO, EN EL QUAL SE DA CUEN-
 ta de un prodigio que Maria Santissima de Utrera
 obró con un Cavallero, y una Señora llamada Doña
 Theresa Contreras natural de la Ciudad de Almeria,
 con todo lo demás que verá el
 curioso Letor.

EN el nombre de Dios Padre
 Criador de Cielo, y tierra,
 y de su Unigenito Hijo,
 y de la Virgen Suprema;
 Pues con este Patrocinio
 tendré la victoria cierta,
 empezaré á referir
 la historia mas verdadera,
 que se ha visto, ni se ha oído,
 ni en las edades se cuenta:
 En la mas noble Ciudad,
 que aquel dorado Planeta,
 que vive en el quarto cielo
 con sus luzes, é influencias,

la mantiene de Jardines,
 y muy hermosas florestas,
 que es la Ciudad de Almeria
 noble, rica, y opulenta.
 En esta Ciudad crióse
 una Dama que en belleza
 excede à todas las Diosas
 en gallardía, y nobleza,
 llamavase esta Deydad
 Doña Maria Theresa
 Contreras, por apellido,
 de muy buena parentela;
 de esta tal se enamoró
 un noble Mancebo que era
 hijo

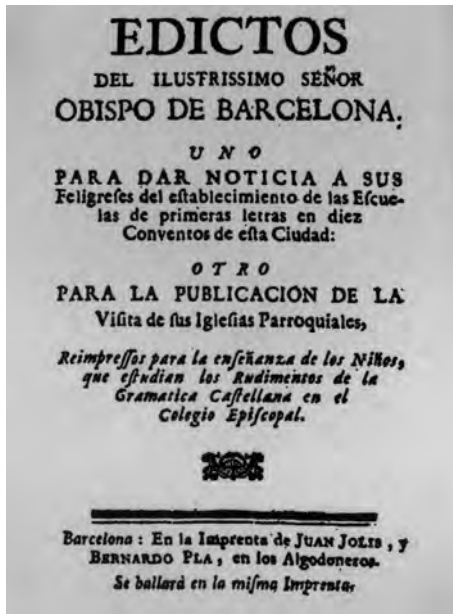

En aquesta pàgina, suplement del tractat de fortificació militar del general Lucuze imprès per Bernat Pla el 1781; en la següent, dues mostres dels textos religiosos que estampa el mateix Pla

Palou autor de dotze obres, la gran majoria llibres de text (ètiques, lògiques, metafísiques) consumits pels seminaristes de Barcelona; Vicenç Ferrer, que en firma vuit, entre llibres de rés i tractats morals i de devoció; i Josep Climent, bisbe de la diòcesi barcelonina i responsable de sis títols, tots ells de prèdiques i d'edictes. Depenen també del bisbat barceloní uns llibres escolars estampats repetidament per Bernat Pla a partir de 1769, les *Sentencias sacadas de la Sagrada Escritura, vertidas en lengua castellana y catalana e impresas para la enseñanza de los niños de las escuelas del Obispado de Barcelona*. Al costat d'aquesta massa de lletra santificada, els llibres profans amb prou feines poden treure el cap. En

mencionaré dos com a mostra, tots dos de tema mèdic i el primer de singular relleu (si més no per la personalitat de l'autor): la *Respuesta a la primera pieza que publicó contra la inoculación Antonio de Haen, médico de S. M. Imperial* (1777), deguda al gran metge il·lustrat Francesc Salvà i Campillo, i el *Tratado de las aguas termales de la villa de Caldes de Monbuy del Principado de Cataluña. Sus propiedades y precauciones que deben observarse para el logro de la salud en varias enfermedades* (1790), obra dels germans Joan i Salvador Broquetas. Mort Bernat Pla sense descendència, la seva viuda continua la tradició. La prendrem en el volum següent.

Els Piferrer

A través de quatre generacions, i al llarg sobretot del segle XVIII, la família Piferrer se situa al capdamunt del comerç del llibre i de la indústria editorial catalana. I constitueix, al costat del de Martí i del de Surià, l'únic nom de relleu que la nostra tradició impressora pot arrencar al costat dels dels grans tipògrafs hispànics del set-cents. La seu de l'establiment dels Piferrer (que va patir un incendi el 1704 i va ser bombardejada durant el setge de 1714) no es mou mai de la barcelonina plaça de l'Àngel, on els hereus continuen el negoci en companyia de les dones respectives, "treballant tot lo que puguen a utilitat de la casa" (com diuen els capítols matrimonials de Joan Francesc Piferrer i Marianna Depaus). Com tants i tants altres casos, els Piferrer procedien d'allò que Jaume Vicens anomenava el rerepaís, que durant moltes dècades d'una colla de segles nodreix amb material humà la capital de Catalunya. Així, el fundador de l'empresa, Joan Piferrer, ja neix a Barcelona (1676), però el seu pare, Bartomeu, era un pagès vallesà, de Sant Pere o Sant Antoni de Vilamajor.

Joan Piferrer

Joan, sens dubte fill cabaler, pren contacte amb el món del llibre quan entra a treballar a la impremta i llibreria de Josep Llopis, de qui hem parlat en l'anterior volum d'aquesta obra. Mort Llopis el 1699, Joan Piferrer esdevé administrador del negoci i el 1702 es casa amb Josefa Llopis, filla del difunt traspasada tot just quatre anys després (1706). Amb el temps i per

deutes no retornats, Piferrer, que el 1709 es torna a casar, ara amb Teresa Pou, es queda amb el patrimoni dels Llopis, impremta inclosa, que a partir de 1714 ja funciona amb el nom del nou propietari. Fins a aquell any, l'activitat de Joan Piferrer se cenyeix a la llibreria i a l'edició, a partir de les quals desplega intensos contactes comercials (que se sàpiga del cert, amb Cadis, Madrid i Lisboa) i compra un molí paperer a Ripollet (1703). Entre 1724 i 1733 ostenta cinc vegades el càrrec de cònsol primer de la Confraria de LlibreTERS, dins la qual es mostra molt actiu. De més a més, l'obrador de Joan Piferrer rep encàrrecs d'una colla de ciutats catalanes (en especial dels bisbats que hi radiquen), a algunes de les quals la impremta encara no havia arribat (com Mataró, Vilafranca del

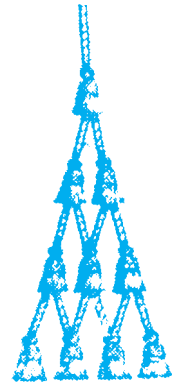

Marca d'impressor
de Joan Piferrer

Penedès, la Seu d'Urgell, Balaguer o Vic) i altres (com Lleida i Tarragona) que durant una sèrie d'anys es troben sense.

Dins la producció de Joan Piferrer, composta per uns cent vint títols, predomina aclaparadorament el llibre religiós (a la vora d'un centenar), això sí molt variat. Hi trobem, per començar, una profusió d'oratoris i de tractats sobre sant Tomàs d'Aquino, especialment abundants a partir de 1739 i sovint de títols altisonants i bufats (com el de l'oratori anònim *La nave del sol. Santo Tomás de Aquino que soplando benéfico el céfiro de celestiales impulsos, contra el arrebatado vulgo de contrarios vientos, a despecho de engañadoras sirenas y animado...*, de 1744), acompanyats d'hagiografies (com un *Flos sanctorum* de 1734), textos litúrgics, sermons, regulacions i reglamentacions de la vida religiosa (com la *Memòria i instrucció per los novicis de la religió de nostre pare Sant Francisco de Catalunya*, obra de Jaume Janer de 1733), devocionaris i catecismes i de tres edicions del *kempis* (en llatí, en català i en castellà; el català, de 1740, en la traducció de Pere Bonaura). Segueixen al tema religiós en proporció un conjunt de publicacions promogudes per organismes oficials o paraoficials; algunes són breus, d'extensió assimilable a la de l'opuscle, i formen part de la llagoteria monàrquica de rigor, però d'altres (com una traducció castellana del *Llibre del consolat de mar, Consulado de mar*, de 1732) resulten més voluminoses. Passat d'aquests dos blocs temàtics, la resta de la producció coneguda de Joan Piferrer és residual, però substancial. Pràcticament no hi ha literatura (només un títol menor de José Francisco de Isla), però s'hi compten alguns títols

destinats a l'ensenyament (una reedició més, de 1715, de les *Grammaticarum institutionum* de Nebrija, una altra, de 1726, del diccionari català-llatí de Pere Torra o encara una altra, de 1739, del lèxic eclesiàstic llatí-hispànic, de Diego Jiménez Arias) al costat d'alguns d'història (com la *Historia del reino de Argel*, traducció de l'obra de Laugier de Tassy apareguda el 1733) i, especialment, d'un d'heràldica: els dos volums de la primera edició de *Ciencia heroica reducida a las leyes heráldicas del blasón* (1725), obra de José de Avilés, oficial de l'exèrcit borbònic afincat a Catalunya. Pertany al tema bèl·lic o castrense la primera edició del *Resumen náutico de lo que se practica en el teatro naval, o representación sucinta del arte de marina*

L'arquebisbat de Tarragona encarrega a Joan Piferrer el 1727 la impressió d'aquestes *Constitutiones*

(1731), obra del militar Antoni de Clariana i Gualbes, així com l'anònim *Diccionario militar o recolección alfabética de todos los términos propios al arte de la guerra* (1749). Dins una secció final de vària, que no sé si encaixa gaire sota l'etiqueta de llibre pràctic, val la pena consignar un formulari epistolar de Juan Páez Valenzuela (*Para secretarios de señores y todo género de personas. Nuevo estilo y formulario de escribir cartas misivas*, de 1717), una aritmètica de Juan Bautista Corachán (*Aritmética demostrada, teórico-práctica, para lo matemático y mercantil*, de 1719) i una reedició més de la traducció castellana del clàssic agrícola de Miquel Agustí (*Libro de los secretos de agricultura, casa de campo y pastoril*, de 1722).

Pàgina del *Libro de los secretos de agricultura*, imprès el 1722 per Joan Piferer

Teresa Piferrer

Mort Joan Piferrer el 1750 o el 1751, en principi deixa d'hereu, no pas el fill gran (contra el costum habitual), sinó la seva segona dona, Teresa Pou, a la qual faculta perquè faci, amb relació als fills comuns (que eren més de dotze) “les parts iguals o desiguals, deixant-ho tot a un i res als altres, molt a l'un i poc als altres, de modo i manera que bé apareixerà a dita muller mia”. Fins a 1764, any en què mor, és Teresa Piferrer, doncs, qui regenta l'empresa, ni que la seva direcció fos, com algú sosté, més nominal que efectiva. Amb el segell de Viuda Teresa Piferrer es coneix una cinquantena de títols, que temàticament es distribueixen com en l'etapa anterior, fins al punt que la literatura hi continua absent. Així, hi ha un predomini ostensible del llibre religiós, integrat, com és habitual, per drames i oratoris sacres, hagiografies, sermons, textos litúrgics, devocionaris, oracions i catecismes. L'interès, però, es concentra en la producció no religiosa, molt dispersa, dins la qual, i a banda de mitja dotzena d'opuscles de caire oficialesc, brilla amb llum pròpia una sèrie de títols. Per començar, dos rellevants manuals mèdics, destinats a l'ensenyament i deguts a dos prestigiosos cirurgians: *Principios de cirugía, con los cuales se instruyen los jóvenes que se destinan a la profesión de esta grande arte en el Real Hospital General de la ciudad de Barcelona* (1753), obra de Francesc Puig; i la primera edició del *Tratado de vendajes y apósitos para el uso de los Reales Colegios de Cirugía* (1763), de Francesc Canivell. Dins l'àmbit històric, en segon lloc, sobresurt un assaig de l'erudit Jaume Caresmar: *Menologium Premonstratense* (1761). Dins el militar, en tercer lloc,

destaca una extensa (5 volums) i anònima *Historia de las operaciones militares ejecutadas por los ejércitos de las potencias beligerantes en Europa (1756-61)* (1759-1761; es tracta d'una traducció de l'italià), acompanyada d'una *Descripción épica de la fortaleza de San Fernando de Figueras* (1759), deguda a Joan Casamajor. En quart lloc, i en l'apartat de llibre pràctic, es troba *El médico de sí mismo. Modo práctico de curar toda dolencia con el vario y admirable uso del agua* (1754), inquietant manual de José Ignacio Carballo, i, ja més innòcua, una reedició de la *Práctica de secretarios, que contiene una concisa explicación de las calidades de este empleo, distinción de las cartas misivas* (1758), obra de Gaspar Ezpeleta i Mallol. En darrer lloc, consignaré el que deu ser una de les primeres aportacions a l'urbanisme modern (*Breve noticia de la fábrica y construcción del nuevo barrio de la playa de Barcelona, llamado vulgarmente Barceloneta*, obra de Sebastià Coll de 1755) i un altre volum probablement pioner, aquest en el camp de la moda, degut a L. A. Caracciolo i de títol digne de perpetuar-se: *Libro del agrado, impreso por la virtud en la imprenta del gusto a la moda y al aire del presente siglo. Obra para toda clase de personas, particularmente para los señoritos de ambos sexos, petimetres y petimetras* (1762).

Tomàs Piferrer

A la pàgina següent, mostra de la producció religiosa (molt abundant) i literària (molt escassa) de Tomàs Piferrer

Per bé que la seva intervenció podia haver començat abans, Tomàs Piferrer, nascut el 1715, no figura amb el seu nom al peu d'impremta de la casa fins a 1763. En aquell any, a més, i per cobrir la vacant deixada per la difunta Teresa Teixidor, rebia el nomenament

d'Impressor Reial, al capdavant el títol més esgrimit per la família en la seva ascensió dins l'escala social barcelonina. Un altre germà, Antoni, i la seva dona, Teresa Garriga, instal·lats a Madrid com a llibreters i comerciants de paper, actuen de defensors a la cort dels interessos econòmics familiars, en especial dins la Real Compañía de Impresores y Libreros del Reino. Els anys de vida laboral de Tomàs Piferrer resulten decisius per a la prosperitat creixent de l'empresa. Així, impulsa decisivament el caire comercial del negoci de llibreria, incrementa la producció de llibres, adquireix més premses, es fa càrrec (1763) de la publicació de l'oficialista *Gaceta de Barcelona*, reforça el seu prestigi dins el gremi i acapara càrrecs, com ara el d'impressor del Sant Ofici de la Inquisició. És l'època en què la família entra a formar part de les classes socials ciutadanes més granades, com ho

prova el fet que aconsegueixi sepultura pròpia (anomenada també “vas”) a Santa Maria del Mar, aleshores la parròquia de la burgesia més selecta. I és que gràcies als beneficis obtinguts amb el llibre, els Piferrer havien reunit una colla de propietats urbanes i rústiques, entre les quals hi havia camps de vinya i conreus de secà. La producció bibliogràfica apareguda amb el peu d'impremta de Tomàs Piferrer abraça els anys 1763-1775, comprèn un centenar de títols i a grans trets es divideix entre la religiosa i l'oficial. Dins la primera, composta pels gèneres de costum (sermons, devocionaris, hagiografies, tractats místics i teològics, doctrina i catecismes), sorgeix molt de tant en tant algun volum mencionable, com és ara el Fray Luis de Granada de rigor (*Libro de la oración y meditación*, de 1767), una encíclica papal (*Carta encíclica de nuestro santísimo Padre Clemente XIV Papa*, de 1770), una reedició del catecisme de Ripalda, de 1774, o una altra del *kempis* en llatí sense any. La producció de caire oficial presenta igualment una gran diversitat, tant de continguts com de formats. S'hi troben discursos, edictes, cèdules, decrets, tarifes de preus, salaris de funcionaris o normatives, és a dir, els encàrrecs que Tomàs Piferrer rebia com a impressor reial. Amb personalitat pròpia resulta el feix de textos breus que, sota l'estímul del poder civil, la impremta de Tomàs Piferrer difon arran de l'expulsió dels jesuïtes (1767), uns textos a mig camí de les disposicions legals i la propaganda ideològica (com ara els *Instrumentos auténticos que prueban la obstinación de los regulares expulsos y sus secuaces, fingiendo supuestos milagros para conmovier y mantener el fanatismo sobre su regreso*, de 1768, o la *Tercera parte del retrato de los jesuitas, en la que se*

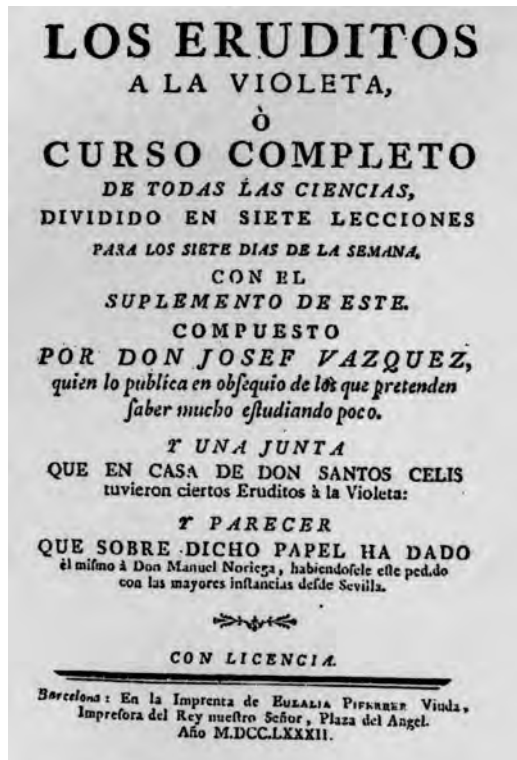
*manifiestan los principales vicios de su estatuto, constituciones, moral o política, de 1770). Al marge d'aquests dos grans blocs temàtics, i ja amb una presència quantitativa ínfima, cal consignar la presència de manuals d'ensenyament: tres de medicina i cirurgia (un anònim *Compendio del arte de partear compuesto para uso de los Reales Colegios de Cirugía*, de 1765, una *Osteología metódica para el uso de los Reales Colegios de Cirugía*, obra de Francesc Puig de 1768, i un *Codex formularum. Chirurgia complete artem**

Aquest tractat d'arquitectura militar i civil, en dos volums, és un dels més prestigiosos de tot el segle

amplissimus nosocomiis, castris ac legionibus, publicació del Col·legi barceloní de Cirurgia de 1771), una gramàtica castellana y catalana de Salvador Puig (*Rudimentos de la gramática castellana y catalana que por disposición del Ilmo. Sr. D. Joseph Climent, obispo de Barcelona se han de enseñar en el Colegio Episcopal y Tridentino*, de 1770) i, finalment, una altra de llatina, la clàssica de Joan Lluís Vives (*Dialogistica linguae latinae exercitatio annotationes praetera*, sense data). D'obligada o curiosa menció resulten encara dues reedicions de la *Historia de la conquista de Méjico* (1765 i 1771), d'Antonio de Solís; l'únic títol literari (una traducció, de 1768, de les *Aventuras de Telémaco*, de Fénelon); un *Aviso sobre el método de recetar, en que se contienen las reglas más seguras para que los jóvenes facultativos sepan disponer con acierto la receta*, manual de Francesc Puig de 1769; un llunari de Pedro de Enguera (*El non plus ultra del lunario y pronóstico perpetuo general de Jerónimo Cortés*, de 1770); una traducció catalana de l'aritmètica pràctica clàssica de François-Bertrand Barrême (*Llibre fàcil de comptes fets o tarifa general de tota moneda. Obra utilíssima a tot oficial, tesoreria, empresaris, negociants i pagesos encara que no sàpien lo art d'aritmètica*, sense data); i, per acabar, dos tractats militars, el primer dels quals és també molt important per a l'arquitectura civil: el *Tratado de fortificación o arte de construir los edificios militares y civiles* (1769), traducció de l'obra de J. de Muller en dos volums, i els *Principios de fortificación dispuestos para la instrucción de la juventud militar* (1772), deguts a Pedro de Lucuce. Mort Tomàs Piferrer el 1775, és la seva viuda, Eulàlia Macià (morta el 1793), qui se situa al capdavant del negoci.

Eulàlia Piferrer

L'etapa que protagonitza la viuda Eulàlia Piferrer, entre 1775 i 1794 (durant la minoria d'edat de l'hereu, Joan Francesc, i uns quants anys després) es distingeix per una acceleració de la marxa dels negocis, visible, per exemple, en l'obertura d'una altra botiga (a la Baixada de la Presó) i en l'arrendament d'un molí paperer a Sant Vicenç dels Horts. La llibreria dels Piferrer era aleshores, amb molta diferència, la més gran de

La literatura té una presència destacada en la producció d'Eulàlia Piferrer. Aquesta sàtira de Cadalso és una de les obres més difoses de l'autor, que recorre a un pseudònim

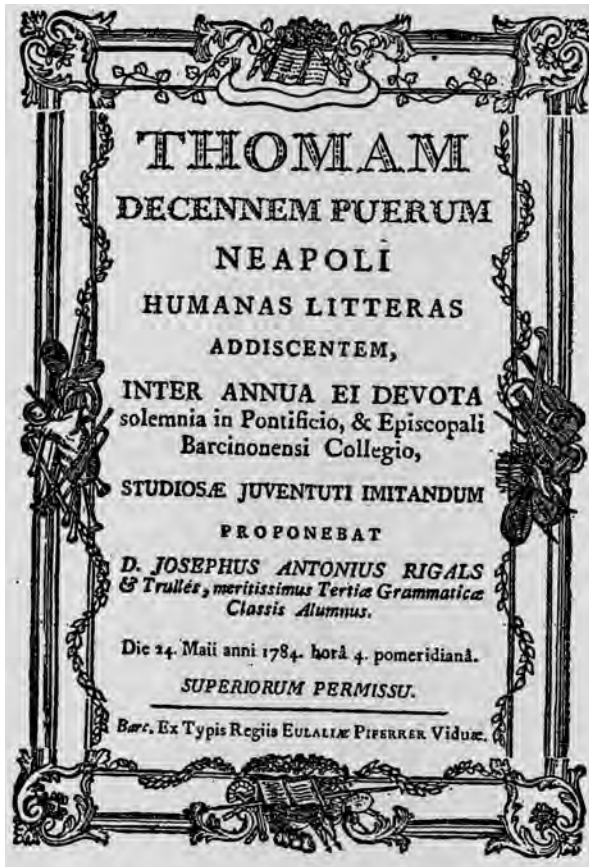

Barcelona. Tot plegat obliga Eulàlia a llogar, cap a 1785, un administrador, Joan Sellent, fins aleshores un mosso de la llibreria, que a partir d'aquell moment s'erigeix en representant de la família en totes les activitats del gremi. De l'increment de l'activitat al llarg d'aquells anys en dona fe incontrovertible la massa de lletra impresa que es despatxa als obradors de la casa. Es té constància de 230 títols estampats sota el segell de Viuda Eulàlia Piferrer, i la xifra, com passa sempre, sens dubte es queda curta o molt curta. Més de la meitat d'aquesta gran producció segueix les grans línies consolidades per Tomàs Piferrer, la religiosa i l'oficial, però en la resta hi trobem novetats del més gran interès, tant en tipologia de textos com en títols concrets, circumstància indicadora de la capacitat d'adaptació de la casa Piferrer a l'evolució dels temps. Per començar, el devessall d'opuscles i llibres religiosos té tot l'aspecte d'exhaurir el ventall de gèneres possibles o pensables: litúrgia, edictes episcopals, tractats doctrinals i morals, sermons (alguns de Fèlix Amat de Palou), exercicis espirituals, devocionaris, regulacions monàstiques, hagiografies, breus papals, drames sacres, història sagrada (amb un autor únic, Cristóbal Lozano), novenaris, breviaris, tractats teològics i oracions. Fent-hi costat en proporció i varietat, les publicacions de caire oficial, amb format majoritari d'opuscles i plec solts (com ara la *Gaceta de Barcelona*), es reparteixen entre cèdules (reials o no), decrets, pragmàtiques, avisos, declaracions, manifestos, festivitats, instruccions, edictes, provisions, reglaments i les ja tòpiques manifestacions de llagoteria monàrquica (pel que es veu, una constant en tots els temps), mostra curiosa de la qual és una *Bilingüe obsequiosa consonància*

La varietat tipogràfica i una vistosa orla caracteritzen aquesta portada d'una publicació acadèmica

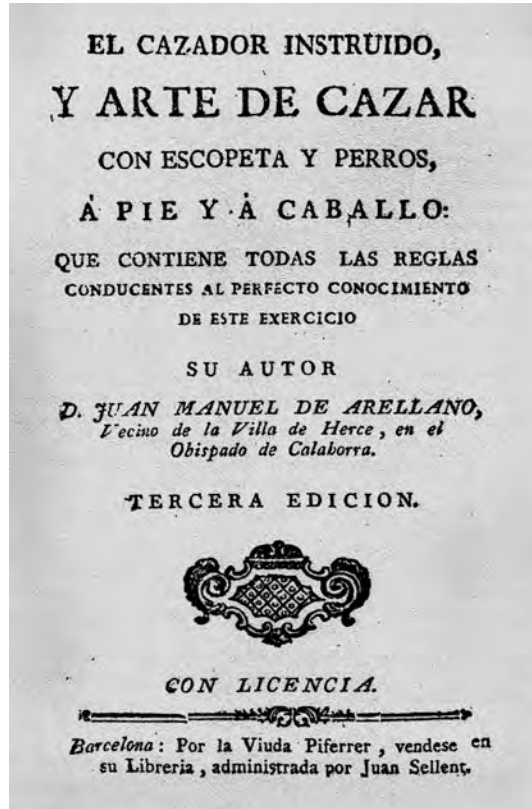
en 92 dècimes que són castellanes o catalanes conforme seran pronunciades, i celebren les glòries de la prodigiosa, robusta i doble Real Infància d'Espanya, la fortuna de gosar el Monarca i Real Família que la impera (1783). Amb exclusió d'aquests dos grans blocs temàtics, el centenar de títols restant pertany a l'àmbit de la literatura, de l'ensenyament i del llibre

M

pràctic, amb un apartat final de caire miscel·lani. Sens dubte, el més significatiu (i el més nodrit) és el primer, el literari, que mereixeria un comentari detallat que ara i aquí no puc oferir. Una trentena de la cinquantena de títols que hi corresponen l'integra un seguit de comèdies, drames i tragèdies d'extensió breu, algunes traduïdes i gairebé totes d'autors menors i poc coneguts si exceptuem el vigatà Lluçia Francesc Comella. Els fan costat escriptors espanyols del moment (Isla, Cadalso, Iriarte, Leandro Fernández de Moratín, García de la Huerta, Nipho i Jovellanos), algun clàssic espanyol del segle anterior (Quevedo), tres clàssics grecollatins (Fedre, Ciceró i Isop) i traduccions de grans figures: Racine (*La Fedra* i *Mithridates*), Voltaire (*La Zaida*) i Goldoni (*El logrero*). Dins l'apartat de publicacions destinades a l'ensenyament n'hi ha de diferents nivells, des de l'escola primària (catecismes i mètodes de lectura i escriptura, però també manuals d'urbanitat) fins als nivells superiors, dins els quals s'inscriuen retòriques, tractats de medicina (com ara el *Curso de enfermedades venéreas dictado en la Real Escuela de Cirugía de Barcelona*, obra anònima de 1782) i un de dret romà, degut a Antoni Juglà i Font (*Jus civile abbreviatum redactum ad definitiones distructiones et questiones, singular imperialum institutionum justiniani*, de 1781). Sota la denominació de llibre pràctic hi encaixa el tan retrobat tractat agrícola de Miquel Agustí en versió castellana, un manual nàutic anònim (*Recopilación de varias tablas propias para la navegación*, de 1786), reculls de normes de conducta social (com ara *La verdadera política de los hombres de distinción*, obra de Valeri de Borja sense data), una reedició (1790) del llibre de Caracciolo sobre moda ja

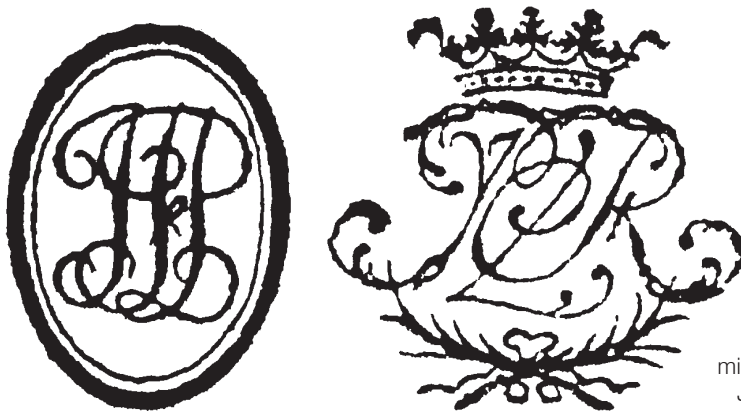
publicat per Teresa Piferrer, dues de les primeres guies urbanes de Barcelona (*Calendario y guía de forasteros en Barcelona para el año de MDCCLXXXVI. Contiene los tribunales, juntas, oficinas, administraciones y academias de esta ciudad*, amb una altra edició l'any següent), un tractat de caça de Juan Manuel de Arellano (*El cazador instruido y arte de cazar con escopeta y perros, a pie y a caballo*, de 1780) i fins i

Tercera edició
d'un dels llibres
de més èxit dels
publicats per
Eulàlia Piferrer

tot un altre sobre castanyoles, de Juan Fernández Rojas (*Impugnación literaria a la crotalogía erudita, o ciencia de las castañuelas para bailar el bolero*, de 1792). Per acabar, i dins la secció miscel·lània, sobresurt un *Tratado o reflexiones sacadas de la práctica acerca de las heridas de arma de fuego*, traducció, sense data, de l'obra d'Henri-François le Dran; uns *Principios militares, en que se explican las operaciones de la guerra subterránea o el modo de dirigir, fabricar y usar las minas y contraminas en el ataque y defensa de las plazas* (1776), deguts a Raimundo Sanz; i mitja dotzena de monografies mèdiques, de vegades polèmiques, d'extensió curta i amb una presència destacada del gran Francesc Salvà i Campillo (autor, per citar-ne una mostra, de la *Carta al licenciado Don Vicente Ferrer Gorraiz Beaumont y Monteza, presbítero, sobre la inoculación de las viruelas*, de 1785), acompanyades de mitja dotzena més de tractats científics, també breus, de positiu interès i d'adscripció difícil (per exemple una traducció, *Definiciones y elementos de todas las ciencias*, obra de Samuel J. Forney de 1790; els *Experimentos y observaciones sobre los sexos y fecundación de las plantas presentados a la Real Academia de Medicina Práctica de Barcelona*, obra del científic tarragoní Antoni de Martí i Franquès de 1791; o, encara, l'*Informe sobre los efectos de la quina calisaya y de otras dado al mariscal de campo Don Juan Escofet, comandante del cordón de Figueras*, degut a Francesc Pons i publicat el 1793).

Joan Francesc Piferrer

L'època viscuda per Joan Francesc Piferrer, nascut el 1771 i mestre llibreter des dels divuit anys, ja no va ser, ni de bon tros, tan falaguera. Entre 1793 i 1820 transcorren quasi tres dècades atapeïdes de conjuntures històriques adverses que perjudiquen sensiblement el negoci familiar. Tot i així, l'inventari de 1794 palesa que la casa arriba al cim del negoci, amb dues botigues i sis magatzems, necessaris per contenir els prop de 250.000 exemplars que havien acumulat. No hi ha dubte, doncs, que Joan Francesc Piferrer continuava regentant la llibreria més ben assortida de la ciutat; el 1806 era designat impressor del bisbat barceloní i encara el 1824 exercia un càrrec en la Junta de Comerç. Ara: la seva trajectòria es va veure entrebancada per un seguit de guerres, començant per la sostinguda contra la Convenció Francesa (1793-1795) i continuant immediatament per la declarada contra Anglaterra (1796-1802), durant la qual el bloqueig del port gadità va impedir-hi qualsevol

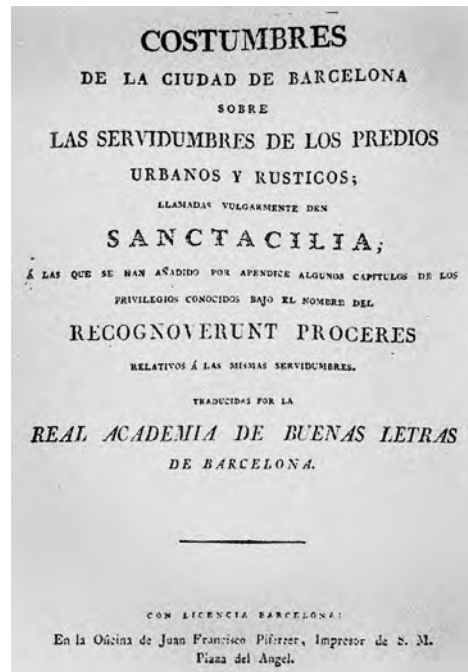
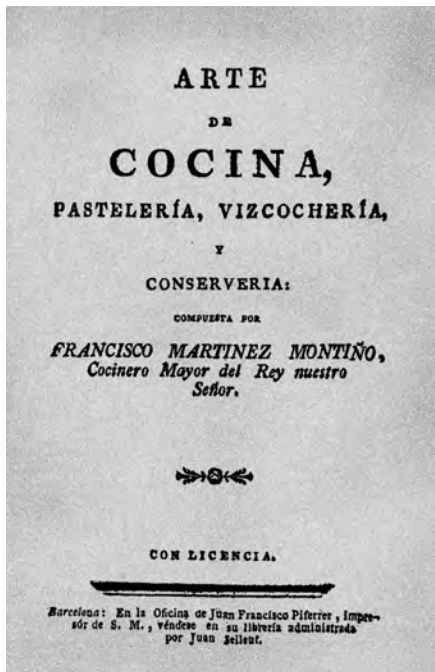

Marques d'impressor,
mig anagramàtiques, de
Joan Francesc Piferrer

tràfic comercial durant tres anys. Els estocs s'acumulaven als magatzems, la qual cosa agreujava els problemes de liquidesa, i creixien els impagats, fins al punt que el 1796 Joan Francesc Piferrer havia d'hipotecar bona part de les seves propietats agràries per poder proveir el dot d'una germana seva. Valgui també com a dada il·lustrativa el fet que el 37% de la facturació de la casa Piferrer entre 1790 i 1804 correspon només als tres primers anys. Finalment, el 1804 la casa Piferrer feia fallida. Tot i quedar molt tocada, però, aconseguí sobreviure. El 1806 rebia una altra sotragada: la reial ordre que suspenia la publicació la *Gazeta de Barcelona* que els Piferrer imprimien des de feia dècades. I el 1808 s'iniciava la guerra del Francès. Tot plegat ajuda a entendre que el negoci s'anés reduint al de llibreria, això, sí, encara de les més importants. De tota manera, en un catàleg de 1828 Joan Francesc Piferrer encara es feia dir Impressor de Sa Majestat. La seva producció fins a 1808 volta els 170 títols, que s'ajusten a les seccions temàtiques fixades en l'etapa de la seva mare sense presentar, però, tanta varietat. Això equival a dir que el bloc religiós i l'oficial continuen sent el fonament econòmic de la casa, amb una mica més de la meitat de títols. Dins el primer, compost pels gèneres habituals ja inventariats, es podria distingir, si de cas, una acusada presència de traduccions (com la de *Los Santos Evangelios, con notas sacadas de los Santos Padres y Expositores Sagrados*, sense data) i tres pastorals del bisbe Francesc d'Armanyà. Dins el segon, la part de lleó se l'emporten, amb molta diferència, les cèdules, reials o no, seguides pels avisos i pels bans (valgui de mostra el *Bando referente a D. Manuel Godoy para que se le persiga*, de 1808).

A la pàgina següent, dues mostres ben diverses de la producció de Joan Francesc Piferrer

En tercer lloc, la literatura té un destacat protagonisme, amb el teatre com a gènere privilegiat. Tragèdies i comèdies d'autors de relleu escàs (com *El monstruo de Cataluña y peñas de Montserrat*, comèdia de Juan Guarín sense data) fan companyia al més que prolífic Comella (que amb una dotzena de títols devia ser com una mena d'autor de la casa), a sainets de Ramón de la Cruz, a dues celebrades peces de Moratín fill (*El sí de las niñas* i *El viejo y la niña*), a una de Juan Pablo Forner, a tres d'Iriarte, a dues de Jovellanos i a nombroses traduccions, algunes d'escriptors reputats (Metastasio, Crébillon, Goldoni o Molière). Dramaturgs al marge,

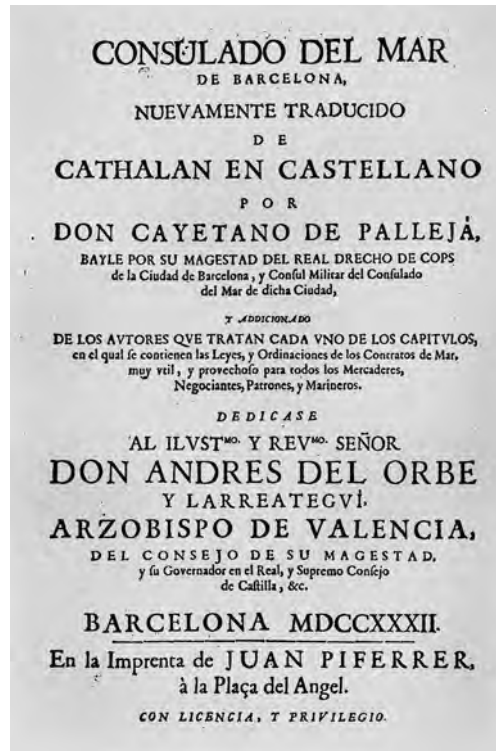
convé també anotar la presència de Cadalso (una edició de les *Cartas marruecas* de 1796), de Samaniego (*Fábulas*, de 1800) i de Diego de Torres Villarroel (el primer volum de les *Obras escogidas*, de 1808). Una edició de les *Fábulas* (1795) d'Isop i una altra dels *Sueños* (1796) de Quevedo tanquen la secció literària del catàleg. Per completar-lo només queda fer referència a l'apartat miscel·lani. Hi predominen les gramàtiques, amb cinc (castellanes i llatines) que són obra de Joan Pau Ballot, que el 1814 dóna a conèixer, a la mateixa raó social de Joan Francesc Piferrer, la *Gramàtica i apologia de la llengua catalana*. Assimilable a les gramàtiques és el *Thesaurus Hispano-Latinus* (1795 i 1807) de Bartolomé Bravo, una retòrica (també de Ballot) i la *Filosofía de la elocuencia* (sense data), d'Antoni de Capmany. Un títol sobre la filosofia de Lluï de Miquel Ferrer, un tractat farmacèutic de Francesc Carbonell (*Pharmaciae elementa chemicæ recentioris fundamentos innixa*, de 1796; el 1802 n'apareix una versió castellana) i un que combina viatges i geografia, de Delfo Adricomio (*Breve descripción de la ciudad de Jerusalén [cronicón] y lugares circunvecinos*, de 1804), permeten arrodonir aquesta aproximació descriptiva.

Recau en Josep Piferrer, fill gran de Joan Francesc, la tasca de tancar per sempre, el 1868, l'empresa familiar, aleshores ja molt més activa com a llibreria que no pas com a impremta i editorial. Se'n fa càrrec, el mateix any, un altre llibreter, Isidre Cerdà, que continua el negoci un quant temps amb el nom de Successor de Piferrer. És fama que el llibreter de vell barceloní que, el 1894, va comprar tot el fons que quedava a can Piferrer va passar dos mesos traginant volums.

El comerç de llibres dels Piferrer: magnitud i característiques

Els tres inventaris de la casa feliçment conservats, corresponents als anys 1764, 1775 i 1794, mostren l'ascens ininterromput de les dimensions de l'empresa. La impremta, per exemple, arriba a comptar, com ja s'ha dit, amb sis premses (i amb 121 galeres!), que devien requerir entre 25 i 30 operaris. Alhora, disposava de l'utilatge necessari per fondre

Traducció del *Consolat de mar* que els Piferrer devien destinar sobretot a la venda fora de Catalunya

tipus i d'un immens repertori tipogràfic, beneficiat encara pel fet que Tomàs Piferrer es converteix en l'impressor destinatari de les matrius de lletres confeccionades fins a 1764, abans de marxar a Madrid, per Eudald Pradell, que volia que quedessin "en mà hàbil". Tot i això, el creixement més espectacular correspon als volums emmagatzemats. El gairebé quart de milió d'exemplars tot just esmentat l'acompanyaven desenes de raimes i de bales de paper, procedents d'un seu molí paperer que, emplaçat a Sant Vicenç dels Horts, havia substituït el de Ripollet. De fet, el comerç bibliogràfic dels Piferrer adquireix, mesurat a escala peninsular, un relleu notori.

El binomi Burgos/Peña ha explicat que la clientela dels Piferrer, com a impressors, editors, llibreters i comerciants, pot dividir-se en cinc grups: 1) les institucions polítiques i administratives catalanes (judicials, administratives i municipals), per a les quals treballen en la seva qualitat d'impressors reials; 2) les institucions i organismes religiosos i educatius, integrats per l'estament eclesiàstic (el barceloní Col·legi de Cordelles, per exemple, és client dels Piferrer des de 1730) i per la població estudiantil, de tots els nivells, a la qual assorteixen de tota mena de llibres d'ensenyament a desgrat del privilegi de la Universitat de Cervera i, doncs, vulnerant-lo; 3) professionals liberals i burgesos com ara juristes, metges, apotecaris, patrons de vaixell o fabricants (que en especial compraven llibres de comptabilitat), de vegades representats pels col·legis i gremis respectius (com ja s'ha dit, són els gremis barcelonins els que sufraguen col·lectivament l'edició de la *Máscara Real*, l'adulació monàrquica de rigor, aquest

cop dirigida a Carles III i impresa per Tomàs Piferrer el 1764); 4) els compradors d'obres d'ampli consum i de caire popular, com ara comèdies, romanços, auques i hagiografies, gèneres dels quals la llibreria Piferrer, com totes les altres, estava especialment proveïda; i 5) altres professionals del llibre.

Aquest darrer bloc de clients mereix una atenció específica, perquè els Piferrer esdevenen no tan sols els principals distribuïdors a Catalunya de llibres

Una mostra dels tractats històrics publicats pels Piferrer

impresos a Espanya, sinó també uns dels més importants distribuïdors a Espanya i a Amèrica dels llibres impresos a Catalunya (entre els quals, per descomptat, hi ha els propis). Dins el Principat, consten com a compradors seus llibreters i impressors com Agustí Ubach, de la Seu d'Urgell, Magí Canals, de Tarragona, i Miquel Bro i Antoni Oliva, tots dos de Girona. Fora del Principat, les relacions comercials teixides pels Piferrer resulten d'una considerable extensió i magnitud. Per començar, importen llibres de l'estranger, de Lió, Ginebra, Lisboa, Torí, Lucca i Venècia. En segon lloc, en venen a una colla de ciutats peninsulars, especialment les que compten amb un cens de llibreries més nodrit. El transport dels llibres es feia al llarg del litoral mediterrani en embarcacions de cabotatge, i des de la costa es feien arribar a l'interior. La facturació de la casa Piferrer entre 1790 i 1804, afortunadament conservada, evidencia els percentatges següents de trameses: 44% a Cadis, 23% a València, 14% a Cartagena, 5% a Alacant i a Màlaga, un 3% a Múrcia i un 2% a Madrid. L'elevada xifra de Cadis respon, en tercer i darrer lloc, al fet que es tractava del port de sortida de les mercaderies cap a Amèrica, continent dins el qual els Piferrer envien llibres, que se sàpiga, a Buenos Aires i a Veracruz. Del volum d'aquest comerç en dóna idea la dada següent: entre 1790 i 1792, la casa Piferrer factura quasi 90.000 exemplars, el 72% dels quals va a Cadis (44.700) i a València (20.450). Afegim a aquestes dades que, tant per nombre de títols com per nombre d'exemplars, l'hegemonia correspon de forma molt destacada al llibre de tema religiós, seguit pel destinat a l'ensenyament.

Marian Soldevila

Fill d'un paraire barceloní, el trobem establert al carrer de la Llibreteria i actiu com a impressor entre 1734 i 1744. El 1739 el trobem juntament amb la seva dona, Maria Lacoma, firmant un debitori a favor del notari reial i advocat Antoni Lacavalleria, el qual, sens dubte a causa de deutes no retornats, figura com a hereu del testament que Soldevila formalitza el 1744. Un testament que, mort el nostre impressor, origina més d'un litigi entre el notari i la viuda.

De la seva producció, quasi tota perduda i, doncs, pràcticament desconeguda, podem fer-nos-en una idea a través dels textos impresos relacionats dins l'inventari *post mortem*. A banda de gravats i dels gèneres menors i de més consum (auques, vanos o ventalls, romanços) i dels impresos religiosos més senzills (estampes, goigs, indulgències, devocionaris), s'hi troben, per un costat, llibres escolars (com una reedició més del *Franselm*) i altres també de gran difusió (com els *Quatre-cents aforismes catalans*, de Joan Carles Amat); per l'altre, oratoris, hagiografies i tractats i sermons teològics, amb títols d'un delirant retoricisme barroc (*Sacra alegoría. El Sol parado en marciales compañías del segundo Josué de la Iglesia Santo Tomás de Aquino, intérprete de Dios, Sol de la verdad, escudo de la fe y martillo de la herejía. A cuyo incendio rompe en volcanes la junta devoción de sus amados discípulos*, de 1741); i en tercer lloc, un llunari o pronòstic (*Los amigos por acaso. Almanak, pronóstico*, de 1738) i, sobretot, la probable primera edició del cèlebre i reputat manual d'elocució i escriptura de l'historiador i gramàtic Pere Màrtir Anglès: *Prontuario ortologi-gráfico trilingüe en que se enseña pronunciar, escribir y letrear correctamente en latín, castellano y catalán. Con una idia-grafía o arte de escribir en secreto o con clave idiagráfica* (1742).

Carles Gibert: llibreter, editor i impressor

Nascut el 1738, als vint anys obté la capacitat de mestre llibreter. Es tracta d'un dels nostres professionals del llibre més actius, d'una trajectòria farcida d'iniciatives. N'hem tractat ja pàgines enrere, tant en la vessant de promotor frustrat d'edicions com en la de soci destacat d'un negoci il·legal d'importació de llibres. La importació, de fet, constituïa la seva especialitat. Per començar, com a llibreter Gibert ofería a la clientela tota mena de títols, en especial estrangers, a preus segons diu imbatibles. I els detallava en una sèrie de catàlegs (els primers catàlegs de llibreria sorgeixen ara), encapçalats per pròlegs comercialment agressius. El catàleg de 1774, posem per cas, apareix precedit per un text, titulat “*A los verdaderos literatos*”, d'on procedeixen els fragments següents:

Por esto entro [per] segunda vez animoso a contraer empeño con mis favorecedores, ofreciéndoles en este segundo catálogo, con la misma moderación de precios que tienen experimentada, unas obras tan voluminosas y de tanta consideración y coste que hasta ahora nunca se habían hallado venales en las tiendas de esta ciudad, ni aun en las del Principado; y el que las apetecía, o por gusto o por necesidad, sólo podía conseguirlas por medio de algún sujeto que tuviese correspondencia en los países extranjeros, padeciendo un considerable perjuicio en el precio y tal vez mayor en el retardo.

[...]

Y si se añade a la facilidad de hallar unas obras, antes de tan difícil hallazgo y asecuración [sic], aquella nada despreciable circunstancia de la comodidad en el precio,

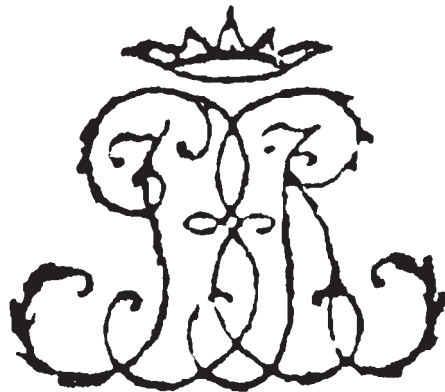
pues se logran por mi conducto muchas de ellas encuadernadas a menos precio del que costaban en papel en los países de su origen, me lisonjeo de ser acreedor al favor que solicito.

Van en este catálogo anotados los precios correspondientes a cada uno de los ejemplares, para que, al paso que sepa el público su moderación, esté inteligenciado de que serán iguales en todos los compradores y sin la menor alteración.

Gibert també brindava un servei d'importació de llibres impresos a Venècia, amb l'afegitó que només es veia impedit de rebaixar preus en el cas de les edicions particulars; i aprofitava encara l'avinentesa del catàleg per exhibir, en el castellà cantellut i pedregós de la seva prosa, la riquesa de tipus (n'hi ha que diuen que també en fonia) amb què comptava el propi taller d'impremta:

Si alguno gustase de otras obras distintas de las que van el catálogo, impresas en Venecia, ofrezco también agenciar su pronta remesa a precios igualmente

Marca d'impressor,
en forma d'anagrama,
de Carles Gibert

moderados, a excepción de aquellas obras que sus autores o algunos particulares hacen imprimir a su cuenta y expensas, que por ser inasequible de aquellos alguna comodidad o moderación en el precio no me es arbitrable el ofrecerla.

[...]

Con esta ocasión me ha parecido dar al público muestras de los varios grados de letra de que está abastecida mi imprenta, que son las que en que va impreso este prólogo.

Afegim-hi que un plet que Gibert va tenir amb el dramaturg madrileny Ramón de la Cruz arran d'una edició pirata d'una comèdia seva i, doncs, amb els drets d'autor com a teló de fons, ens informa igualment d'algunes coedicions que el nostre home fa amb Manuel Quiroga, llibreter i editor de Madrid. Per poder arrodonir el cicle de producció del llibre, a més, Gibert es fa construir a Gelida un molí paperer, el primer que s'instal·la en aquell municipi de llarga i acreditada tradició en el ram. Així, la llicència per establir el molí en qüestió, Gibert la rep el desembre de 1777. Amb l'aval d'aquest currículum i amb l'audàcia inherent al seu caràcter, el 1775 fa redactar per un notari una informació, corroborada per quatre testimonis reclutats per ell mateix, relativa a l'eficàcia i bondat de la seva activitat impressora. Una informació encaminada a sol·licitar a la cort el càrrec d'impressor reial a Catalunya, càrrec vacant d'ençà de la mort de Tomàs Piferrer. Al capdavant, la pretensió de Gibert no va reeixir (el títol d'impressor reial passa a Eulàlia Macià, viuda del Piferrer difunt), però el document notarial que n'ha quedat il·lumina sobre les característiques del seu establiment i sobre l'elevada opinió (altrament ja constatada) que tenia el

A la pàgina següent, gravats sortits de l'obrador de Carles Gibert amb figures de representants de la justícia

personatge de si mateix. Així, els dos punts sobre els quals es garanteix la informació, avalada pels testimonis, són els següents:

1. *Primeramente, que esta parte de Carlos Gibert tiene en el día establecida en la presente ciudad una imprenta [sic] sumamente acreditada, abastecida de toda especie de caracteres de letra, con cuatro prensas corrientes, las que no tiene otra imprenta alguna de la misma ciudad, y es verdad, público y notorio.*

2. *Otrosí dice: que esta misma parte de Carlos Gibert, a costa de una suma aplicación y crecidas expensas, ha logrado que las impresiones que hasta ahora se han hecho en su imprenta fuesen las mejores y más curiosas que se han hecho en esta ciudad, de manera que, atendidas sus circunstancias, tiene en el día mayor proporción que ninguna otra de la misma ciudad para desempeñar el empleo de Impresor del Rey Nuestro Señor (que Dios guarde), y es verdad, público y notorio.*

Tot i aquest dinamisme i aquesta capacitat emprenedora en els fronts més diversos, Gibert va viure sovint assetjat per problemes econòmics i per creditors. Així, el 1800 l'empresonen per deutes. I el 1807, quan tenia a la vora de setanta anys, el seu nom figura al cadastre de llibreters i impressors com a pobre de solemnitat. ¿Es tractava, com diu Jaime Moll, d'un ardit fiscal o bé de la trista fi d'un home d'empresa? Fos com fos, la gran varietat dels aproximadament 170 títols que Gibert edita i/o imprimeix entre 1758 i 1797 constitueix un altre dels seus atractius.

La religió hi continua pesant, però ja no és, ni de bon tros, la matèria hegemònica, per bé que s'hi troba la usual multitud de gèneres: hagiografies, tractats morals, pastorals i discursos episcopals (un dels quals és del bisbe Francesc d'Armanyà), festivitats, drames sacres, oracions, homilies (una de les quals, de 1791 i traduïda de l'italià, versa sobre "*la lectura de los libros prohibidos*") i sermons, sovint de bufada grandiloqüència retòrica (com el següent, pronunciat per Rafael Puntí el 1797: *Un ignorante sabio que, apoyado siempre sobre el santo temor de la Divina Justicia e infalibles verdades de la Divina revelación, venció, rindió, arrolló la sabiduría mundana y todos sus aliados*). La major part del catàleg de Gibert es vincula, però, a la literatura, representada gairebé en exclusiva per obres teatrals, sobretot del moment. En efecte: Gibert edita una col·lecció de comèdies i tragèdies que, sovint anònimes i traduïdes del francès i de l'italià, s'escenificaven aleshores a Barcelona. El criteri que sembla guiar-lo es basa en l'actualitat més rabiosa, atès que quan un títol esgotat corresponia a

De la mateixa sèrie de gravats estampats per Gibert, representació de diferents oficis

una obra que ja no es representava el substituïa sense manies per una altra d'èxit en aquell moment, que ocupava així el lloc numèric de la substituïda dins la col·lecció. Dos dramaturgs menors, José Concha i Juan de la Cruz Cano, amb una dotzena de títols cadascun, s'erigeixen en una mena d'autors de la casa. Altres escriptors de més nom, en canvi, hi tenen una presència escadussera, sempre en el terreny teatral: Iriarte, García de la Huerta, Jovellanos i Moratín fill. I convé subratllar l'aparició de traduccions de tres creadors de primera fila: Racine (*Fedra* i *Mithridates*), Voltaire (*La Zaida*) i Goldoni (del qual es publiquen quatre comèdies: *El logrero*, *El prisionero de guerra*, *El buen médico o la enferma por amor* i *El criado de dos amos*). El repàs de la resta de la producció de Gibert resulta ja molt més fragmentat. L'àmbit mèdic consta d'una patologia (com el *Tratado patológico teórico práctico de las heridas y úlceras*, obra de Domènec Vidal de 1783), de tres manuals destinats a

l'ensenyament (del Reial Col·legi de Cirurgia de Barcelona i de l'Escola de Palma de Mallorca), d'algun dictamen i d'un parell de textos de sanitat militar, el clàssic de Francesc Puig (*Tratado teórico práctico de las heridas de armas de fuego*, de 1782) i un de l'àmbit hospitalari de Baltasar Manuel Boldo (*Discurso sobre las ventajas que los jergones llevan a los colchones para los hospitales del ejército*, de 1794). S'hi han d'afegir encara dues publicacions jurídiques (un tractat i un discurs), cinc d'acadèmiques (necrologies, normatives i discursos), tres de relatius a l'ensenyament (amb un manual de primeres lletres i un altre de retòrica) i onze de caire oficial (dins les quals sobresurten vuit manifestos o proclames que, entre 1794 i 1795, criden a lluitar contra els francesos), tot plegat val a dir que d'interès migrat. Més importància té una traducció del *Compendio de la historia de España* en dos volums (1789), obra del pare Duchesne, i, també en dos volums, una *Historia natural, civil y geográfica de las naciones situadas en las riberas del río Orinoco* (1791), deguda al geògraf i missioner valencià Josep Gumilla.

Impremta i
edició fora de
Barcelona

A desgrat que, com ja he tingut ocasió de dir, diferents fonts informatives coincideixen a confirmar l'arribada de la impremta a un seguit de capitals de comarca al llarg del segle, de vegades aquestes notícies resulten incertes. És el cas, per exemple, de la Seu d'Urgell, on les meves indagacions m'han dut a concloure que, mancats com estem de proves tangibles, de fet la impremta al set-cents encara no hi arriba. En altres ciutats, com ara Manresa, és la inexistència d'estudis el que impedeix referir-s'hi amb l'atenció i el detall que caldria. A la capital del Bages, en efecte, tenim constància documental que la impremta la introdueix, ja el 1718, el moianenc Pau Abadal Fontcuberta, segon membre de la fecunda dinastia d'impressors i gravadors d'aquest nom. Amb els Abadal ens trobem, per cert, davant l'única empresa impressora i editora catalana que està en condicions de disputar a la Jolis-Pla el rècord de longevitat, atès que el fundador, Pere Abadal i Morató, paraire i xilògraf a Moià, mor el 1684, i que una de les branques familiars, la mataronina, apareix activa fins a 1971. De més a més, els Abadal esdevenen, al llarg del segle XVIII i bon part del XIX, artífexs molt destacats del gravat en fusta (sobretot boixos) a Catalunya; així, les seves planxes serveixen per il·lustrar un gran nombre de llibres i publicacions periòdiques, al costat de textos de consum: romanços, goigs, auques, naips i estampes. Doncs bé: no sembla haver-hi cap estudi sobre els Abadal manresans, i això que la seva activitat d'impressors s'allarga dos-cents anys, exactament fins a 1919.

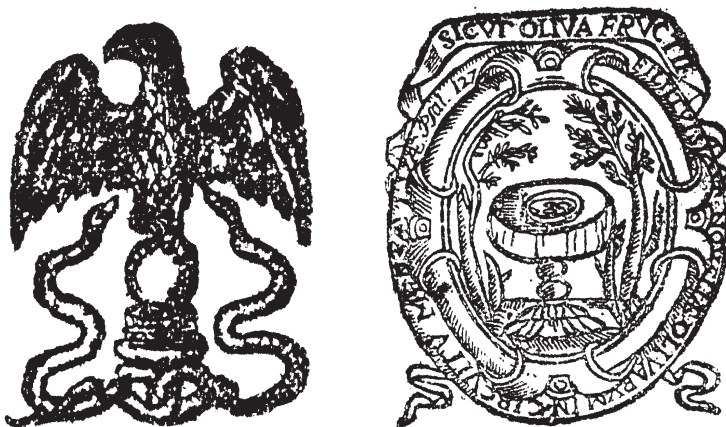
Girona

Com queda dit en el volum anterior d'aquesta obra, les dinasties dels Oliva i dels Bro protagonitzen en exclusiva el món del llibre gironí del set-cents. El fundador de la primera, Francesc Oliva, fill d'un metge de Sant Hilari Sacalm, comença per establir-se de llibreter en dues botigues del carrer de les Ballesteries de Girona, on el 1686 es casa amb Anna Just, filla d'un barretaire de la mateixa ciutat. El 1703 el matrimoni compra a la viuda de Jeroni Palol l'utilatge de l'impressor difunt i, paral·lelament a la llibreria, comença l'activitat de la impremta Oliva, que en la primera etapa es mostra poc fecunda. La guerra i la poca salut de l'impressor, que mor el 1713, devien tenir la culpa de la mitja dotzena mal comptada de títols posats en circulació, entre els quals mencionaré els dos volums de *Viridiarum artis notariatus sive tabelionum* (1704), obra del notari vigatà Josep Comes, el *Prontuario de materias morales* (1709), de Simón de Salazar, i una reedició catalana més del *Partinobles* (1712).

A partir de 1713 es fa càrrec de l'obrador l'hereu, Narcís Oliva i Just, mort abans de 1745, que com a llibreter aconsegueix de Tomàs Senant, impressor aleshores de la Universitat de Cervera (i més endavant el primer del segle a Lleida), l'exclusiva de vendre a Girona els llibres escolars estampats per les premses cerverines. Dins la producció coneguda de Narcís Oliva i Just, difícil de quantificar perquè del seu taller i del del seu fill (del mateix nom) en surten molts llibres sense data, excel·leix, per l'acurada presentació formal, el *Rituale Ecclesiae et Dioecesis Gerundensis*

(1736), que encarrega el bisbe Baltasar de Bastero i que, imprès a dues tintes, incorpora notacions musicals i caplletres ornamentals. Al seu costat hi figuren títols de caire exclusivament religiós, com ara aquestes dues traduccions: *El director de las almas* (1723), de P. J. Pinamonti, i el *Tractat de la imitació de Cristo i menyspreu del món* (1739?), de Tomàs de Kempis, traduït pel prevere perpinyanès Pere Bonaura.

Més abundant i variada és la producció del seu fill, Narcís Oliva i Nadal, llibreter i impressor fins a 1803 que ocasionalment arrenda també a l'ajuntament gironí un molí paperer situat al barri del Mercadal. Conserva igualment del seu pare l'exclusiva de venda dels llibres escolars cerverins, que coneixem amb detall gràcies a un document de 1757 que especifica títols i nombre d'exemplars de cadascun i fins i tot el marge comercial per al llibreter (el 10%). Així, s'hi troben més de 300 exemplars de Ciceró, més de 200 de Nebrija, 125 d'Erasme i a prop de 100 de Marcial,

Dues marques d'impressor de Francesc Oliva

al costat de quantitats més elevades encara de llibrets de menor relleu. En paraules d'Enric Mirambell, “són xifres molt respectables per a una llibreria al servei de la ciutat de Girona”. La producció impresa de Narcís Oliva fill, que deu sobrepassar llargament la cinquantena de títols (alguns dels quals coedita amb el vigatà Pere Morera), apareix dominada pel tema religiós (obres de devoció i de litúrgia, tractats teològics, sermonaris, novenes, hagiografies), que alterna sobretot amb manuals destinats a l'ensenyament. Dins el primer àmbit citaré un *kempis*

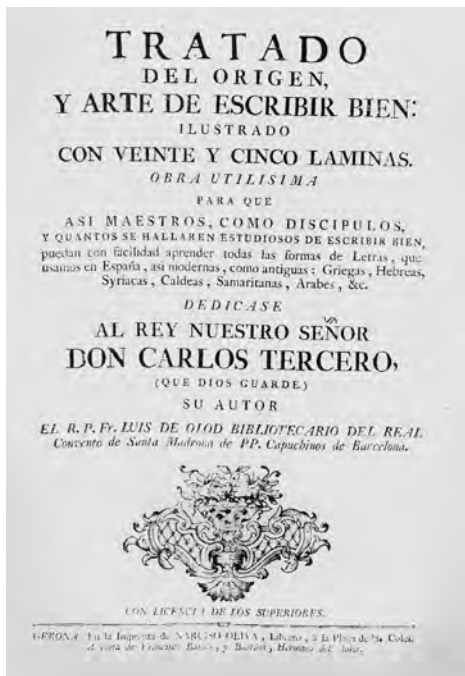
Portada d'una de les millors estampacions de Narcís Oliva i Just

en llatí (*De imitatione Christi*, potser de 1762); el *Discurso médico moral de la información del feto por el alma desde su concepción y administración de su bautismo* (1785), qüestió de permanent actualitat que tracta la sens dubte inspirada ploma del metge Josep Anton Viader i Pairachs; el *Manuale Ritualis Ecclesiae et Diocesis Gerundensis* (1788), encarregat en aquesta ocasió pel bisbe Tomàs Lorenzana; els *Casos raros de la confessió* (sense data), traducció de l'obra del jesuïta Cristóbal de Vega; la *Vida y milagros del glorioso San Antonio de Padua* (sense data), de Miquel

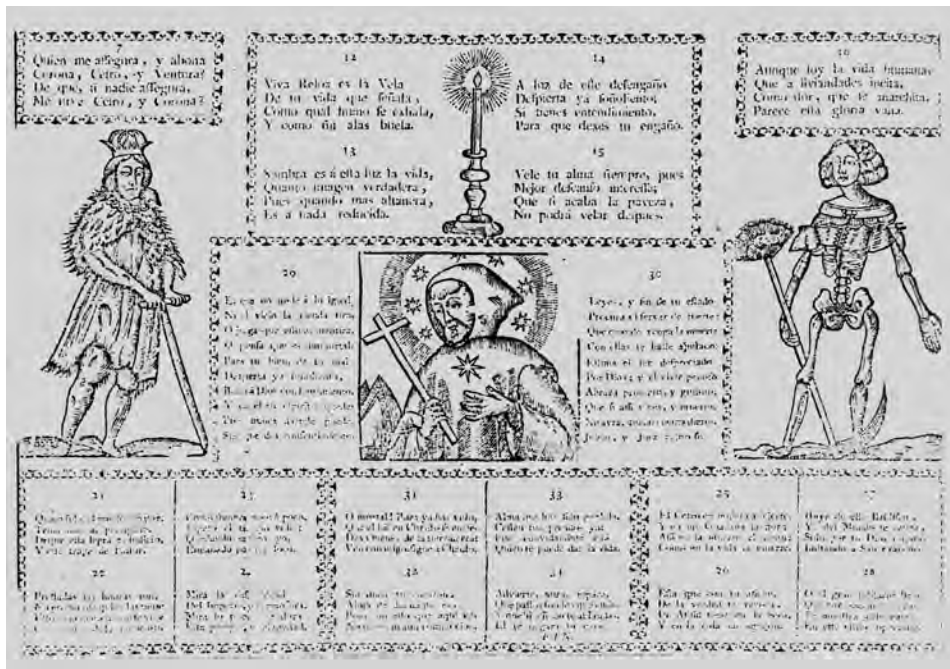
Portada i làmina interior d'un títol imprès per Narcís Oliva i Nadal el 1766

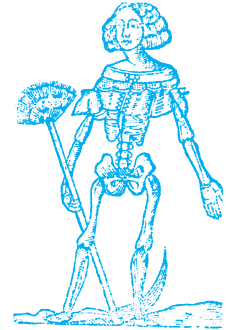
Pàgina d'un full volant que, amb el títol *Navegación para el cielo*, surt de l'obra de Narcís Oliva i Nadal cap a 1750

Mestre; i el *Foment de la pietat i devoció cristiana que s'alcança per lo exercici de l'oració mental* (sense data), degut a Josep Llord. Al món escolar pertanyen títols, entre altres, com *Arte caligráfica o elementos del arte de escribir* (sense data), d'Antonio Espina; *Significaciones castellanas y catalanas de todos los nombres y verbos contenidos en todo el Arte de Elio Antonio de Nebrija para descanso y utilidad de todas las escuelas de gramática* (sense data); *Dialogistica linguae latinae exercitatio* (sense data), de Joan Lluís Vives; i *Compendio breu de les quatre regles de l'Aritmètica* (sense data), obra de Francesc Ifern,

prevere de la catedral gironina. Els descendents de Narcís Oliva i Nadal continuen el negoci familiar fins a mitjan segle XIX. Me n'ocuparé al volum següent.

Un germà petit de Narcís Oliva i Just, Antoni, inaugura una segona branca d'impressors gironins d'aquest cognom. De fet, Antoni Oliva comença fent de llibreter, instal·lat al carrer de les Ballesteries cantonada amb el de la Força. Com a tal, i de forma idèntica al seu germà gran a Girona, el 1729 obté de Tomàs Senant, l'impressor de Cervera ja al·ludit, el privilegi de vendre a Figueres les publicacions escolars de la universitat

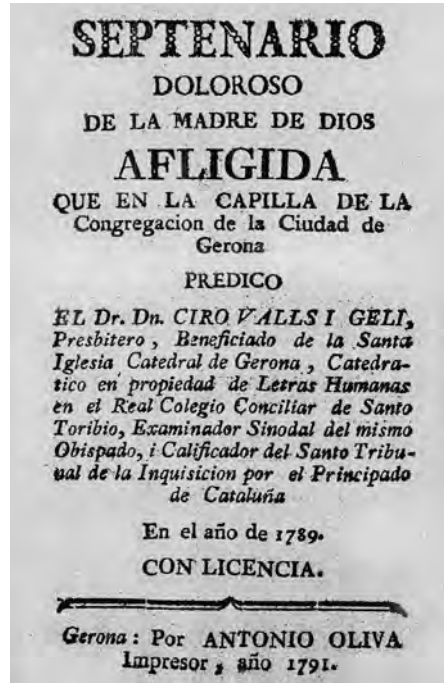

Aquest mètode de guitarra, obra de Joan Carles Amat, és una de les obres de més èxit de l'autor. Aquesta reedició la publica Antoni Oliva i Just cap a 1750

cerverina. De manera que quan el 1737 una riuada de l'Onyar li inunda la botiga, el dipòsit de llibres arribat de Cervera rep de valent, cosa que li fa trontollar seriosament l'economia. Aquesta devia ser una de les circumstàncies que expliquen que el 1744 Antoni Oliva s'establís també com a impressor, amb material comprat a un col·lega gironí, Gabriel Bro, a qui tot seguit em referiré. En el cens d'obres impreses per Antoni Oliva i Just fins a 1780, any probable de la seva mort, destaca amb llum pròpia la primera edició de les *Instruccions per a l'ensenyança de minyons* (1749), celebèrrim tractat pedagògic de Baldiri Rexach reiteradament reimprès, sovint a les premses de les dues branques dels Oliva. La mal comptada dotzena i mitja restant de títols no presenta, ni de bon tros, tants atractius. Està integrada pels volums o volumets religiosos del caire ja conegut (com *l'Exercici del cristià per encomanar-se a Déu*, obra de Josep Ullastre de 1772) i per alguns tractats filosòfics, entre els quals consignaré *l'Índice de la filosofía moral cristiano-política* (1753), degut a Antoni Codorniu, i la *Philosophie jesuitico-peripateticae synopsis* (1757), de Raimon Clairà.

Aquest taller d'Antoni Oliva no el continua l'hereu, mort abans que el pare, sinó un nét, Antoni Oliva i Ferran, actiu entre 1780 i 1797. Se li deuen una vintena d'obres, la gran majoria religioses, entre les quals trobem aquestes dues hagiografies: *El il·lustre obispo y mártir San Narciso* (1792), de Cirus Valls i Geli, i *Vida y milagros del príncipe de los anacoretas, San Antonio Abad* (sense data), traduïda del francès. Fugen d'aquest terreny predominant un tractat mèdic del ja conegut Josep Anton Viader i Pairachs (*Reflexiones*

G

sobre las enfermedades que afligen a las tropas del Real Ejército del Rosellón, de 1794) i l'enèsima reedició, sense data, del *Partinobles*. Mort sense descendència masculina, Antoni Oliva i Ferran deixa d'hereva la pubilla, Maria Oliva i Gispert, que es casa amb el llibreter Agustí Figaró. Aquest enllaç permet que la impremta pervisqui al llarg del segle XIX.

Com la dels Oliva, la nissaga dels Bro es desdobra, i un dels tallers, bé que amb un altre nom, té una llarga continuïtat. El fundador, Gabriel Bro, francès del *midi* (probablement nascut a Rodez), arriba a Girona a

Mostra dels volums religiosos impresos per Antoni Oliva i Ferran

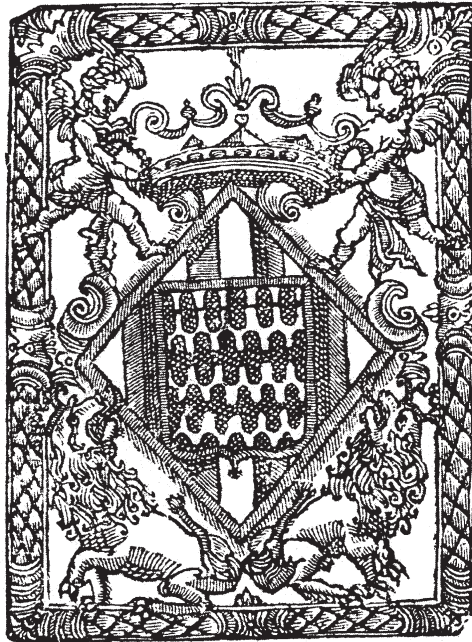

principis de segle procedent de Barcelona, on la seva nacionalitat, en el context de la guerra contra França, li havia creat serioses dificultats professionals i personals. Instal·lat successivament a la plaça de Sant Pere i a les Ballesteries, el 1703 forma societat amb el llibreter Rafael Trellas, amb el qual comença a imprimir l'any següent. Trellas mor de forma prematura ben aviat (abans de 1708) i Bro es queda sol al capdavant del taller, l'activitat del qual resulta, en conjunt, minsa i primparada. Acabada la guerra de Successió, i atès el seu historial de francès perseguit pels austriacistes, Gabriel Bro obté el nomenament d'impressor reial,

Una de les publicacions de la societat formada per Gabriel Bro i Rafael Trellas

càrrec que, pel que sembla, no l'ajuda pas a remuntar els trencacolls econòmics que l'assetgen tota la vida. "Sofrí privacions i fins i tot misèria", remata Enric Mirambell. Per torna, la salut tampoc no l'acompanya, i quan mor, el 1743, amb més de vuitanta anys, en feia més de tretze que era cec. El taller passa al seu fill, del mateix nom, d'una existència i trajectòria tan atribolades com la del pare. D'aquí que, el 1744, se'l vengués, com ja hem vist, al també impressor Antoni Oliva i Just. No es fa estrany que, en aquestes circumstàncies, la producció tipogràfica dels Gabriel Bro pare i fill no fos "ni brillant ni abundosa" (el judici

torna a ser de Mirambell). Citaré, això no obstant, una edició sense any (però datable entre 1704 i 1708) de les *Institutione grammaticae* de Nebrija, una altra, també sense data, de la *Vida y virtudes del venerable fray Gabriel Maciá de Canet* i encara una tercera del *Tractat breu i explicació dels punts de la guitarra* (1744), de Joan Carles Amat.

La segona branca dels Bro, més esponerosa des de tots els punts de vista, la inaugura un germà de Gabriel Bro pare, Jaume Bro. També llibreter i també establert, cap a 1708, a les Ballesteries, la producció de Jaume Bro gira al voltant de la trentena d'obres, algunes de poca entitat però d'altres de notori relleu, com el *Manuale ritualis Ecclesiae et Diocesis Gerundensis* (1737). Hi predomina el contingut religiós, amb novenaris, hagiografies (com la *Vida portentosa del molt insigne sicilià lo beato Benet de Palerm*, de 1757), devocionaris (per exemple, els *Ejercicios del cristiano ansioso de su salvación*, obra de Francesc Garau de 1733) o normatives per a l'activitat pastoral (a l'estil de les *Regula cleri, seu magisterium clerici*, tercera edició, de 1755, d'un tractat de Jaume Planat). També hi tenen una presència rellevant, però, els clàssics (els *Disthica moralia* de Cató, sense data), els manuals geogràfics (una *Descripción de todas las provincias, reinos, estados y ciudades principales del mundo*, traducció de l'italià de 1748 deguda a fra Jaume Rebullosa), alguna aritmètica (*Llibre fàcil de comptes fets o tarifa general de tota moneda*, cèlebre obra de François-Bertrand Barrême repetidament reeditada, aquest cop sense any) i novel·letes de consum en català (el *Pierres de Provença* i el *Partinobles*, totes dues sense datar). Jaume Bro devia

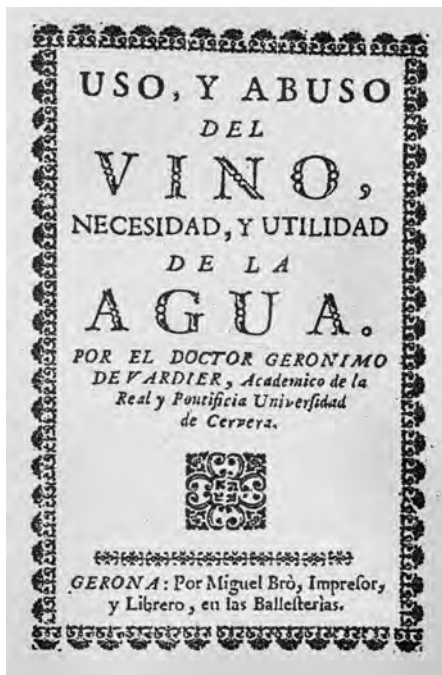

morir cap a 1770. Deixa dos fills: el gran, Miquel, s'incorpora al taller del pare després que el petit, Josep, l'hagi abandonat per desavinences familiars.

Miquel Bro firma el 1777 una concòrdia amb el seu germà Josep, barallats com estaven tots dos per litigis professionals. De la seva producció en solitari, situable entre 1770 i 1780 (any de la seva mort) i ben escassa, en sobresurt una edició de les *Bucòlicas* de Virgili, que tradueix al castellà el gironí Pere Bes i Labet. Un fill de Jaume Bro, Francesc, mort cap a 1811, hereta el taller,

Del taller de Jaume Bro en surt aquesta geografia, traduïda de l'italià

V
A

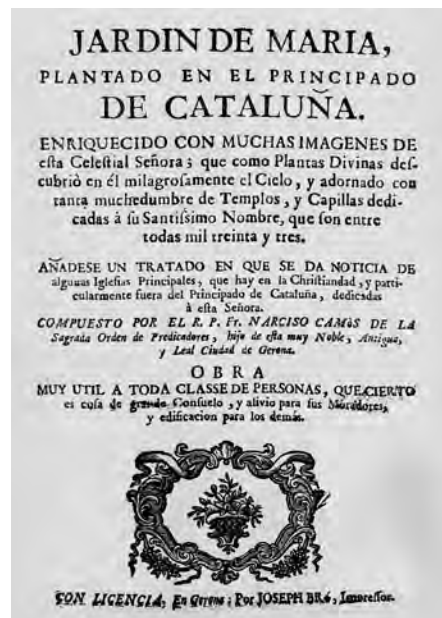
Un dels pocs
títols impresos
per Miquel Bro

que després d'ell desapareix. A Francesc Bro li devem, dins la seva minsa producció, una reedició del *kempis* en la traducció catalana de Pere Bonaura i unes *Faules* d'Isop.

Per contrast, la trajectòria del fill petit de Jaume Bro, Josep, resulta molt més consistent, fins al punt que esdevé l'impressor de la família més fecund i més conegut. Casat amb Magdalena Lanús, comença a treballar en el taller familiar, del qual s'emancipa el 1750 a causa de desavinences amb els pares. De casa en surt amb la llegítima, i amb l'utilitatge

d'impremta que instal·la, juntament amb una llibreria, als quatre cantons de les Ballesteries. La documentació exhumada per Enric Mirambell ens el presenta com un actiu comerciant, que compra i ven cases i terrenys i adquireix un cert protagonisme en la vida ciutadana. El 1751 firma un conveni com a llibreter per vendre llibres impresos per la Universitat de Cervera. El 1752 obté el reconeixement d'impressor reial, càrrec que, com ja s'ha dit, havia recaigut primerament en Gabriel Bro, aleshores ja desaparegut. El 1782 comença a pagar al convent dels Carmelites Descalços de Barcelona l'import de la compra de tipus d'impremta. L'any següent, 1783, arriba a un acord amb la casa

El 1772 Josep Bro publica la segona edició d'aquest cèlebre devocionari i legendari maria

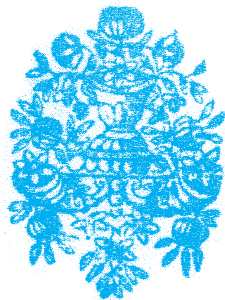
J

Ramondini, de Venècia, per saldar el deute que hi havia contret adquirint-hi llibres des de 1764. I el 1793, exactament el 4 de gener, estampa el primer número de la *Gaceta de Gerona*, la primera publicació periòdica gironina, de la qual també és editor. De la producció de Josep Bro, molt copiosa, en coneixem uns cinquanta títols i es compon sobretot de volums de petit format i extensió breu. A grans trets hi alternen les obres religioses amb les publicacions oficials, i els llibres d'ensenyament amb els pràctics o utilitaris. En el primer bloc assenyalaré, per exemple, *De sacrificio missae tractatus asceticus* (1758), de Joannes Bona; la *Font mística i sagrada* (1762), de Francesc Bausells; i, sobretot, els *Ejercicios espirituales* (sense data), de sant Ignasi de Loiola. Al segon bloc hi pertanyen títols com el *Llibre que conté lo augment de moneda d'or, conforme a la real pragmàtica de 17 de juliol de 1779* i una reedició de la *Nueva Planta de la Real Audiencia del Principado de Cataluña*, probablement de 1775. Del bloc escolar convé ressaltar *Dialogistica linguae latinae exercitatio* (1759?), de Joan Lluís Vives; l'aritmètica de Barrême citada més amunt; una reedició més de la *Peregrinació del venturós pelegrí*; i la *Clara explicació de les parts de què consten les oracions gramaticals*, obra sense data deguda a fra Josep Micola. Dins el quart bloc, finalment, hi encaixa de ple la *Guitarra española* (1745), de Joan Carles Amat; el *Nuevo arte de cocina* (1770), de Joan Altamiras; i el *Tratado de herrar caballos* (1776), obra de Diego Álvarez Calderón de la Barca. Tot i haver-se casat dos cops, Josep Bro mor (1794) sense fills, de manera que la segona dona, Maria Nicolau, passa a fer-se càrrec del negoci.

Entre 1794 i 1796, en efecte, és Maria Nicolau (Maria Bro al peu d'impremta) qui fa anar el taller, auxiliada des d'un principi per un seu germà, Fermí, anomenat el mateix any 1794 procurador dels béns de l'impressor difunt. En aquest trienni, presidit per la guerra contra França, Maria i Fermí Nicolau difonen llibre religiós (oficis de difunts o l'oració fúnebre per la mort del bisbe Lorenzana) i publicacions oficialistes relatives a la contesa bèl·lica (edictes o tractats de pau). Val a subratllar, en especial, l'aparició, el 1795, del *Correo de Gerona*, la segona de les capçaleres periodístiques de la ciutat després de la *Gaceta*, ja esmentada. El 1796, Maria Nicolau torna a casar-se i el taller tipogràfic passa exclusivament a les mans de Fermí, que el regenta, com veurem en el volum següent, fins ben entrat el segle XIX.

Fermí Nicolau reimpreix aquesta publicació oficial el 1801, impresa abans per Josep Bro, de qui fou cunyat i successor

Lleida

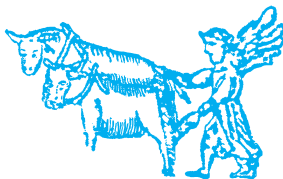
Amb la Paeria esdevinguda ajuntament i amb el bisbe de la diòcesi residint a Montsó fins ben bé 1735 (signes visibles de l'ocupació borbònica, que comença el 1707), la impremta lleidatana no es reinstaura fins a 1744, any en què s'estableix a la ciutat, procedent de Cervera, Tomàs Senant. És fama que de la capital de la Segarra, on feia d'impressor oficial de la universitat, el desplaça Manuel Ibarra, sens dubte un professional molt més ben qualificat. Un romanç imprès per Senant ens fa saber que, a Lleida, vivia a la plaça de la Sal, *“donde se encontrarán muchos romances, seguidillas, jotas, relaciones de comedias, diferentes estampas y otros diferentes papeles curiosos”*. Del seu obrador, actiu entre 1744 i 1760 i dotat de tipus gastats i d'utilitatge deficient, surten sobretot, en efecte, aquest tipus de gèneres menors, que revesteixen la forma de fulls volants o de plecs solts: goigs, estampes, romanços, novenaris i ara també cèdules reials (que difonien les disposicions oficials). Les obres de més envergadura, Senant les imprimeix per encàrrec del bisbat: les *Constitucions Sinodals* (1745) del bisbe Galindo; uns *Rudiments de la doctrina cristiana* (1752), obra del canonge Domènec Malegat; o les *Sacrae Constitutiones Sancti Laurentis Ilerdace* (sense data).

Tancada sense successor la impremta de Senant, la substitueix la dels Escuder, una família de dilatada continuïtat en el ram tipogràfic ciutadà. L'iniciador, Pere Escuder, llibreter i impressor al barri barceloní de Santa Maria del Mar, s'instal·la a Lleida versemblantment per ocupar la vacant tot just creada,

però abans es proveeix de nous tipus. Amb aquest propòsit, el 1759 compra a la foneria del convent carmelità de la Rambla barcelonina “15 arroves de lletra atanàsia a 12 peces de 8 lo quintar, en les quals hi ha posat 20 arroves de metall a 14 peces de 8 lo quintar”. Amb aquesta lletreria, el 1760 Pere Escuder envia a Lleida el seu fill Cristòfol, que comença a treballar el mateix any en un local nou, situat al carrer Major, i sens dubte amb maquinària també nova. D'aquell 1760 data, per exemple, un *Oficio de difuntos según está contenido en el Breviario Romano*, amb

Els gèneres populars i de consum són els més abundants en la producció de Cristòfol Escuder

notacions musicals, i una reedició més dels *Quatre-cents aforismes catalans*, de Joan Carles Amat. Pere Escuder compareixia a Lleida un any després, el 1761, mesos abans de morir. El succeeix l'hereu, Cristòfol, que estava casat amb Rosa Compte i Ferrando (germana del primer impressor documentat a Reus) i que durant una vintena llarga d'anys (1761-1793) revifa l'estampa lleidatana amb impressions molt diversificades i d'una apreciable qualitat mitjana. Des d'un punt de vista quantitatiu, sobresurten goigs, estampes, i romanços, entre els quals trobem alguns de tan divulgats com la *Historia de la linda Magalona*,

Una comèdia neoclàssica al gust de l'època

hija del rey de Nápoles, y del esforzado caballero Pierres de Provenza o la Historia del muy esforzado caballero Clamades. Es tracta d'uns textos que exigeixen la presència d'il·lustracions; d'aquí que es coneguïn molts i reeixits gravats al boix d'aquest impressor. Al costat seu s'arreglaren les cèdules reials: que se sàpiga, Cristòfol Escuder arriba a imprimir-ne més de cent vint. La resta de la seva

Gravat al boix de l'obrador dels Escuder

producció cau majoritàriament dins l'àmbit de la literatura religiosa, no sols en forma de fulls volants (oracions, indulgències i càntics) sinó de plec solts (els *Officium dicentam in festo Sancti*, consagrats a sants diferents) o de volums d'extensió variable: l'*Ordo* de la catedral o l'*Opusculum completens seriem celebrandi*. Completen aquesta temàtica la publicació d'obres de dos oradors sagrats, el teòleg urgellenc Joan Baptista Arajol i Lledós, canonge de la catedral lleidatana (*Sermón de los no nacidos y abortados* o *Sermón en la fiesta de la Asunción de María*), i el caputxí andalús Fray Diego José de Cádiz, de qui Escuder estampa sis peces oratòries per encàrrec del convent de caputxins de la ciutat.

Mort Cristòfol Escuder el 1793, l'obrador passa a mans de la viuda, Rosa Escuder (de soltera, Compte), i de la filla Rosalia, que fins al 1799 es mantenen en una línia de total continuïtat. En aquell any, però, Rosa Escuder renova la impremta amb la compra de tipus (un altre cop al convent carmelità de Barcelona) i relança el negoci, al qual incorpora el 1801 com a oficial major un cunyat, Bonaventura Corominas,

Marca d'impressor de
Rosa Escuder

que amb el temps n'esdevindrà l'amo. De moment, i fins a l'esclat de la guerra del Francès, els llibres que Rosa Escuder estampa semblen fills d'encàrrecs d'organismes oficials. Mencionaré, a tall d'exemple, les *Ordenanzas dispuestas para el buen régimen y gobierno de las acequias de la ciudad de Lérida* (1796) i la *Colección de órdenes relativas a la Nueva Planta de la Real Audiencia de Cataluña*, obra d'Antoni Sanmartí. La trajectòria i continuació de la impremta de Rosa Escuder a partir de 1808 pertany ja de ple al segle XIX.

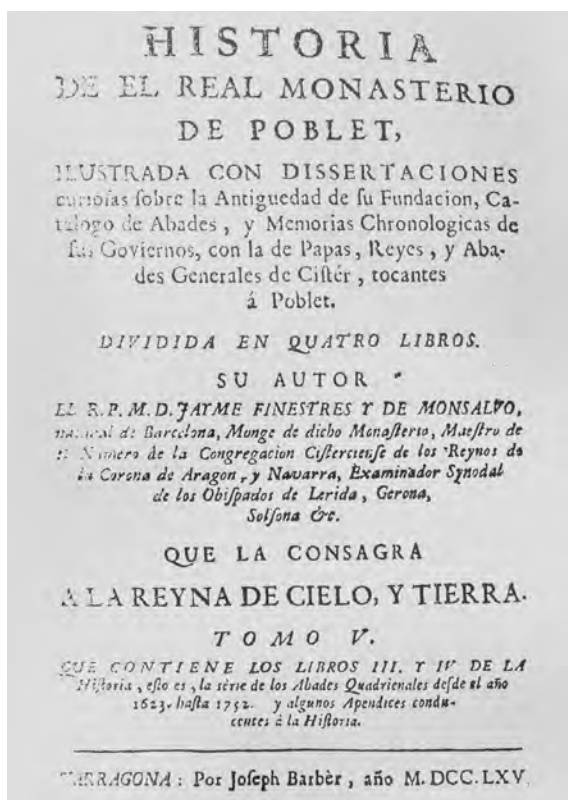
Tarragona

Des de mitjan segle XVII, la capital tarragonina passa gairebé un segle pràcticament sense impremta. Així, si en la segona meitat del sis-cents amb prou feines trobem actiu un impressor de ben poc relleu, al llarg del set-cents hem d'esperar a 1746 per trobar-ne un altre d'estable. Per entendre un panorama tan desolat cal recórrer a un seguit de causes, entre les quals hi ha els episodis bèl·lics (especialment devastadors a Tarragona), la desaparició de la Universitat el 1701 i, en fi, el desinterès dels successius bisbes, que quan escadusserament volen difondre algun text pastoral o litúrgic acuden a imprentes foranes, singularment barcelonines.

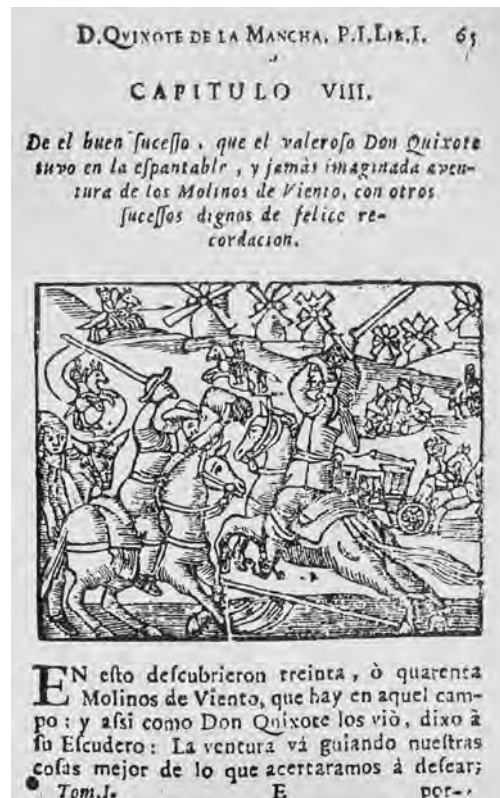
Sigui com vulgui, de 1746 data el primer llibre conegut de Josep Barber, parent sens dubte de l'impressor homònim que treballa a Cervera durant l'absència de Manuel Ibarra (com s'explica en aquest mateix capítol) i documentat fins a 1771, per bé que a partir de 1764 la seva activitat s'espaiava notòriament. Exceptuant una

edició en quatre volums de *Don Quijote de la Mancha* (1757), il·lustrada per cert amb gravats manllevats a Joan Jolis, i el cinquè volum de la *Historia del Real Monasterio de Poblet* (1765), de Jaume Finestres, el conjunt de la seva producció, exclusivament religiosa, està integrada per sermons (el *Sermón fúnebre en las Reales Exequias de Felipe V*, de 1746, o el *Sermón*

Amb l'edició del cinquè i darrer volum, Josep Barber completa aquesta cèlebre història de l'erudit Jaume Finestres

a *Santa Tecla*, de 1749 i degut al pare Caresmar), hagiografies (com el *Triunfo de la omnipotencia en la vida, martirio y milagros de Santa Tecla*, obra de Jaume Vilar de 1746), textos litúrgics (un *Ritual* del monestir de Santes Creus de 1747, per exemple) o devocionaris (a l'estil del *Jardín de flores de virtudes*, degut a Francesc Romeu i de 1754).

Pàgina de l'edició del *Quixot* publicada per Josep Barber el 1757

Des de 1751, si abans no, treballava també a la ciutat, exactament al carrer Major, un altre impressor, Magí Canals, el primer llibre conegut del qual, justament d'aquell any, devia ser un encàrrec episcopal: *Tres Missae pro defunctis in die commemorationis omnium fidelium defunctorum*. Del seu obrador, com del de Barber, en surt una tirallonga de títols religiosos d'escassíssima entitat: novenes, sermons, missals, doctrines i catecismes. Citaré, per donar-ne algunes mostres, uns *Entretenimientos sobre los principales puntos de la Doctrina Cristiana* (1758); el *Camí espaïós i ample de Déu als hòmens* (1764); la *Mina riquíssima de tresors* (1766), deguda a Isidre Febrer; o *La perfecta religiosa* (1781), obra traduïda del francès. Entre la producció diguem-ne profana amb prou feines sobresurt una edició més, sense data, del *Partinobles*, falcada en aquesta avinentesa per unes dècimes burlesques atribuïdes al Rector de Vallfogona. A partir de 1780, i coincidint amb un cert reviscolament cultural de la ciutat que en bona part es deu a l'arquebisbe Francesc d'Armanyà, Magí Canals comparteix l'obrador amb Pere Canals, germà o fill seu que des de 1793 ja treballa en solitari. En aquest segon període, la impremta Canals continua estampanyant sobretot llibre religiós (com els sermons i les pastorals de l'arquebisbe Armanyà), però ara i adés sorgeix algun títol de tema històric: la *Noticia histórico-cronológica de los sucesos de Valencia en 1779*, de Pedro Arcos Lozano, o les *Memorias históricas del Principado de Asturias* (1794), degudes al canonge Carlos Benito González de Posada. Just el 1800, de l'obrador se'n fa càrrec Maria Canals, ben segur que la viuda de Pere, de la qual tan sols es coneix el *Purgatorio de difuntos y despertador de vivos* (1800), obra de Francesc Taradell.

Vic

El primer impressor, Pere Morera, fill d'un moliner paperer de Sant Celoni, treballava ja a la capital d'Osona (al carrer de Gurb) abans de 1743, però no és fins a aquest any que hi estampa el primer text amb data (un oratori, probablement en llatí, als sants màrtirs Llucià i Marcià), mentre que el primer llibre d'un cert gruix ha d'esperar el 1747 (*Vida de la sierva de Dios soror María Alberta de Santo Domingo*, obra del dominicà Manuel Caralps). La copiosa producció de Pere Morera, que acaba instal·lant l'obrador sota les voltes de la plaça Major i que coedita alguns llibres amb l'impressor gironí Narcís Oliva i Nadal, consta d'un centenar llarg de títols, fruit sobretot d'encàrrecs de les autoritats civils i eclesiàstiques. Al marge d'un enfilall d'al·legacions jurídiques, en són mostra la *Relación de las festivas demostraciones con que la ciudad de Vique en los días 4, 5 y 6 de noviembre*

Marca d'impressor
estampada en una
coedició de Pere
Morera i Narcís Oliva

[de] 1759 celebró la proclamación del Rey Nuestro Señor D. Carlos III (que Dios guarde) (1759); les *Constitutiones Synodales Vicensis* (1748) del bisbe Manuel Muñoz i Guil; una *Philosophia aristotelico-tomista* en tres volums (1751-1752), “*ad usum Seminarii Tridentini Vicensis*” i obra d'Antoni Iribarren; un *Directorio moral que comprehende en breve y claro estilo todas las materias de la teología moral...*, de Francisco Echarrí (coedició amb Narcís Oliva sense data); o la primera edició d'una dissertació històrica de l'erudit Jaume Caresmar, *Sanctus Severus episcopus et martyr* (1764). Altres títols que escapen

Una de les publicacions oficials sortides de l'obrador de Pere Morera

d'aquests àmbits resulten d'una remarcable importància tipogràfica, cultural o històrica: un *Tyrocinium pharmaceuticum, theorico-practicum, galeno chymicum* (coedició amb Narcís Oliva de 1755); una reedició del *Lexicon ecclesiasticum latino-hispanicum* (coedició amb Narcís Oliva de 1756) de Diego Jiménez Arias; una altra del *Dictionarium seu Thesaurus catalano-latinus* (1757), de Pere Torra; encara una altra dels *Dialoguistica linguae latinae exercitatio* (ca. 1759), de Joan Lluís Vives; o unes *Máximas para la guerra, sacadas de las obras del Excelentísimo Marqués de la Mina* (1767).

Dues pàgines de *De imitatione Christi*, de Tomàs de Kempis, imprès a Vic per Maria Dorca, viuda de Pere Morera, el 1796

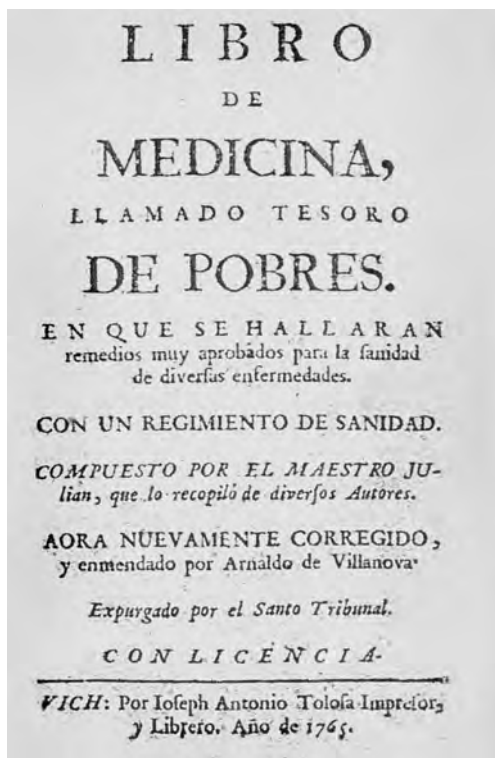

Pere Morera devia morir cap a 1764, perquè la seva viuda, Margarida Morera (Masvidal de cognom de soltera) el substitueix aquell any fins aproximadament 1770, moment en què un gendre seu, Joan Dorca, consta ja com a titular de la impremta. Aquesta situació es manté fins a 1794, any en què, mort Dorca, són la seva viuda, Maria Dorca (Morera de soltera), i fills els continuadors del negoci. Entre els fills sobresurt Joan Dorca i Morera, primer regent i després (1803) titular únic de l'obrador, que, com veurem en el volum següent, continua al llarg de les dues primeres dècades del segle XIX. Entre les estampacions de Joan Dorca pare, actiu, com s'acaba de dir, de 1770 a 1794, sobresurt un *Llibre del Rosari de Nostra Senyora*

del Roser (ca. 1770), traducció catalana d'un original de Jaime Barón; un *Catecisme de la Doctrina Cristiana* (1779), de fra Anton Manuel de Hartalejo; una *Miscelánea de varias observaciones sobre las más notables antigüedades de la ciudad de Vich* (1786), deguda a Antonio de San Jerónimo; o l'*Aviso caritativo a Don Joseph María de Uría Nafarrando y moral desengaño al público respecto a su "Aumento del comercio con seguridad de conciencia"* (1790), obra polèmica de Martín Benessat. Corresponents a la seva viuda, Maria Dorca, i als fills consignaré tres títols: un kempis en llatí (*De imitatione Christi*, de 1796), *El Pastor de Nochebuena* (1800), de Juan de Palafox y Mendoza, i uns *Ejercicios espirituales de retiro* (1800?), de Sor María de Jesús de Agreda.

La segona nissaga d'impressors vigatans la integren els Tolosa, actius durant 113 anys. L'únic que pertany de ple al set-cents és el fundador, Josep Antoni Tolosa i Horta, amb botiga i obrador a la plaça Major des de 1772, que imprimeix des de 1763 i treballa en especial per al bisbe i per al Seminari (i així, durant una colla d'anys, estampa les *Conclusiones* de les festes anuals a sant Tomàs i una pila de llibres escolars). La seva producció, integrada per un centenar de textos, presenta potser més variació que la de la competència Morera-Dorca. Així, s'hi troben tractats de medicina popular (*Libro de medicina llamado Tesoro de Pobres, en que se hallarán remedios muy aprobados para la sanidad de diversas enfermedades*, volum de 1765 degut al Maestro Julián), geografies (*Compendio curioso del Atla abreviado, el que con mucha claridad da noticia de todo el mundo y cosas inventadas*, obra de Ginés Campillo de 1769), retòriques, devocionaris

en francès (*Cantique sur le retour des ministres de la religion exilés. Sur l'air pleurez, mes yeux*, aparegut cap a 1792) o gramàtiques i altres textos destinats a l'ensenyament (*Modelos de retórica para uso de las escuelas o colección de ejemplos latinos...*, de 1786, *Segunda parte de la gramática latina*, de 1772, o *Selectae e Veteri Testamento Historiae ad usum eorum qui latinae linguae rudimentis imbuuntur*, potser de 1780). Entre els gèneres religiosos, majoritaris, destaca una història del santuari de Núria (*Història*

Un manual mèdic
publicat per Josep
Antoni Tolosa

i miracles de la sagrada imatge de Nostra Senyora de Núria, obra de Francesc Marés publicada cap a 1765 i sovint reeditada), diverses hagiografies (*Compendio histórico de la vida de San Joseph de Calasanz*, aproximadament de 1768, *Vida del Beato Miquel dels Sants*, traducció catalana de l'original d'Antoni de Sant Jeroni apareguda cap a 1782, o *Vida y milagros del príncipe de los anacoretas y padre de los cenobiarcas, Sant Antonio Abad*, potser de 1770), catecismes i doctrines (*Llibre del cristià per a cada dia, ab un breu compendi de la Doctrina Cristiana*) i, en fi, una colla de llibres de pietat i de devocionaris, entre els quals en trobem un de dedicat a sant Josep degut a l'impressor mateix (*Excelencias, virtudes y protecció del grande Padre y Patriarca San Joseph*, de 1786). Dels hereus i continuadors de Josep Antoni Tolosa (començant per la seva dona, Teodora, activa des de 1799) en tractaré dins el volum següent.

Mataró

El primer impressor que s'hi documenta, en solitari durant molts anys, és Joan Abadal i Gerifau, nascut a Manresa el 1754 i integrant de la quarta generació de la coneguda família d'estampers i gravadors. De fet, Joan, nét de Pau Abadal (pioner de la impremta a Manresa) i fill cabaler d'Andreu, treballa a l'obrador manresà de la família fins a la mort del pare (1778). Aleshores, en possessió de la llegítima i en col·laboració estreta amb l'hereu, Ignasi (que es queda al capdavant de l'empresa familiar), Joan Abadal s'instal·la a la capital del Maresme. Era l'any 1779. Per disposició testamentària paterna, a més,

l'hereu el proveeix de “diferents llibres, i altres efectes i mobles concernents a dit ofici de llibreter”. Entre els “efectes” s’hi comptaven boixos gravats i una premsa, estris amb els quals Joan Abadal comença a imprimir. Els seus primers clients, els escolapis (probablement responsables de l’anada de l’impressor a la ciutat), li encarreguen de seguida tres títols, apareguts el mateix 1779 i tots tres deguts a religiosos de l’orde: *De utilitate* i *Academia de letras humanas*, de Josep Pont, i *Dichos y sentencias espirituales*, obra d’Ildefons Ferrer.

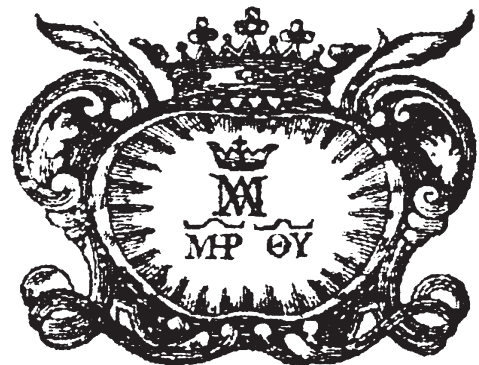
L’establiment mataroní dels Abadal (és a dir, la llibreria i la impremta) radicava, des de 1780, a l’actual número 48 de la Riera, just davant de l’Ajuntament. El 1782 Joan Abadal es casa amb una mataronina, Teresa Casamitjana. En aquells moments el taller ja mostrava una gran activitat, que es manté fins a finals del segle següent i que, entre altres coses, palesa el crèdit de la casa. Joan Abadal mor el 1830, als setanta-sis anys, però ja en feia uns quants que, malalt, no podia ocupar-se del negoci. Dels seus dos fills supervivents (entre nois i noies, en va tenir nou), el gran, Josep Calassanç, continua el negoci familiar a Mataró, mentre que el cabaler, Joaquim, obre a Puigcerdà el 1824 un taller tipogràfic que no acaba de rutilar, raó per la qual onze anys després, el 1835, es desplaça a Igualada, on finalment arrela aquesta altra branca dels Abadal tipògrafs i editors.

De bon començament, Joan Abadal imprimeix per als escolapis de Santa Anna una rastellera de títols, integrada tant per opuscles destinats a l’ensenyament (com ara *Ejercicios literarios de latinidad, poesía y retórica*, de 1785, *Breve compendio de las cuatro reglas fundamentales de la Aritmética o Primera parte*

de la gramàtica latina) com per hagiografies del fundador de l'orde (*Compendio histórico de la vida de San Joseph de Calasanz*). En segon lloc, cal consignar una cinquantena llarga de textos religiosos, compostos per tractats apològics i teològics, sermons, oracions i devocionaris (molts dels quals es deuen a autors locals): *Sermón de las Santas* (1783), de Jaume Matas; *Propositiones theologicae* (1800), de Lluís Barberí; *Florilegium parochorum* (1815), de Damià Sumalla; o *Devot novenari ... a venerar les llagues de S. P. S. Francesc...*, d'Arenys de Mar (sense data), de Pau Parassols. Ben aviat també, en tercer lloc, la impremta

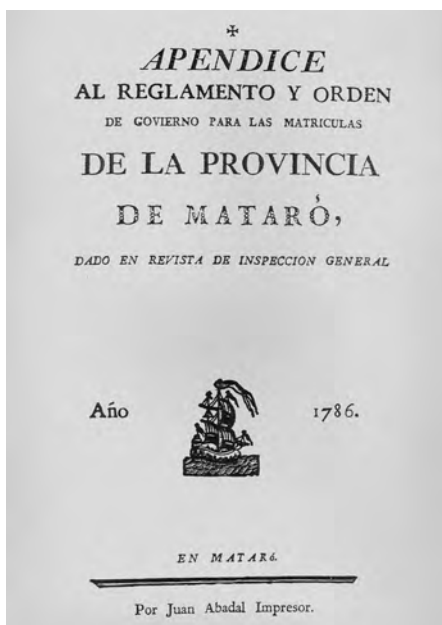
Una de les publicacions que estampa Joan Abadal per encàrrec dels escolapis mataronins

de Joan Abadal comença a tenir de clients diferents organismes oficials. Així, i després d'haver-ho sol·licitat, el 1786 obté permís “*para reimprimir las Reales Cédulas, e imprimir las órdenes para los lugares de ese Corregimiento*”, de manera que a partir d'aquell any estampa molta literatura d'aquest caire (ordres, pragmàtiques, cèdules, decrets i circulars), com ara l'*Apéndice al reglamento y orden de gobierno para las matrículas de la provincia de Mataró* (1786). Alhora, i sobretot ja entrat el segle XIX, Abadal rep molts encàrrecs de l'Ajuntament, no tan sols de llibres (com les *Ordinaciones de Policía de la ciudad de Mataró*, de 1818), sinó també del gavadal d'impresos

Joan Abadal també treballa per a diferents organismes oficials

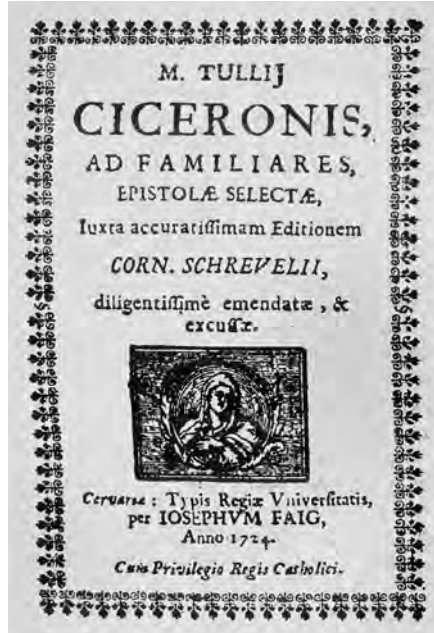
segregats pel municipi. Convé destacar igualment, en quart lloc, la feina que proporcionava a la impremta Abadal la incipient indústria tèxtil mataronina, que certament necessitava factures, rebuts i llibres de comptes, però simultàniament també marques de fàbrica, etiquetes i de tant en tant algun opuscle (com el *Manual de comptes fets per los que comercien en cotó*, de data desconeguda). En cinquè i darrer lloc, dels gèneres populars i de consum estampats per Joan Abadal (auques, romanços o catecismes), d'existència documentada, no ens n'ha pervingut per desgràcia cap mostra. Sí que en conservem, en canvi, un variat repertori de goigs.

Animal mitològic
del fons de gravats
de Joan Abadal

Cervera

A la capital de la Segarra la impremta s'hi estableix amb la Universitat, que, com ja hem descrit, gaudeix d'un privilegi d'impressió de llibres d'ensenyament que encén les ires dels professionals del llibre. En conseqüència, els impressors que hi treballen són sempre els oficials de la institució, l'obrador tipogràfic de la qual comença a treballar, dins l'edifici universitari mateix, l'octubre de 1721. Amb els dos primers professionals que se'n fan càrrec la Universitat no té gaire sort. El primer, Josep Faig (1721-1729), procedent de Barcelona, on s'havia guanyat un cert crèdit, l'empresona la Inquisició a la mateixa Cervera el 1724 per haver imprès sense llicència textos d'una confraria i, cosa molt pitjor, les autoritats universitàries l'acomiadren cinc anys després a causa de greus irregularitats comptables. Fruit de la seva activitat són títols com *Augustissimum morientis Dei-Parae...* (1722), de Josep Gallart i de Riquer, o *Divini Verbi...* (1728), degut a Ramon Blasi i Ferrer. Sobre l'honestedat financera del segon impressor actiu a Cervera, Tomàs Senant (1729-1734), sembla que no hi ha res a dir. Per contrast amb Faig, però, la Universitat ha de prescindir dels seus serveis perquè les seves impressions, descurades i farcides d'errates, aixequen sorolloses protestes. Per donar-ne una mostra citaré les *Selectae disputationes miscellaneae in Moralem Theologiam* (1732), de Feliu Genover, i la *Declaración copiosa de la Doctrina Cristiana* (1734), traducció de l'obra del cardenal i teòleg italià Roberto Bellarmino. Un cop destituït, Senant continua treballant a la ciutat fins a 1743, any en què, com hem vist, s'estableix a Lleida.

Tota una altra cosa és el tercer impressor, el saragossà Manuel Ibarra, que la Universitat pot fer venir des de Madrid, on s'havia format com a impressor (exactament al taller del seu oncle Marín). Ibarra treballa a Cervera des de 1735 fins a 1757, data de la seva mort, amb l'excepció del quinquenni 1749-1754, i hi estampa obres com l'*Heroica vida y ejemplares virtudes del venerable doctor D. Francisco de Queralt* (1736), deguda a Miquel Conill; els *Epigrammata* (1743) de Marcial; la *Suma de tiempos y otros rudimentos de la Gramática* (1743), d'Ignacio de los Valles; o la primera edició dels quatre primers volums de la *Historia del Real Monasterio de Poblet* (1753-

Una selecció de les lletres de Ciceró estampada per Josep Faig

1731

1756), del monjo i historiador Jaume Finestres. Parlen a favor de la trajectòria cerverina de l'aragonès la pulcritud tipogràfica, la integració en la ciutat (va ser enterrat en la sepultura de la congregació dels Dolors de Nostra Senyora) i el fet que al seu costat s'hi formés professionalment el seu germà petit, Joaquín. Es tracta, és clar, del gran Joaquín Ibarra, que després de l'experiència viscuda a Cervera s'instal·la el 1754 a Madrid, on substitueix el germà gran i esdevé un dels millors impressors europeus del segle. En el curs dels

Edició escolar
i esporgada dels
epigrames de
Marcial, impresa als
obradors de Cervera
per Tomàs Senant

anys 1749-1754, en què Manuel Ibarra retorna temporalment a Madrid, arrenda la impremta cerverina a una societat formada pels barcelonins Josep Barber i Joan Oliveras, a la qual es deuen títols com els *Estatutos y privilegios apostólicos y reales de la Universidad* (1750) o unes *Constitutiones Synodales* (1751).

Amb Manuel Ibarra difunt (1757), fins a 1770 és la viuda, Maria Antònia Ibarra (Cous de cognom de soltera), qui timoneja l'obrador universitari, on estampa obres com

Cervera tenia l'exclusiva d'edició de tots els llibres escolars, com aquest d'Anselm Turmeda, un dels més difosos a Catalunya fins ben entrat el segle XIX

U

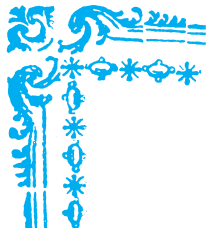
Maria Antònia Ibarra,
viuda de Manuel,
estampa aquesta
mostra de l'erudició
del gran jurista
Josep Finestres

una *Syntaxis* (1761) de Joan Torrella, les *Opera* (1761) de Virgili o *Sylloge inscriptionum romanarum quae in Principate Catalauniae* (1762), del catedràtic de Cervera Josep Finestres. En el seu haver hi sobresurt també una edició de les faules d'Isop (1768) en grec i en llatí, amb els caràcters grecs fets fer expressament perquè no en va trobar enlloc. A la seva mort la

responsabilitat del funcionament de l'obrador recau en una filla del matrimoni, Antònia Ibarra (1770-1788), per bé que en aquest període alguns títols duen al peu d'impremta el nom d'una no identificada Maria Teresa Ibarra. Es desconeix, per acabar, la identitat de l'impressor actiu a Cervera entre 1788 i 1801; s'ha suposat que, de forma provisional, la Universitat va posar les premses en mans d'operaris modestos i anònims. Sigui com vulgui, cap peu d'impremta no figura al capdavall de la portada dels volums estampats en aquesta darrera etapa del segle.

Reus

Rafael Compte i Ferrando (1738-1801), nascut d'una família tarragonina de llibreters establerta a Reus des de 1720, és el primer impressor documentat a la capital del Baix Camp. El primer text imprès que se li coneix, uns goigs de 1763, s'inscriu dins la línia que cultiva amb més assiduitat: romanços, devocionaris i llibres d'oracions i, singularment, tractats musicals, matèria a la qual s'orienta per tradició familiar. Citem, per donar-ne una mostra, la *Mina riquíssima dels tresors de la divina gràcia. Mètode pràctic per adornar l'ànima amb joies de multiplicades virtuts i amb remeis que suavitzen l'asperesa dels treballs d'esta vida* (1766), obra d'un frare d'Escornalbou, Isidre Febrer, i l'*Arte de cantar por el canto de órgano según el sistema de Guido Anetino, facilitado con una séptima voz* (1792), títol en tres volums degut a Manuel de Aliaga Bayod. A partir de 1799, al peu d'impremta dels llibres estampats per Rafael Compte, sempre al carrer Major, hi figura

A la pàgina següent, a l'esquerra, aquesta publicació oficial és la primera coneguda al Pallars.

A la dreta, segon llibre dels publicats a Tremp per Pau Gallifa

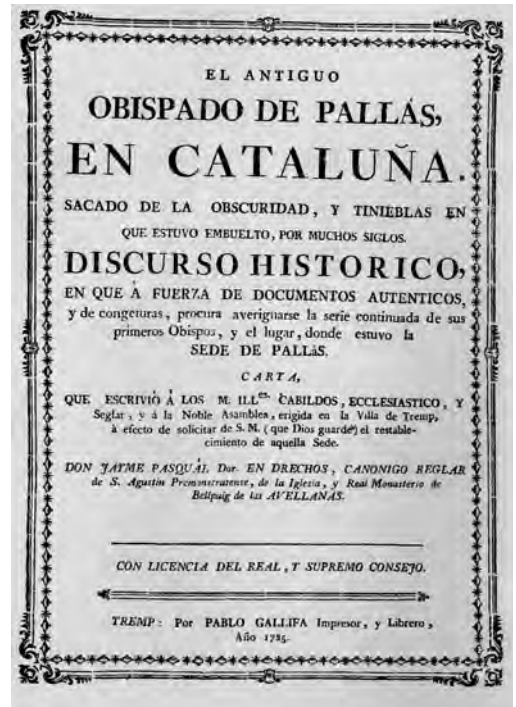
també el nom del seu hereu, Francesc, però a la seva mort, escaiguda el 1801, qui es fa càrrec de l'obrador és la viuda, Gertrudis Compte (Pouget de cognom de soltera).

El segon impressor que s'estableix a Reus, Benet Barber, hi arriba també, cap a 1772, des de Tarragona, però procedia de Cervera, on el seu pare, Josep Barber, havia treballat com a impressor d'aquella universitat. De fet, pare i fill, cadascun pel seu compte, coincideixen a Reus a partir de 1775 i duen a terme, personalment o a través dels seus successors, i fins a 1829, una copiosa i notable activitat impressora. Una activitat, però, no pas centrada en el llibre, sinó en els goigs, en els gravats i, sobretot, en les cartes de joc, gènere en el qual esdevenen especialistes. D'aquí que els diferents membres de la família (Tomàs i Josep Barber, dos altres fills de Josep, i Benet i Ramon Barber, fill i nét respectius del primer Benet Barber) siguin coneguts per damunt de tot com a naipers.

El darrer impressor atestat a Reus durant el set-cents (a partir de 1760) és el francès Pere (o Pierre) Porxe, que la documentació qualifica de marxant. La hipòtesi més lògica fa pensar que no regentava cap obrador, sinó que feia imprimir, a Reus o als voltants, per comercialitzar-les tot seguit, les xilografies que portava de França, cap on es desplaçava regularment. A parer del folklorista Joan Amades, els gravats fets imprimir per Porxe són els millors "de l'estamperia catalana, de l'acolorida sens dubte, i constitueixen una selecta llaminadura bibliofílica". Pere Porxe mor a Reus el 1787.

Tremp

És del tot versemblant que la primera impremta del Pallars radiqués a Talarn, vila designada com a cap de Corregiment en virtut del decret de Nova Planta i, doncs, probable seu dels edictes i bans impresos que el Corregidor feia públics. Si ens atenem als textos conservats, però, l'aparició de la impremta pallaresa no es produeix fins a 1784 i a Tremp, on aquell any es publica una *Relación de los festivos religiosos cultos*

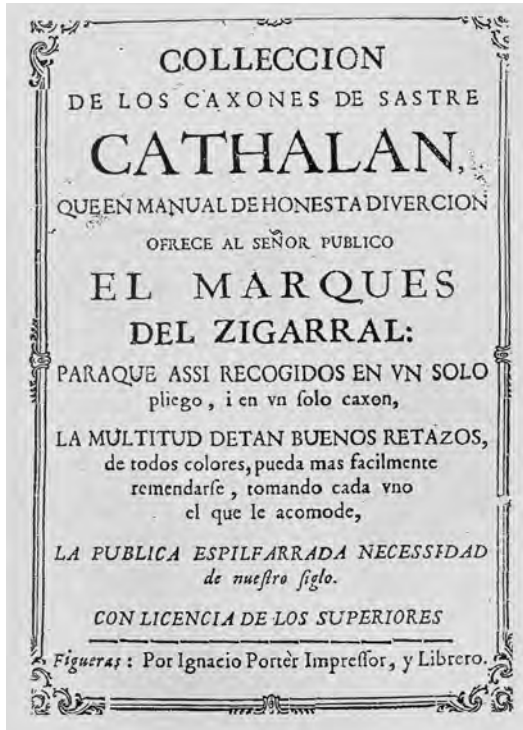

que la noble villa de Tremp consagró al Altísimos en acción de gracias del feliz alumbramiento de la Serenísimas Princesa de las Asturias, nacimiento de los dos infantes Carlos y Felipe, y de los anuncios definitivos de la paz con la Corona Británica, en los días 4, 5 y 6 de enero de 1784. Havia sortit de l'obrador de l'osonenc (nascut a Tona) Pau Gallifa, impressor i llibreter establert al carrer de Soldevila de Tremp des de 1780 gràcies a un préstec rebut per muntar una "impremta, amb tots los instruments, motllos de lletres, premsa i tot lo que en ella se comprèn". A banda d'uns goigs consagrats a la Mare de Déu del Carme, només es coneix un altre llibre imprès per Gallifa (*El antiguo obispado de Pallás en Cataluña, sacado de la obscuridad y tinieblas en que estuvo envuelto por muchos siglos*, de 1785), que mor el 1802.

Figueres

A la capital altempordanesa el primer obrador d'impremta pertany a Ignasi Porter i Marimon (actiu entre 1740 i 1796), del qual no se sap res fora de la dotzena d'obres que se li documenten. La majoria cau dins l'òrbita religiosa usual (com *l'Exercici del cristià per a encomanar-se a Déu*, obra de Josep Ullastre de 1740, la traducció de Pere Bonaura del *Tractat de la imitació de Cristo*, de Tomàs de Kempis, apareguda cap a 1767, o els *Gritos del infierno para despertar al mundo* i els *Gritos del purgatorio y medios para acallarlos*, dos tractats de Josep Boneta), però al seu costat hi figuren altres títols de positiu interès: un manual notarial (*Compendium theoricæ seu rudimenta*

Exemple de publicació periòdica setcentista, aquí relligada en un volum

Artis Notariae ex quamplurimis ejusdem artis auctoribus compilata, obra de Pere Joan Perera de 1772) i una de les formes embrionàries de periodisme que sorgeixen al llarg del segle (*Colección de los caxones de sastre catalán que en manual de honesta diversión ofrece al público el marquès del Zigarral*, de 1761). El 1796 Ignasi Porter treballava amb Antoni Matas, que segurament el substitueix al capdavant de la impremta i que du a terme una intensa activitat al llarg de la primera meitat del segle XIX.

Olot

Les notícies sobre els cinc impressors actius a la capital de la Garrotxa al llarg del segle no abunden gaire. Del primer, Miquel Costa, establert a la plaça Major, amb prou feines se'n sap que estampa sobretot goigs, al costat d'unes *Laudes Deprecatoriae* de la Mare de Déu del Tura. Al segon, Josep Rovira, mort el 1757, gravador i, per torna, músic, se li atribueixen també goigs (com els consagrats a la “Santíssima Verge del Tura”) i algunes edicions d'obres de consum. Del tercer, Joan Planas, també llibreter, se'n

Un dels goigs de Miquel Costa, primer impressor olotí

coneixen dos títols, tots dos religiosos: un *Exercici del cristià que se deu fer cada dia* i un sermó en castellà (*Perspectiva fúnebre*) de fra Valentí Salgas. El quart, Miquel Roca, alhora músic i paraire, continua el taller d'impremta de Josep Rovira, del qual és gendre. De fet, el de més relleu és el seu fill (i, doncs, nét de Josep Rovira), Ramon Roca, cinquè dels impressors olotins, nascut el 1757. A banda de nombrosos goigs (com els dedicats a santa Margarida i sant Modest), se li deu una colla de volums religiosos: *Lo sacrifici del toro en lo altar del Tura* (novenari degut al caputxí fra Valentí d'Olot), el *Sagrat Septenari* del Carme, la

Una reedició més
 d'aquesta
 popularíssima novel·la

notícia del llamp caigut al Santuari osonenc de la Gleva el 1759, o el *Sermón panegírico de la Circuncisión*, de 1792. Al costat hi figuren alguns títols escolars, com ara el *Compendio de los primeros y principales elementos del dibujo para el uso de los alumnos de la escuela de la villa de Olot*, obra de Joan Carles Panyó, aleshores director de l'escola de dibuix, activa des de 1783. A la mort de Ramon Roca, el seu taller el continua, ja al segle següent, un dels seus fills, Miquel.

Ramon Roca és l'impressor olotí setcentista més destacat

Manresa

Com deia més amunt, el gravador Pau Abadal Fontcuberta, natural de Moià, és l'introduïdor de la impremta a la capital del Bages el 1718. Amb l'establiment instal·lat al carrer de Sant Miquel, la seva tasca la continua el fill (Andreu Abadal Serra, mort el 1778), la viuda d'aquest, Isabel Gerifau, i el nét, Ignasi Abadal Gerifau, que pren el timó de l'empresa familiar el 1792 (la trasllada a la plaça de l'Om) i, mort el 1813,

Llibre destinat a l'ensenyament manresà que estampa Ignasi Abadal a finals de segle

l'ha de dirigir amb mà ferma durant els anys de la invasió napoleònica. A l'últim quart del segle hi ha notícia d'un altre impressor actiu a Manresa, Domingo Coma, i de la seva viuda, Esperança Coma. A Domingo Coma se li atribueix la impressió, el 1775, d'una mena de llibre de pietat, *Trompeta evangélica*, un encàrrec de la Congregació dels Dolors de la ciutat. A més, tant els Abadal com els Coma donen a l'estampa feixos de cèdules reials.

Vilafranca del Penedès

La impremta hi arriba ben bé a finals de segle de la mà de Francesc Vilalta, natural d'Alpens, que potser havia après l'ofici a Mataró, d'on era la seva dona. Llibreter a més d'impressor, treu a la llum el primer text imprès a Vilafranca el 1791; es tracta d'una cèdula reial. Vilalta, que vivia al carrer de la Cort i probablement tenia l'obrador a l'actual placeta de la Vila, és el fundador d'una nissaga d'impressors vilafranquina i mor el 1842, de manera que el gros de la seva activitat cau de ple en el segle XIX.

Bibliografia
i índex
onomàstic

Bibliografia

Aguadé, Enric. *Impressors i llibreters a Reus: 1720-1900*. Reus: Edicions del Centre de Lectura, 1996.

Aguiló i Fuster, Marià. *Catálogo de obras en lengua catalana impresas desde 1474 hasta 1860*. Barcelona: Curial edicions catalanes, 1977. [Facsímil de l'edició de 1923]

Anguera, Pere. *Bibliografia catalana reusenca (1598-1974)*. Reus: Òmnium Cultural, 1975.

Arco, Ángel del. *La imprenta en Tarragona. Apuntes para su historia y bibliografía*. Tarragona: Imprenta de José Pijoan, 1916.

Barrera, Jaume. *Una casa editorial barcelonesa. De Juan Jolis a Herederos de la Viuda Pla. Siglos XVII al XX*. Barcelona: Herederos de la Viuda Pla, 1916.

Batlle, Joan B. *Assaig de bibliografia barcelonina*. Barcelona: Llibreria L'Arxiu, 1920.

Batlle, Joan B. "La estampa de Rafel Figueró y la de Joan Jolis, de Barcelona (1666-1770)". *L'Arxiu* (juny 1927).

Batlle, Joan B. "La llibreria de Carles Gibert y Tutó de Barcelona, en 1774". *L'Arxiu* (març 1928).

Batlle, Joan B. "La llibreria Piferrer de Barcelona. 1698-1894". *L'Arxiu* (març 1929).

Bibliographica. Documents dels segles VIII-XX. Barcelona: Biblioteca de Catalunya, 1993.

Bohigas, Pere. *El libro español*. Barcelona: Gustavo Gili, 1962.

Bosch Carrera, M. Dolors. "El periodismo del siglo XVIII en Cataluña". Dins *Primer Congrés d'Història Moderna de Catalunya*, vol. II. Barcelona: Universitat de Barcelona, 1984, pàg. 603-611.

Burgos Rincón, Francisco Javier. *Imprenta y cultura del libro en la Barcelona del setecientos (1680-1808)*. 2 vol. Tesi doctoral. Universitat Autònoma de Barcelona, 1993.

Burgos, Javier. "El món del llibre a la Barcelona del set-cents". *L'Avenç*, núm. 199 (gener 1996), pàg. 32-39.

Burgos Rincón, Francisco Javier; Peña Díaz, Manuel. *Comercio y cultura del libro en la Barcelona de finales del siglo XVIII. La casa Piferrer*. Tesi de llicenciatura. Universitat Autònoma de Barcelona, 1986.

Burgos, F. Xavier; Peña, Manuel. "Imprenta y negocio del libro en la Barcelona del siglo XVIII. La casa Piferrer". *Manuscrits. Revista d'història moderna*, núm. 6 (desembre 1987), pàg. 181-216.

Cabestany, Joan F. "Algunes notes biogràfiques dels llibreters i estampers barcelonins 1716-1765". Dins *Catàleg de l'exposició de goigs*. Barcelona: Centre Excursionista de Catalunya, 1967, pàg. [2-3].

Carrera i Pujal, J. *La Barcelona del segle XVIII*. Vol. II. Barcelona: Bosch casa editorial, 1951, pàg. 123-142.

Costa i Oller, Francesc. *L'art dels Abadal. Impressors i xilògrafs de Mataró dels segles XVIII i XIX*. Barcelona: Patronat Municipal de Cultura de Mataró; Editorial Altafulla, 1994.

Danés i Torras, Joaquim. "La impremta". Dins *Pretèrits olotins*. Olot: Impremta Aubert, 1950, pàg. 57-69.

Duran i Sanpere, Agustí. "El «Diario Curioso» i Pedro Ángel de Tarazona, precursors del periodisme a Barcelona" i "El comerç de llibres a Barcelona els segles XVIII i XIX". Dins *Barcelona i la seva història*. Vol. 3. *L'art i la cultura*. Barcelona: Curial Edicions Catalanes, 1975, pàg. 522-529 i 530-558.

Escobedo, Joana. "Un manual d'estil del segle XVIII: el de Josep Blasi, natural de Vallmoll". Dins *Professor Joaquim Molas. Memòria, escriptura, història*. Vol. I. Barcelona: Publicacions de la Universitat de Barcelona, 2003, pàg. 399-413.

Escolar Sobrino, Hipólito (dir.). *Historia ilustrada del libro español. De los incunables al siglo XVIII*. Madrid: Pirámide, 1994.

Farràs i Grau, Francesc; Prats i Armengol, Francesc; Tarraubella i Miravet, F. Xavier. *Dos-cents anys d'impremta al Pallars. Recull de premsa i bibliografia*. Tremp: Germans Tarragona impressors, 1986.

Fontana, Josep. *La fi de l'Antic Règim i la industrialització (1787-1868)* (Volum V de la *Història de Catalunya* dirigida per Pierre Vilar). Barcelona: Edicions 62, 1988.

Fuster, Joan. *L'aventura del llibre català*. Barcelona: Empúries, 1992.

González i Sugrañes, Miquel. *Contribució a la història dels antics gremis dels arts y oficis de la ciutat de Barcelona. Volum segon: Llibreters-Stampers*. Barcelona: Estampa d'Henrich i companyia, 1918.

Infantes, Víctor; López François; Botrel, Jean-François (dirs.). *Historia de la edición y de la lectura en España. 1472-1914*. Madrid: Fundación Germán Sánchez Ruipérez, 2003.

Jiménez Catalán, Manuel. *La imprenta en Lérida. Ensayo bibliográfico (1479-1917)*. [Lleida]: Universitat de Lleida; Biblioteca Nacional de Madrid; Institut d'Estudis Ilerdencs, 1997.

Madurell Marimon, Josep M. "Marian Soldevila, estamper setcentista barceloní". *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, núm. XXVIII (1959-1960), pàg. 227-255.

Martí, Albert. "Aproximació al gravat del segle XVIII. Estudi de les matrius gràfiques de l'inventari de la impremta de Maria Àngela Martí, 1770". *D'Art* (Universitat de Barcelona), núm. 23 (1997), pàg. 267-275.

Massanell i Esclassans, Antoni; Solé i Bordes, Joan. "Inicis de la impremta a Vilafranca. Francesc Vilalta i Salvador Vilaró". *Olerdulae* (Òrgan del Museu de Vilafranca del Penedès), núm. 1-4 (gener 1988-desembre 1989), pàg. 61-76.

Millà, Francesc. *L'art de la impremta a Catalunya. Assaig històric amb notes tècniques*. Barcelona: Millà, 1949.

Mirambell i Belloc, Enric. *Història de la impremta a la ciutat de Girona*. Girona: Ajuntament de Girona; Institut d'Estudis Gironins; Diputació de Girona, 1988.

Molas i Ribalta, Pere. "Els impressors de Barcelona: la lluita pel gremi". Dins *Cinc segles d'història gràfica*. Barcelona: Gremi d'indústries gràfiques de Barcelona, 1998, pàg. 40-47.

Moll, Jaime. "Implantación de la legislación castellana del libro en los reinos de la Corona d'Aragón" i "Un memorial del impresor y librero barcelonés Carlos Gibert y Tutó". Dins *De la imprenta al lector. Estudios sobre el libro español de los siglos XVI al XVIII*. Madrid: Arco/Libros, 1994, pàg. 89-94 i 95-107.

Moreu-Rey, Enric. "L'economia del llibre al segle XVIII". *Anuario de Filología* (Barcelona), VIII (1982) [1984], pàg. 311-320.

Padrosa i Gorgot, Inés. "Els impressors figuerencs i la seva obra". *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos* (1992), pàg. 223-289.

Palau i Dulcet, Antoni. *Manual del librero hispanoamericano*. [2^a ed.]. Barcelona: Llibreria Palau; Oxford: Dolphin Book, 1948-1977. 28 vol. + 7 vol. d'índex.

Ràfols, J. F. (dir.). *Diccionario biográfico de artistas de Cataluña*. Barcelona: Millà, 1951-1954. 3 vol.

Reixach i Pla, Modest. "La impremta a Vic". Dins *Llibres i estudis superiors a Vic: una història de mil anys*. Vic: Eumo, 1999, pàg. 19-39.

Salat Fornells, J. *Notas históricas de la imprenta en Cervera. 1721-1934*. Cervera: Artes Gráficas Prunés, 1942.

Sarret i Arbós, Joaquim. *Història de la indústria, del comerç i dels gremis de Manresa*. Manresa: Impremta Sant Josep, 1923, pàg. 168-171.

Simón Palmer, María del Carmen. "Bibliografía de Cataluña. Notas para su realización. Tomo I (1481-1765)". *Cuadernos bibliográficos*, núm. XLI. Madrid: CSIC, 1980.

Simón Palmer, María del Carmen. "Bibliografía de Cataluña. Notas para su realización. Tomo II (1766-1820)". *Cuadernos bibliográficos*, núm. XLII. Madrid: CSIC, 1982.

Socias Batet, Immaculada. *Els impressors Jolis-Pla i la cultura gràfica catalana en els segles XVII i XVIII*. Barcelona: Curial Edicions Catalanes; Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2001.

Sol, Romà; Torres, Carme. *La impremta de Lleida (segles XV-XIX)*. Alcoletge: Ribera&Rius, 1996.

Tarragó Pleyán, J. A.; Gómez Gabernet, Federico. *III Exposición del libro cervariense. Tres siglos de imprenta en Cervera*. Lleida: Imprenta-Escuela Provincial, 1945.

Torra, Jordi. "La impremta als països de parla catalana del Renaixement al Barroc". *Ítem. Revista de Biblioteconomia i Documentació*, núm. 5 (juliol-desembre 1989), pàg. 83-92.

Typographica. L'edició catalana, del llibre incunable al 1939. Barcelona: Biblioteca de Catalunya, 1996.

Vélez, Pilar. *Eudald Pradell i la tipografia espanyola del segle XVIII*. Barcelona: Gremi d'Indústries Gràfiques de Barcelona, 1989.

Virgili Sanromà, Josep P. *Bibliografia tarragonina a través de les seves imprentes*. Tarragona: Bibliòfils de Tarragona, 1990.

Índex onomàstic

A

Abadal, Andreu.....	201
Abadal, Ignasi.....	201
Abadal, Joan.....	183-187
Abadal, Pau.....	151, 183, 201
Abadal, Pere.....	151
Adricomio, Delfo.....	136
Agustí, Miquel.....	53, 93, 105, 120, 130
Alacant.....	140
Alemán, Mateo.....	106
Aliaga Bayod, Manuel de.....	193
Alpens.....	202
Altamiras, Joan.....	94, 166
Altés, Josep.....	10, 22
Álvarez Calderón de la Barca, Diego.....	166
Amades, Joan.....	194
Amat, Joan Carles.....	141, 157, 162, 166, 170
Amat de Palou, Fèlix.....	113, 128
Ameller, Ignasi Francesc.....	82
Anglès, Pere Màrtir.....	141
Antoni de Pàdua, sant.....	92, 155
Arajol i Lledós, Joan Baptista.....	172
Arcos Lozano, Pedro.....	176
Arellano, Juan Manuel de.....	131
Armanyà, Francesc d'.....	134, 146
Artiga, Francisco Antonio.....	90, 92
Ávila, Ventura de.....	102
Avilés, José de.....	119
Avinyó, Josep.....	63

B

Balaguer.....	118
Ballot, Josep Pau.....	136
Barber, Benet.....	194
Barber, Josep.....	173, 174, 175, 191, 194
Barber, Ramon.....	194
Barberí, Lluís.....	185
Barceló, Mateu.....	10, 30
Barcelona.....	10, 11, 19, 22, 23, 24, 25, 28, 30, 32, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 49, 54, 56, 57, 58, 64, 65, 68, 69, 70, 72, 73, 75, 78, 84, 85, 86, 94, 97, 98, 102, 103, 105, 109, 114, 116, 121, 122, 123, 126, 128, 130, 131, 132, 146, 148, 149, 160, 165, 172, 188
Barón, Jaime.....	181

- Barrême, François-Bertrand..... **126**,
..... **162, 166**
- Bassols, Francesc..... **56**
- Bastero, Baltasar de..... **153**
- Bausells, Francesc..... **166**
- Bellarmino, Roberto..... **51, 188**
- Benessat, Martín..... **181**
- Berwick, duc de..... **15**
- Bes i Labet, Pere..... **163**
- Blasi, Josep..... **20, 21, 206**
- Blasi i Ferrer, Ramon..... **188**
- Boix, Tecla..... **111**
- Boldo, Baltasar Manuel..... **148**
- Bona, Joannes..... **166**
- Bonaura, Pere..... **118, 153, 164, 196**
- Boneta, Josep..... **196**
- Bonnardel..... **57**
- Borja, Valeri de..... **90, 130**
- Bravo, Bartolomé..... **92, 136**
- Bro, Francesc..... **67, 164**
- Bro, Gabriel..... **158, 159, 160**,
..... **161, 162, 165**
- Bro, Jaume..... **162, 163, 164**
- Bro, Josep..... **66, 67, 81, 165, 166, 167**
- Bro, Maria (dita també
 Maria Nicolau)..... **166, 167**
- Bro, Miquel..... **140, 163, 164**
- Broc, Josep..... **81**
- Broquetas, Joan i Salvador..... **115**
- Buenos Aires..... **140**
- Buffier, Claude..... **92**
- Burgos, Francisco Javier..... **10, 11, 25, 26**,
..... **28, 43, 49, 57**,
..... **138, 206**

C

- Cadalso, José..... **52, 127, 130, 136**
- Cadis..... **117, 140**
- Calderón de la Barca, Pedro..... **102**
- Campillo, Ginés..... **181**
- Campins, Pau..... **30, 36, 58, 77, 78, 80, 82**
- Campins, Serafina..... **82**
- Campomanes, comte de..... **53**
- Canals, Magí..... **140, 176**
- Canals, Maria..... **176**
- Canals, Pere..... **176**
- Canals i Martí, Joan Pau..... **100**
- Canivell, Francesc..... **121**
- Cano, Juan de la Cruz..... **147**
- Capmany, Antoni de..... **136**
- Caracciolo, L. A..... **122, 130**
- Caralps, Manuel..... **177**
- Carballo, José Ignacio..... **122**
- Carbonell, Francesc..... **136**
- Caresmar, Jaume..... **121, 175, 178**
- Carles III..... **10, 19, 22, 24, 44**,
..... **54, 98, 139**

Carles IV.....	71	Compte i Ferrando, Rosa.....	179
Carmelites Descalços de Barcelona.....	22, 42, 165	Concha, José.....	147
Carrió, Cristòfol.....	80	Conill, Miquel.....	189
Cartagena.....	140	Corachán, Juan Bautista.....	80, 120
Casamajor, Joan.....	122	Cormellas, Sebastià.....	94
Casamitjana, Teresa.....	184	Corominas, Bonaventura.....	172
Castrillo, Juan Antonio.....	81	Cortès, Jeroni.....	86
Cató.....	162	Costa, Miquel.....	198
Centenè, Joan.....	30	Crébillon, Prosper (Prosper Jolyot).....	135
Cerdà, Isidre.....	136	Croce, Giulio Cesare.....	100
Cerdà, Tomàs.....	100	Cruz, Ramón de la.....	135
Cervantes, Miguel de.....	52, 106	Curiel, Juan.....	30, 38, 40, 43
Cervera.....	16, 17, 27, 58, 60, 61, 62, 138, 152, 157, 158, 165, 168, 173, 188, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 208	D	
Ciceró.....	130, 153, 189	Defhert.....	20
Clairà, Raimon.....	158	Depaus, Marianna.....	116
Clariana i Gualbes, Antoni de.....	120	Díaz Rengifo, Juan.....	88, 92
Climent, Josep.....	114, 126	Domènech, fra Anton Vicenç.....	108
Codorniu, Antoni.....	92, 158, 213	Dorca, Joan.....	180
Coll, Sebastià.....	122	Dorca, Maria.....	179, 180, 181
Coma, Domingo.....	202	Dou, Ramon Llätzer de.....	102
Coma, Esperança.....	202	Dou i de Bassols, Ignasi.....	90
Comella, Lluçia Francesc.....	130, 135	Duchesne, André.....	148
Comes, Josep.....	152	E	
Compte, Gertrudis.....	194	Echarri, Francisco.....	178
Compte i Ferrando, Rafael.....	193	Eloi, sant.....	98

Enguera, Pedro de.....	126
Erasme de Rotterdam.....	153
Escofet, Joan.....	132
Escuder, Cristòfol.....	169, 171, 172
Escuder, Pere.....	168, 169, 170
Escuder, Rosa.....	172, 173
Espada, Antonio.....	90
Espina, Antonio.....	156
Esterling.....	32
Estrada, Francesc.....	111
Eura, fra Agustí.....	104
Ezpeleta i Mallol, Gaspar.....	122

F

Faig, Josep.....	188, 189
Febrer, Isidre.....	176, 193
Fedre.....	130
Feijoo, Benito Jerónimo.....	53
Felip II.....	33
Felip V.....	15, 28
Feliu de la Penya, Narcís.....	85, 95
Fénelon, François de Salignac de La Mothe.....	126
Fernández Rojas, Juan.....	132
Ferrer, Ildefons.....	184
Ferrer, Miquel.....	136
Ferrer, Vicenç.....	114
Feuria, Pere Pau.....	105

Figaró, Agustí.....	159
Figueres.....	27, 157, 196
Figueró, Rafael.....	15, 30, 54, 55, 56, 77, 84, 104, 205
Finestres, Jaume.....	80, 174, 190
Finestres, Josep.....	24, 192
Floridablanca.....	28
Fontana, Josep.....	51, 52, 207
Forner, Juan Pablo.....	135
Fornés, Josep.....	88
Forney, Samuel J.....	132

G

Galindo, bisbe.....	168
Gallart i de Riquer, Josep.....	188
Gallifa, Pau.....	194, 196
Gamborino, Miguel.....	102
Garau, Francesc.....	162
García de la Huerta, Vicente.....	130, 147
Garma i de Duran, Francesc Xavier.....	90
Garriga, Teresa.....	123
Gelida.....	144
Genover, Feliu.....	188
Gerifau, Isabel.....	201
Gibert, Carles.....	19, 30, 42, 45, 47, 48, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 205, 208
Ginebra.....	140

Giribets, Jeroni	96
Girona	22, 28, 66, 71, 140, 152, 154, 157, 159, 207
Gleva, la	200
Godoy, Manuel	134
Goldoni, Carlo	130, 135, 147
González de Posada, Carlos Benito	176
Gracián, Baltasar	52, 92
Granada, fray Luis de	91, 124
Gregori, Pedro Pablo	100
Guarín, Juan	135
Gumilla, Josep	148

H

Hartalejo, Manuel de	181
Hereus de Joan Pau Martí	88, 90
Hereus de Joan Pau i Maria Martí	88, 90
Hereus de Maria Martí	88
Husson de Lapezaran, Pere Pau	71

I

Ibarra, Antònia	191, 192, 193
Ibarra, Joaquín	18, 190
Ibarra, Manuel	168, 173, 189, 191
Ibarra, Maria Antònia	191, 192
Ibarra, Maria Teresa	193
Ifern, Francesc	93, 156

Ignasi de Loiola, sant	166
Iriarte, Tomás de	130, 135, 147
Iribarren, Antoni	178
Isern, Pere	24
Isla, José Francisco de	118, 130
Isop	106, 107, 130, 136, 164, 192

J

Janer, Jaume	118
Jiménez Arias, Diego	80, 88, 119, 179
Joan de la Creu, sant	106
Jolis, Isabel	111
Jolis, Joan	104, 105, 107, 111, 174, 205
Jolis, Joan (Hereus de)	107, 110
Jolis, Maria (dita també Maria Oliver)	104, 105, 106
Jordi, Ignasi	63
José de Cádiz, fray Diego	172
Jovellanos, Gaspar Melchor de	53, 130, 135, 147
Juglà i Font, Antoni	130
Just, Anna	152

K

Kempis, Tomàs de	153, 179, 196
kempis	79, 91, 118, 124, 154, 164, 181

L

Lacavalleria, Antoni.....	141	Maestro Julián.....	181
Lacoma, Maria.....	141	Màlaga.....	140
Lanús, Magdalena.....	164	Maldà, baró de.....	32
le Dran, Henri-François.....	132	Malegat, Domènec.....	168
Lió.....	140	Manresa.....	27, 28, 96, 151, 183, 201, 202, 208
Lisboa.....	117, 140	Marcel, G.....	103
Llampillas, Francesc Xavier.....	98	Marcial.....	153, 189, 190
Lleida.....	28, 96, 118, 152, 168, 169, 170, 172, 188, 207, 208	Marés, Francesc.....	183
Llopis, Josefa.....	116	Margarida, santa.....	199
Llopis, Josep.....	84, 116	María de Jesús de Agreda.....	181
Llopis, viuda.....	85	Marian Ribera, Manuel.....	80
Llord, Josep.....	156	Martí, Joan Pau.....	20, 34, 83, 84, 85, 87, 88, 90
Llull, Ramon.....	136	Martí, Josep.....	100
Lorenzana, Tomàs.....	155, 167	Martí, Maria (Viuda).....	87, 88, 90
Lozano, Cristóbal.....	52, 128	Martí, Mariàngela.....	10, 30, 44, 91, 92, 94
Lucca.....	140	Martí, Maur.....	88, 90, 91
Lucuce, Pedro de.....	100, 114, 126	Martí, Ramon.....	30
		Martí i Franquès, Antoni de.....	132
		Mataró.....	27, 28, 85, 117, 183, 184, 186, 202, 206
		Matas, Antoni.....	197
		Matas, Jaume.....	185
		Mercader, Cristòfol.....	105
		Mestre, Miquel.....	156
		Metastasio, Pietro.....	135
		Micola, Josep.....	166

M

Macià, Eulàlia (dita també Eulàlia Piferrer).....	126, 144
Madrid.....	138, 140, 144, 189, 190, 191, 206, 207, 208
Madriguera, Francesc.....	30

Mirambell, Enric.....	66, 154, 161, 162, 165, 207
Modest, sant.....	199
Moles, Pasqual Pere.....	20
Molière (Jean-Baptiste Poquelin).....	135
Moll, Jaime.....	48, 146
Montfort, Benet.....	19
Montón, Bernardo.....	93
Montsó.....	171
Moratín, Leandro Fernández de.....	130, 135, 147
Morera, Margarida.....	180
Morera, Pere.....	154, 177, 178, 179, 180
Moreu-Rey, Enric.....	208
Moxó i Francolí, Benet M.....	103
Muller, J. De.....	126
Muñoz i Guil, Manuel.....	178
Muntanya, Pere.....	98
Múrcia.....	140

N

Nadal, Joan.....	10, 30
Nebrija, Antonio de.....	52, 119, 153, 156, 162
Nicolau, Fermí.....	167
Nicolau, Maria (dita també Maria Bro).....	166, 167
Nieremberg, Juan Eusebio.....	91
Nipho, Francisco Mariano.....	81, 92, 130

O

Oliva, Antoni.....	140, 157, 158, 159, 161
Oliva, Francesc.....	152, 153
Oliva, Maria.....	159
Oliva, Narcís.....	177, 178, 179
Oliver, Francesc.....	152, 153
Oliver, Maria (dita també Maria Jolis).....	104, 159
Oliveras, Joan.....	191
Oliver Martí.....	94
Olot.....	198, 206
Ortiz Gallardo y Villarroel, Judas Tadeo.....	80, 103
Osset.....	26

P

Páez Valenzuela, Juan.....	120
Pagès, Gabriel.....	63
Palafox y Mendoza, Juan de.....	181
Palol, Jeroni.....	152
Panyó, Joan Carles.....	200
Parassols, Pau.....	185
Pasqual, Josep.....	52
Pau de la Mare de Déu, fra.....	22
Peña, Manuel.....	138, 206
Perera, Pere Joan.....	197

Perochegui, Juan de.....	78
Piferrer, Antoni.....	78
Piferrer, Eulàlia (dita també Eulàlia Macià).....	16, 127, 128, 131
Piferrer, Joan.....	24, 84, 116, 117, 118, 119, 120, 121
Piferrer, Joan Francesc.....	16, 116, 127, 133, 134, 136
Piferrer, Josep.....	136
Piferrer, Teresa (dita també Teresa Pou).....	117, 121, 131
Piferrer, Tomàs.....	10, 18, 20, 30, 43, 44, 63, 68, 122, 123, 124, 126, 128, 138, 139, 144
Pinamonti, P. J.....	153
Pla, Bernat.....	30, 104, 111, 112, 114, 115
Plana, Antoni.....	64
Planas, Joan.....	198
Planat, Jaume.....	162
Pons, Feliu.....	23, 25
Pons, Francesc.....	132
Pont, Josep.....	184
Porter i Marimon, Ignasi.....	196
Porxe, Pere (o Pierre).....	194
Pou, Teresa (dita també Teresa Piferrer).....	117, 121, 131
Poy i Comes, Manuel.....	102
Pradell, Eudald.....	22, 23, 24, 25, 138, 209
Puig, Andreu.....	110
Puig, Francesc.....	121, 126, 148

Puig, Salvador.....	126
Puntí, Rafael.....	146

Q

Quevedo, Francisco de.....	52, 96, 130, 136
Quiroga, Manuel.....	144

R

Racine, Jean.....	130, 147
Rafel.....	32, 205
Ramon de Penyafort, sant.....	107
Ramondini, casa.....	166
Rance, Juan.....	103
Rebullosa, Jaume.....	162
Reus.....	27, 28, 88, 193, 194, 205
Rexach, Baldiri.....	49, 158
Ribes, Francesc.....	26, 32
Ricart, Anton.....	82
Ripalda, Jerónimo.....	51, 124
Ripollet.....	117, 138
Roca, Agustí.....	32
Roca, Miquel.....	199
Roca, Ramon.....	199, 200
Rodez.....	159
Romeu, Francesc.....	175

Rovira, Antoni.....	91
Rovira, Josep.....	198, 199

S

Salazar, Simón de.....	152
Salvà i Campillo, Francesc.....	115, 132
Samaniego, Félix María.....	136
Sancha, Antonio.....	19, 218
San Jerónimo, Antonio de.....	58, 181
Sanmartí, Antoni.....	173
Sant Celoni.....	177
Sant Hilari Sacalm.....	152, 218
Sant Jeroni, Antoni de.....	183
Sant Vicenç dels Horts.....	127, 138
Sanz, Raimundo.....	132
Sapera, Carles.....	10, 26, 30, 44, 63
Sellent, Joan.....	30, 60, 128, 219
Senant, Tomàs.....	152, 157, 168, 188, 190
Serra i Postius, Pere.....	80, 96
Seu d'Urgell, la.....	27, 85, 88, 118, 140, 151
Sierra, Oliver i Martí.....	94
Sierra, Valero.....	94
Simond.....	57
Socias, Immaculada.....	106, 208
Soldevila, Marian.....	141, 207
Solíis, Antonio de.....	52, 126
Subirana, Joan.....	63
Sumalla, Damià.....	185
Surià, Jaume.....	85, 95, 96
Surià, Vicenç.....	95
Surià i Burgada, Francesc.....	10, 30, 44, 101, 102, 103
Surià i Ginestar, Francesc.....	97, 98, 99, 101

T

Talarn.....	195
Taradell, Francesc.....	176
Tarazona, Pedro Àngel de.....	68,69,70, 206
Tarragona.....	28, 118, 119, 140, 173 194, 207, 209
Tassy, Laugier de.....	119
Teixidor, Joseph.....	15, 17, 30, 68, 77, 78, 79
Teixidor, Teresa.....	122
Tolosa, Josep Antoni.....	181, 182, 183
Tomàs d'Aquino, sant.....	118
Tona.....	196
Torí.....	140
Torra, Jordi.....	20, 209
Torra, Pere.....	119, 179
Torrella, Joan.....	192
Torres Villarroel, Diego de.....	88, 136
Tortosa.....	85
Tramulles, Francesc.....	20, 98

Trellas, Rafael	160
Trep	27, 194, 195, 196, 207
Trias, Pere	163
Turmeda, Anselm	59, 86, 106

U

Ubach, Agustí	140
Ullastre, Josep	158, 196

V

València	140
Valentí d'Olot, fra	199
Valles, Ignacio de los	189
Vallmoll	20, 206
Valls	28
Valls i Geli, Cirus	102, 158
Vega, Cristóbal de	155
Venecia	43, 140, 143, 166
Veracruz	140
Vezares, Lucas	44
Viader i Pairachs, Josep Anton	155, 158
Vic (i també Vique)	11, 27, 28, 88, 118, 177, 179, 181, 208
Vicens, Jaume	116
Vidal, Doménech	147
Vilafranca del Penedès	27, 88, 117, 202, 207

Vilalta, Francesc	202, 207
Vilana Perlas, Ramon de	54
Vilar, Jaume	175, 207
Vionnet, M. M.	100
Virgili	163, 192, 209
Vives, Joan Lluís	126, 156, 166, 179
Voltaire (François-Marie Arouet) ...	130, 147

W

Ward, Bernardo	53
----------------------	----

X

Zayas, María de	93, 106, 110
-----------------------	--------------

El món de l'edició
setcentista ofereix una colla
d'atractius, que van de la
gran quantitat de
professionals que s'hi
dediquen a una incipient
especialització per gèneres,
alguns dels quals, d'altra
banda, constitueixen una
autèntica novetat.

H i s t

ria de l'

GREMI D'EDITORS DE CATALUNYA